

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA VE DENETİM YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV ÜRÜN KULLANIMI

HAZIRLAYAN

Büşra Melisa AŞIKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÖZGE SEZGİN ALP

ANKARA- 2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 09 / 08 / 2021

Öğrencinin Adı, Soyadı: Büşra Melisa Aşıkoğlu.

Öğrencinin Numarası: 21910153

Anabilim Dalı: Muhasebe ve Finansal Yönetim Programı:

Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim Tezli Yüksek

Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Özge Sezgin Alp Tez

Başlığı: Türk Bankacılık Sektöründe Türev Ürün Kullanımı

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 85sayfalık kısmına ilişkin, 09 / 08 /2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15’dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Rapora Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 09 / 08 / 2021

Öğrenci Danışmanı Ünvan, Ad, Soyad, İmza:

Doç. Dr. Özge Sezgin Alp

TEŞEKKÜR

Tez hazırlama sürecimde her zaman ve her konuda desteği, bilgisi ve tecrübeleriyle her türlü katkı ve yardımda bulunan sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Sayın Özge SEZGİN ALP'e, çalışmamız süresince yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren sevgili hocam Prof. Dr. Deniz Umut Doğan'a, lisans ve yüksek lisans eğitim hayatım boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemedikleri için tüm bölüm hocalarıma teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Hayatımın her anında gerek maddi gerek manevi destekleri ile her zaman yanımda olan, bugünlere gelmemde en büyük katkıları olan, yüksek lisans yapmam için hevesleri ve heyecanları ile beni pes ettirmeyen biricik canım babam Kemal AŞIKOĞLU'na, güzeller güzeli biricik annem Zübeyde AŞIKOĞLU'na, ablalarım Alev AŞIKOĞLU ve Tuğçe AŞIKOĞLU'na sonsuz teşekkür ederim.

Büşra Melisa AŞIKOĞLU

ÖZET

Bu çalışma temelde finans sektöründe yaşanan gelişmeler ile finansal enstrüman kullanıcılarının risk algısının değişmesi üzerine, firmaların ve bankaların oluşan bu finansal riskleri nasıl ele alması gerektiğiyle alakalı yapılmış olan bir çalışmadır. Finansal risklerin öne çıkmasının nedeni ise, 1944 yılında Birleşmiş Milletler para ve finans konferansında imzalanan "Uluslararası Para Anlaşması'nın" 1977 yılında tamamen sona ermesi ile serbest kur sistemine geçilmesidir.

Bu çalışma, finans piyasalarında değişen süreçle birlikte risk algısının firmalar ve bankalar bazında nasıl algılanması gerektiğiyle ilgili, firmaların ve bankaların türev ürün kullanımının finansal tablolarında neden olduğu dalgalanmaları ortadan kaldırmak amacıyla uygulamaya başladıkları riskten korunma muhasebesi ile ilgili yapılan bir çalışmadır.

Bu tez firmaların artan risklerini yönetmeleri için kullanılan türev ürünlerin kullanım amaçlarını ve muhasebeleştirilmelerini anlatarak firmalara ve bankalara riskleri ile başa çıkmak için önerilerde bulunmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla ilk olarak; risk ve finansal risk gibi unsurların kavramsal çerçevesinden, risk çeşitlerinden ve finansal risk yönetiminde kullanılan yöntemlerden bahsedilmiştir. Daha sonraki kısımlarda ise tarihsel gelişimine değinilerek riskten korunmanın kavramsal çerçevesinden, riskten korunma aracı olarak kullanılan Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) kapsamında finansal ürünler ve türev ürün kullanımı teorik olarak incelenmiş, bankaların finansal tabloları ve nazım hesapları incelenerek türev kullanımları ile ilgili bir inceleme yapılmıştır. Bu sürecin detaylı incelemesi yapılarak bankalara ve türev ürün kullanıcılarına yardımcı olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Araçlar, Riskten Korunma Muhasebesi, Türev Ürün Kullanımı

ABSTRACT

This study is basically a study on how companies and banks should handle financial risks due to the developments in the financial sector and the change in the risk perception of financial instrument users. The reason for the emergence of financial risks is the transition to the free exchange system after the International Monetary Agreement signed at the United Nations Monetary and Finance Conference in 1944 was completely terminated in 1977.

This study is a study about how risk perception should be prepared on the basis of companies and banks, together with the changing process in financial markets, and hedging accounting that companies and banks began to apply so as to eliminate the fluctuations caused by the use of derivative products in their financial statements.

This thesis aims to make suggestions to companies and banks to deal with their risks by explaining the usage purposes and accounting of derivative products used for companies to manage their increasing risks.

For this purpose, first of all, the conceptual framework of the elements such as risk and financial risk, the risk types and the methods used in financial risk management are mentioned. In the following parts, by referring to its historical development, financial instruments and the use of derivatives are examined theoretically within the scope of Turkish financial reporting standards, that are used as a hedging tool from the conceptual framework of hedging, and an examination of derivative uses has been made by examining the balance sheets and off-balance sheet accounts of banks. It is aimed to guide banks and derivative product users by examining this process in detail.

Keywords: Financial Derivatives, Hedge Accounting, By Product Usage

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
TABLolar LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: RİSK KAVRAMI FİNANSAL RİSKLER VE FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA	3
1.Risk Kavramı	3
1.1.Finansal Risk Kavramı	4
1.2.Risk Çeşitleri	5
1.2.1. Piyasa Riski	5
1.2.1.1. Faiz Oranı Riski	5
1.2.1.2. Hisse Senedi Riski	6
1.2.1.3. Kur Riski	6
1.3.Finansal Risk Yönetiminde Kullanılan Yöntemler	6
1.3.1.Sigorta.....	7
1.3.2.Aktif/Pasif Yöntemi.....	8
1.3.3.Riskten Korunma (Hedging)	8
1.4.Riskten Korunma (Hedging) Kavramı	9
1.5. Riskten Korunma (Hedging) İşlemlerinin ve Türev Ürünlerin Tarihsel Gelişimi	10
1.6. Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri	11
1.6.1.Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri.....	12
1.6.1.1.Döviz Kuru Riski Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri	12
1.6.1.1.1.Çakıştırma (Matching)	12
1.6.1.1.2.Eşleştirme (Paining)	13
1.6.1.1.3. Nakit Akışlarını Öne Alma ve Geciktirme (Leading and Lagging)..	13
1.6.1.1.4. Karma Para Birimli Faturalama (Mixed-Currency Invoicing).....	14
1.6.1.1.5.Çeşitlendirme ve Döviz Sepetleri (Currency Baskets).....	14

1.6.1.2.Faiz Oranı Riski Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri	15
1.6.1.2.1.Çakıştırma	15
1.6.1.2.2.Hesaplararası Aktarma	15
1.6.2.Firma dışı Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri.....	15
1.6.2.1.Forward (Alivre) Sözleşmeleri	16
1.6.2.1.1.Döviz Forward.....	17
1.6.2.1.2.Faiz Forward	18
1.6.2.1.3.Ticari Mal (Emtia) Forward	18
1.6.2.2.Future Sözleşmeler	19
1.6.2.2.1.Döviz Future Sözleşmeleri	20
1.6.2.2.2.Faiz Future Sözleşmeleri.....	21
1.6.2.2.3.Endeks Future Sözleşmeleri	22
1.6.2.2.4.Ticari Mal (Emtia) Future Sözleşmeleri.....	22
1.6.2.3.Swap (Takas) Sözleşmeleri.....	22
1.6.2.3.1.Para (Döviz) Swapı	23
1.6.2.3.2.Faiz Swapı.....	25
1.6.2.4.Opsiyon Sözleşmeleri	27
1.6.2.4.1.Satınalma (Call Option) Opsiyonu.....	27
1.6.2.4.2.Satma (Put Option) Opsiyonu	28
İKİNCİ BÖLÜM: RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ VE FİNANSAL	
TABLOLARDA RAPORLANMASI	30
2. Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünler.....	30
2.1. TFRS 9 Kapsamında Finansal Araçların Sınıflandırılması.....	32
2.2. TFRS 9 Kapsamında Finansal Araçların Ölçümü.....	36
2.2.1. İlk Kayda Alma	36
2.2.2. Sonraki Dönemlerde Ölçme ve Kayda Alma	36
2.2.2.1. İtfa Edilmiş Maliyeti Üzerinden Ölçme ve Kayda Alma.....	36
2.2.2.2.Gerçeğe Uygun Değer Üzerinden Ölçüm ve Kayda Alma.....	37
2.3. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Uygulama Örnekleri.....	44
2.3.1. Forward (Alivre) Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi.....	44
2.3.1.1. Spekülatif Amaçlı Forward İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi	44
2.3.1.2. Riskten Korunma Amaçlı Forward İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi	46
2.3.2. Future Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi.....	49

2.3.2.1. Spekülatif Amaçlı Futures İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi.....	49
2.3.2.2. Riskten Korunma Amaçlı Futures İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi....	52
2.3.3. Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi.....	56
2.3.3.1. Spekülatif Amaçlı Swap İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi.....	56
2.4. Riskten Korunma Muhasebesi Uygulama Kriterleri.....	59
2.5. Riskten Korunma Muhasebesi Uygulama Süreci.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: UYGULAMA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE HALKA	
AÇIK TİCARİ BANKALARIN TÜREV ÜRÜN KULLANIMI	63
3.1 Uygulama	63
3.2. Halka Açık Ticari Bankalar ve Türev Ürün Kullanımı.....	63
3.2.1. Akbank T.A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	64
3.2.2. ICBC Turkey Bank A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	66
3.2.3. QNB Finansbank A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	68
3.2.4. Şekerbank T.A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	71
3.2.5. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı.....	73
3.2.6. Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	75
3.2.7. Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı	77
3.2.8. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O ve Türev Ürün Kullanımı	79
3.2.9. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş ve Türev Ürün Kullanımı.....	81
SONUÇ.....	84
KAYNAKLAR.....	86

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Future ve Forward İşlemleri Arasındaki Farklar.....	20
Tablo 2. Finansal Varlıkların Sınıflandırılması.....	33
Tablo 3. Finansal Yükümlülüklerin Sınıflandırılması.....	35
Tablo 4. Riskten Korunma Muhasebesi Kriterleri	60
Tablo 5. Halka Açık Bankalar.....	63
Tablo 6. Akbank 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	65
Tablo 7. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi.....	67
Tablo 8. QNB Finansbank A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	70
Tablo 9. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	72
Tablo 10. Türkiye Garanti Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	74
Tablo 11. Türkiye Halk Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi.....	77
Tablo 12. Türkiye İş Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	79
Tablo 13. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi.....	81
Tablo 14. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Faiz swap işlemine örnek	26
Şekil 2. Akbank T.A.Ş. 2008-2019 Türev Ürün Kullanım Amacı.....	64
Şekil 3. Akbank T.A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı.....	64
Şekil 4. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Ürün Kullanım Amaçları	66
Şekil 5. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Kullanımı	66
Şekil 6. QNB Finansbank A.Ş 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları	68
Şekil 7. QNB Finansbank A.Ş 2008-2019 Türev Kullanımı	69
Şekil 8. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları.....	71
Şekil 9. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Kullanımı	71
Şekil 10. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları	73
Şekil 11. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı	73
Şekil 12. Türkiye Halk Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları.....	75
Şekil 13. Türkiye Halk Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı	76
Şekil 14. Türkiye İş Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları.....	78
Şekil 15. Türkiye İş Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı	78
Şekil 16. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları	80
Şekil 17. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Kullanımı.....	80
Şekil 18. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları	82
Şekil 19. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı	82

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BDDK: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu

ECU: European Currency Unit

FASB: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu

FAS: Finansal Muhasebe Standartları

IAS: Uluslararası Muhasebe Standartları

IASB: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KAP: Kamu Aydınlatma Platformu

KGK: Kamu Gözetim Kurumu

SDR: Special Drawing Rights

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TDK: Türk Dil Kurumu

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

TFRS: Türkiye Finansal Raporlama Standardı

UFRS: Uluslararası Finansal Raporlama Standardı

UMS: Uluslararası Muhasebe Standartları

VIOP: Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası

v.d.: Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler

GİRİŞ

20.Yüzyılın sonlarına doğru ülke ekonomileri, geçmiş dönemlerde göstermiş olduğu en yüksek ekonomik performansa şahit olmuştur. Yüksek oranlı ve istikrarlı ekonomik büyüme, tam istihdam ve fiyat istikrarı ile gerçekleşmiş, 1973'ten sonra büyüme hızının düşmesine neden olan dört büyük ekonomik şok yaşanması ile ülke ekonomileri farklı boyut kazanmaya başlamıştır ve bu durum işletmelerin ve finansal kuruluşların bazı finansal risklerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak işletmeler ve finansal kuruluşlar mevcut varlıklarını sürdürebilmek, değişen koşullara ayak uydurabilmek ve artan rekabetle başa çıkabilmek için bu riskleri yönetebilmek adına alternatif finansal enstrümanlara başvurmuşlardır.

Şirketlerin ve finansal kuruluşların mevcut veya oluşabilecek risklerden kurtulmak ya da bu riskleri en aza indirmek amacıyla sıklıkla başvurmuş olduğu yöntemlerin başında türev ürünler gelmektedir. Türev ürünler özellikle son zamanlarda gerek çeşit bakımından gerekse kullanıcılara sağladıkları faydalar açısından büyük önem kazanmıştır. Bu sayede bir takım türev ürün kullanarak karşılaşılabilecek oldukları likidite, kur, faiz ve fiyat riski gibi çeşitli finansal risklerden korunma sağlayabilirler (hedge edebilmektedirler). Riskten korunma (Hedging) yöntemleri sayesinde yaşanması mümkün olan risklerin ve krizlerin oluşmasına engel olabilecek uygulamalar geliştirilmiştir. Finansal ürün kullanan işletme ve bankaların bu ürünleri kullanarak risklerini en aza indirirken elde ettikleri kazanç ve kayıpların aynı dönemde gösterilmemesinden dolayı finansal tablolarında dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Oluşan bu dalgalanmaları ortadan kaldırmak amacıyla finansal riskten korunma muhasebesi kullanılır (İpek,2019).

Bu tezde, riske maruz kalan işletme veya bankaların bu risklerin oluşumunu engellemek veya oluşan riskleri minimize etmek amaçlı nasıl bir finansal enstrümana başvurması gerektiği, bu enstrümanların oluşturdukları dalgalanmaların nasıl ortadan kaldırılması gerektiği ve bankaların kullanmış olduğu türev ürünleri nasıl muhasebeleştirdiği ile ilgili açıklama yapılmaya çalışılmıştır.

Bu tez, giriş ve sonuç dahil olmamak kaydıyla üç kısımdan meydana gelmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, risk ve finansal risk gibi kavramların tanımlarından, risk çeşitlerinden ve finansal riskin yönetiminde kullanılan yöntemlerden teorik olarak bahsedilmiştir. Riskten korunma (hedging) kavramından, Dünyadaki ve Türkiye'deki

tarihsel gelişiminden, riskten korunma yöntemlerinden ve bu yöntemlerde korunma aracı olarak kullanılan türev ürünler ve çeşitlerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümünde ise, Türkiye Finansal Raporlama Standardı kapsamında türev ürün kullanıcılarının bu ürünleri finansal tablolarında nasıl raporlaması gerektiği, raporlarken hangi değerlendirme ölçüsünü kullanacağı ve elde ettikleri kazanç ve kayıpları finansal tablolarına nasıl aktarması gerektiği gibi önemli konulardan bahsedilmiş, örnek uygulamalarla konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Son bölüm olan uygulama bölümümüzde ise, halka açık ticari bankaların finansal tabloları incelenmiş, bankaların türev ürünleri kullanım amaçları ve kullanım oranlarını görebilmek için bu oranlar excel'den grafiğe dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır. Finansal tablolarındaki türev ürün kullanım oranlarının dikey analizi yapılarak durumlarının daha net bir şekilde görülebilmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: RİSK KAVRAMI FİNANSAL RİSKLER VE FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA

1.Risk Kavramı

Kökeni Fransızcadan gelen ve kelimenin aslı “risque” olan bu Fransız kökenli kelimenin sözlük anlamı, zarara uğrama tehlikesidir (Özbilgin,2012). Risk kelimesinin bir başka anlamı ise, kişilerin veya finansal enstrüman kullanıcılarının beklentileri dışında gerçekleşen ve gelişen bunun sonucunda olumlu veya olumsuz durumlara yol açabilen olay/olaylardır (Ceylan,2014).

Literatürde riskin birçok farklı tanımları bulunmaktadır;

Risk, en geniş tanımıyla nesnel olasılıkla belirlenebilen kaybetme şansı olarak tanımlanabilir. TDK sözlüğünde ise risk, zarara uğrama tehlikesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı istenmeyen olayların olma olasılığını mümkün kılmaktadır (Kuloğlu,2014).

Risk, belirsizliğin nesnel ölçüsüdür (Ercan, Ban, 2012: 178).

Risk, finansal enstrüman kullanıcıları açısından yapmış oldukları yatırım neticesinde beklenen ya da istenen kârı elde edememe yahut zarar etme olasılığıdır (İpek,2019).

Son zamanlarda dünya çapında meydana gelen değişimler belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Artan belirsizlikler sonucunda ise finansal enstrüman kullanıcıları açısından karar verme aşamasında riskleri arttırmıştır. Böylece risk kavramı ve risk yönetimi fazlasıyla önem arz etmeye başlamıştır (Kuloğlu,2014).

Riskin hiçbir zaman sıfırlanma olasılığı mümkün değildir, ancak makul güvence esasına dayanarak en aza indirgeyerek bu sınırlar içerisinde hedeflerin belirlenmesi ve buradaki risklerin olabildiğince makul düzeyde değerlendirilmesi işletmeler için olumsuzluk değil tam aksine buradaki riskleri fırsata çevirme imkânı sunar. Buradan anlaşıldığı üzere risk her zaman olumsuzluk demek değil, riskin değerlendirmesi doğru yapılabildiği sürece alınan risk bizim için fırsata dönüşebilir.

Finansal kuruluşlar başta olmak üzere aklımıza gelebilecek olan tüm kurum ve kuruluşlar etkinliklerini sürdürürken birçok riske maruz kalabilmekte ve bu risk sebebiyle fazlasıyla olumsuz olaylar yaşayabilmekte ve hatta iflas eşiğine kadar gidebilmektedir. Tüm

bu sebeplerden dolayı karşı karşıya kalınabilecek riskler öncesinden belirlenip, bu gibi olumsuz durumlar yaşamamak için öncesinde tedbirler alınmalıdır. Aksi söz konusu durumlarda finansal kuruluşlar ve işletmeler varlığını geçici veya tamamen sürdüremez hale gelirler (Özbilgin,2012).

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, riskin tüm kurum ve kuruluşlar için gelecekte yapmayı veya kurmayı hedeflediği planlarını başarılı bir şekilde hayata geçirmeleri için olası bir engel olabildiği, ancak öncesinde oluşabilecek risklerin belirlenip ona göre önlemler alınmasıyla birlikte riski fırsata çevirebilme olanağının artacağı söylenebilir.

Hayatımızın tüm alanında karşımıza çıkabilecek olan risk kavramı, bu çalışmada daha çok finansal alanda karşılaşıcağımız riskler olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1.Finansal Risk Kavramı

Finansal risk, firmaların veya finansal enstrüman kullanıcılarının fiyat dalgalanmaları sonucunda aktif ya da pasif değerlerinin mali açıdan değişme olasılığıdır (İpek,2019). Diğer bir literatür tanımına göre; firmaların mevcut piyasa koşulları arasında bulundukları konuma finansal risk denilmektedir (Özsoy,2018).

Bretton Woods Anlaşmasının çöküşüyle birlikte dünya çapında ekonomik anlamda hızlı bir şekilde değişim sürecine geçilmiş, beraberinde ise finans piyasaları döviz kuru ve faiz oranı gibi finansal risklerle karşı karşıya kalmıştır (Kalafat,2010). Firmalar karşılaşmış oldukları bu finansal riskleri öncesinde fark edip farklı türev ürünler kullanarak oluşan bu risklerin önüne geçebilmektedirler (Aksoy vd.; 2016). Son zamanlarda maruz kalınan bu riskler içerisinde firmaları ve finansal enstrüman kullanıcılarını en çok etkileyen iki unsur ise döviz kuru riski ve faiz oranı riskidir (Niyazi, Erdoğan, 1995).

Finansal risk, sistematik risk ve sistematik olmayan risk grubu şeklinde iki kolda incelenebilir. Sistematik risk, makro riskleri kapsar bunlar; piyasa riski, kur riski, satın alma gücü riski, politik ve faiz riski gibi piyasadaki bütün firmaları ve finansal ürün kullanıcılarını aynı doğrultuda fakat farklı kat sayıyla etkileyen bir risk grubudur (Can,2010). Öte yandan sistematik olmayan risk ise mikro riskleri kapsar bunlar; yönetim riski, endüstri riski ve finansal risk gibi yalnızca firmaları ve finansal ürün kullanıcılarını etkileyen risk grubudur (Can,2010). Sistematik olmayan riske örnek verecek olursak; grevler, yeni icatlar, yönetimin yapmış olduğu hatalar vb. birçok örnek verilebilir (Akgüç,1988:867).

Son yıllarda finans piyasalarına etki eden faktörlerin fazlasıyla artmış olması sebebiyle bu finansal riskler, ülke ekonomileri ve firmalar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durumdan kaynaklı riskleri en aza indirmek adına firmalar içerisinde de farklı yöntem arayışına girilmiştir (Kalafat,2010). Firmaların finansal riskten korunma aracı olarak türev ürün kullanımı tercih etmesi de bu yöntemlerin arasında sayılır bundan dolayı uygulama açısından birtakım zorlukları beraberinde getirdiği söylenebilir.

1.2.Risk Çeşitleri

İşletmelerin ve bankaların maruz kalmış oldukları riskler, hızla değişen piyasa koşulları ve bankalarda kullanımı hızla artış gösteren türev ürünlerin gelişimiyle birlikte aynı doğrultuda artmakta ve çeşitlenmektedir. İşletmelerin ve bankaların maruz kalmış oldukları bu risklerle başa çıkabilmek ve risklerin etkisini en aza indirebilmek amacıyla bu süreci başarılı bir şekilde atlatabilmeleri için riskleri analiz etmeleri ve doğru bir risk yönetim stratejisi belirlemeleri gerekmektedir (Taştemel, 2020).

Bankaların maruz kalmış oldukları riskleri iki ana başlık altında toplamak mümkündür bunlar; sistematik risk ve sistematik olmayan risktir. Sistematik risk, sistemi ve yatırımcıları aynı yönde fakat farklı derecelerde etki eden bir risk grubunu oluşturmaktadır ve bu riskten korunmak mümkündür. Sistematik olmayan risk ise, daha çok bireysel ya da sektörel etkisini gösteren ve değerlendirilen bir risk grubudur (Şirvan, 2017).

Fonksiyonel açıdan işletmelerin ve bankaların maruz kalmış oldukları riskler üç grupta sınıflandırılır; operasyonel risk, finansal raporlama riski ve piyasa riskinden oluşmaktadır (İpek, 2020). Bu tezde ele alınacak risk konusu ise piyasa riskidir.

1.2.1. Piyasa Riski

Faiz oranı riski, hisse senedi riski ve kur riski gibi risklerden oluşan piyasa riski, genel olarak fiyat ve oranlardaki değişimi göstermektedir. Beklenmedik durumlarda piyasalarda ve fiyatlarda meydana gelen ani değişimler risklerin yönetilmesinde işletmeleri ve bankaları farklı süreçlere başvurmaya yönlendirmektedir. Bu durumda işletmeler ve bankalar bu süreci yönetebilmek için düşük maliyetli türev ürünler ile risklerden korunmayı amaçlamaktadır (İpek, 2019).

1.2.1.1. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski işletmeler için hem borçlanan tarafı hem de yatırımcıyı doğrudan etkilemektedir (İpek,2019). Bunun yanı sıra bankalarda ise faiz oranı riskinden hem değişken faizle borçlanan kişi hem de borç veren kişi etkilenmektedir ancak, borçlanan kişiyi

gider kaynağı olarak etkilemesinin yanında borç veren kişiyi gelir kaynağı olarak etkilemektedir (Taştemel, 2020). Meydana gelen bu faiz dalgalanmaları bankaların kârlılıklarını ve değerlerini negatif şekilde etkilemektedir (Özçelik, 2006:34-35). Faiz oranlarında meydana gelen değişimler borçlanma maliyetlerinin de artmasına sebep olmaktadır, bundan dolayı artan borçlanma maliyetleri yatırım olanaklarının da kısıtlanmasına neden olmaktadır (İpek, 2019). Bankalar faiz oranı riskini ne kadar iyi yönetebilirlerse kârlılıklarını da aynı doğrultuda yüksek tutacaklardır (Taştemel, 2020).

1.2.1.2. Hisse Senedi Riski

Hisse senedi riski, ilerleyen dönemlerde menkul kıymetlerin değerlerinde meydana gelecek dalgalanmalardan kaynaklı maruz kalınan bir risk çeşididir. Oluşan bu dalgalanmalar ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi etmenlerden etkilenecek hisse senetleri üzerinde oluşabilecek fiyatları etkilemektedir. Hisse senetlerinin bu dalgalanması sonucu yatırımcıların portföy değerlerinin azalması ise hisse senedi satın alabilme risklerini içermektedir (İpek, 2019).

1.2.1.3. Kur Riski

Kur riski, işletmelerin veya bankaların yabancı para ile oluşan alacak ve borçlarının yerel para birimine karşı değer kaybederek maddi zararın meydana gelmesidir. Burada bahsi geçen risk para birimlerinde oluşabilecek değer değişim olasılığıdır (İpek, 2019). Diğer bir ifade ile bir ülkenin yerel parasının başka bir ülkenin yabancı parası karşısında değer kaybetmesidir (Taştemel, 2020). Bu riske maruz kalmak istemeyen işletmeler döviz kredisi kullandığı zaman bankaların kur garantili (krediyi kullandıkları zaman geçerli olan kurdan ödeme yapmak) olmasına özen göstererek hareket ederler, çünkü bu sayede gerçekleşmesi muhtemel kur riskinden kendilerini korumaya almış olacaklardır¹. Bu riske maruz kalmış olan bankalar geri ödememe riski ve faiz oranı riski ile karşı karşıya kalırlar (Şirvan, 2017).

1.3.Finansal Risk Yönetiminde Kullanılan Yöntemler

Finansal risk yönetimiyle birlikte bazı süreçlerle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu süreçler; makro risk içerisinde yer alan kur, faiz, fiyat ve emtia gibi değişkenler göz önünde bulundurulduğunda alınmış olan finansal kararların neticesinde ortaya çıkabilecek olan risklerin tespit edilmesi ve bu risklerle başa çıkabilmek adına her birine uygun riskten korunma yöntemlerinin belirlenmesi ve gerekli çözümlerin zamanında yerine getirilmesini gerektirmektedir. Finansal risk yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için karşı

¹ (<https://www.dovizforex.com/doviz-kuru-riski-nedir/> /By Admin)

karşıya kalınan risklerin kontrolünün devamlılığının sağlanması ve gerekli görünen tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bahsedilen finansal risk yönetimi dinamik bir süreç olmakla birlikte her işletmenin içinde bulundukları farklı durumlara göre işletmeye özel olarak belirlenmektedir (Sayılğan, 1995).

Finansal risk yönetim sürecinde herhangi bir sıkıntı yaşamamak adına işletmelere özel meydana gelebilecek olan risklerin eksiksiz ve önceden tespitinin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle işletmelerin maruz kalabilecekleri risklerin tanımlanması ve sınıflandırılması sürecin başlangıcını oluşturmaktadır. Daha sonra finansal risk ölçüm yöntemleri belirlenip, sonrasında belirli risk sınırları içerisinde finansal risk yönetiminde kullanılan yöntemlere yönelerek güvenilir bir süreç oluşturulmalıdır. Finansal riskler işletmeye ve ekonomiye göre ülkenin coğrafi konumu, istihdamı, mevcut sermayesi gibi değişkenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir (İpek, 2020).

Finansal risklerin göstermiş olduğu değişikliklerden kaynaklı risklerin yönetilmesinde farklı finansal yöntemler kullanılmaktadır. Daha başarılı risk yönetim stratejileri oluşturabilmek adına da finansal risk algıları yükseltilmelidir. Risk algı düzeyinin yükseltilmesi amacıyla mevcut girdiler dışında yeni girdiler oluşturulmalı ve oluşturulan yeni girdiler kullanılarak risklerin gerçek büyüklüğüne göre yönetim stratejileri belirlenmelidir (Yolusever, 2018).

Finansal risk yönetiminde kullanılan üç farklı yöntem bulunmaktadır. Bunlar; sigorta, aktif-pasif yöntemi ve riskten korunma (hedging) yöntemlerinden oluşmaktadır (İpek,2020).

1.3.1.Sigorta

Sigorta; doğal afet, yangın, sel, kaza gibi istenmeyen durumlarda meydana gelen kayıpları telafi edebilmek adına bir güvence oluşturarak belirli riskleri koruma altına alan sigorta şirketleri ile gerçek veya tüzel kişiler arasında imzalan bir anlaşmadır.

Anlaşma imzalanırken gerçek veya tüzel kişi bugünden prim ödemesi yapar, böylece yukarıda bahsedilen durumlarda ortaya çıkabilecek olan kayıpların karşılanmasını güvence altına almış bulunur. Bununla birlikte gerçek veya tüzel kişiler hiçbir durumda maddi kayıp yaşamaz tüm maddi yükümlülükler sigorta şirketine aittir (İpek,2020). Sigorta anlaşması ile karşılaşılan durumların üzerinizde yaratmış olduğu etki azalır ve maddi anlamda bir sorunla karşılaşmazsınız.

1.3.2.Aktif/Pasif Yöntemi

Aktif-Pasif, işletmelerin finansal tablolarında görünen mevcutlarını ve alacaklarını, sermayesini ve borçlarını birbirleri ile eşitleyen bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde nakit akımlarından kaynaklanan vade, döviz ve faiz gibi uyumsuzlukların kontrol altına alınması sağlanır (İpek,2020).

Finansal risk yönetim faaliyeti aktif-pasif yöntemiyle tamamen eşzamanlı olarak gerçekleştirilmelidir (Yavuz, 2002). Finansal tablolarda hiçbir zaman varlıklar ve kaynaklar birbirinden ayrı düşünülmemeli ve her zaman aktif ve pasif eşit olmalıdır. Aktif-pasif yönetimi, likidite emniyetini göz önüne alarak kârı maksimize etmek amacıyla finansal tablonun aktif ve pasif taraflarının düzenlenmesi ve değiştirilmesi olarak değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle, “*aktif-pasif yönetimi, likidite riskinin optimum seviyelerde tutarak gerekli sermayeyi de bulundurmak şartıyla kâr maksimizasyonu sağlamaya çalışmaktır*” (Tan, 2016).

1.3.3.Riskten Korunma (Hedging)

Riskten korunma, yatırımlarda meydana gelebilecek olan kayıpları dengelemek için başvurulmuş bir risk yönetimi stratejisidir. Yatırımcılar ve şirketler meydana gelebilecek olan riskleri en aza indirmek için riskten korunma (hedge) tekniklerine başvururlar. Riskten korunma (hedge) teknikleri sanılanın aksine bir sigorta sözleşmesine ödenen primle güvence sağlamak kadar kolay değildir, riskten korunma (hedge) ile yatırımcılar aslında bir başka varlığa yatırım yaparak riskleri bölüştürürler. Riskten korunma (hedge) genellikle para kazanılabilecek bir yöntem değil, potansiyel kaybı azaltabileceğimiz bir yöntemdir.

Mevcut pozisyonun kapatılacağı zamana kadar alınan ters pozisyona “hedging” denir (İpek,2020). Riskten korunmanın temel amacı yukarıda da bahsedildiği gibi para kazanmak değil oluşabilecek kayıplara karşı korunma sağlamaktır. Şirketler, bankalar veya bireyler türev ürün kullanarak riskleri kontrol altına alırlar. Riskten korunma (hedge), döviz kurlarında meydana gelen değişimlerden kaynaklı zarar riskini azaltmak amaçlı başvurulmuş bir yöntemdir.

Mali riskle karşı karşıya kalan türev ürün kullanıcıları vadeli piyasalarda pozisyon alarak, önceden belirlenmiş bir tarihe kadar fiyatı, kuru ve faiz oranlarını sabit kılarak piyasada yaşadığı kaybı, bir başka piyasada sağladığı kazançla dengelemeyi amaçlamaktadır (Kalafat,2010).

1.4.Riskten Korunma (Hedging) Kavramı

İngilizce bir terim olan “Hedging” kelimesinin net bir Türkçe bir karşılığı olmamakla birlikte, bilinen bir riske karşı korunaklı önlem alma anlamına gelmektedir. Gerçekleşmiş bir işlemin oluşabilecek zararını, ters yönlü bir başka işlem yaparak kapatma işlemidir (Erdoğan, 1995:131). Gelecekte meydana gelebilecek olan olumsuz fiyat hareketlerinin yaratacağı etkiyi ortadan kaldırmak amacıyla riskleri azaltmak ve belirsizliklerden korunmak amaçlı yapılan işlemlere “riskten korunma (hedging)” denir (Sabuncu, 2016). Hedging, finansal ürünler ile yapılabileceği gibi farklı değişkenler (döviz türünden yatırım yapma veya borçlanma) kullanılarak doğal yollardan da yapılabilir. Burada firmaların asıl amacı sahip oldukları değerlerini en iyi seviyede tutmaktır. Bu amacı uygulayabilmek için, firmaların odaklanmış oldukları; nakit akış belirsizliğini en az indirmeye çalışmak, beklenen vergileri azaltmak, maddi sıkıntı oranın düşürmek ve borç kapasitesini arttırmak gibi dört temel gerekçeden bahsedilebilir (Treanor vd., 2013:65-66). Firmalar riskten korunmayı, stratejik yatırım gerektiren türev ürünlerle de gerçekleştirebilirler (Khalik, 2014:109).

Genelde dış ticaret çalışması yapan firmaların riskten korunma (hedging) işlemlerinden faydalandığı görülmektedir. Nedeni ise döviz kuru riskine maruz kalmaları sonucu ortaya çıkacak finansal risklere karşı koruma sağlamaktır (Özsoy,2018). Riskten korunmaya (hedging’e) dayalı sözleşmeler sayesinde firmalar bugünden faiz oranını ve döviz kurunu belirlemiş, ileriki bir tarihte döviz alım-satım (spekülasyon) işlemleriyle riski en aza indirmiş olacaktır. En önemli riskten korunma (hedging) araçları olarak gösterilebilecek türev ürünler (opsiyon, future, forward, swap) finansal risklere karşı çok etkili bir koruma sağlamaktadırlar (Özsoy, 2018).

Riskten korunmanın (Hedging’in) temelini finans piyasalarında olan hareketlilik oluşturmaktadır. 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte para basımının artması sonucu artan para miktarı, bankaların riskli ve değişken faizli kredi vermeleri, artan faizle birlikte ödenemeyen krediler tüm finans piyasalarında olumsuzluklara neden olmuştur. Bu durumlarla başa çıkabilmek için türev işlem piyasaları spekülasyon amaçlı kullanılmıştır (Özsoy, 2018).

Riskten korunma (Hedging) işleminin en temel amacı, nakit pozisyonundan meydana gelen veya gelecek olan riski azaltmaktır (Aydın, 2010). Aslında riskten korunarak (hedging

yaparak) işletmeler riski aktarmaktadır. Riski bir başkasına aktaran kişiye ise “Hedger” denir (Aydın, 2010). Hedgerlar kesinlikle risk almayı sevmez ve oluşabilecek veya olan riski ortadan kaldırmak için uğraşırlar, bu amaçla türev ürünlere yönelirler. Kullanım amaçları kâr elde etmek değildir, amaçları kendilerini olası zarara karşı korumak istemeleridir (Kaufman, 1992:405).

Riskten korunma (hedging) işlemlerinde iki farklı pozisyon mevcuttur bunlar; uzun ve kısa pozisyonlardır. Uzun pozisyon; gelecekte fiyatların yükselmesi riskine karşı birey veya işletmelerin satın alma yönünde işlem yapmasıdır. Uzun pozisyon fiyatların yükselmesine karşı önlem almak amacı ile kullanılır. Kısa pozisyon ise, gelecekte fiyatların düşmesi riskine karşı birey veya işletmelerin satma yönünde işlem yapmasıdır. Kısa pozisyon fiyatların düşmesine karşı önlem almak amacı ile kullanılır (Candemir, 2011:64).

1.5. Riskten Korunma (Hedging) İşlemlerinin ve Türev Ürünlerin Tarihsel Gelişimi

Zamanla ülke ve çeşitli piyasalarda meydana gelen krizler ve kur değişiklikleri risk yönetiminin öneminin artmasına neden olmuştur. Risk yönetimi ilk olarak 1967’de Londra’da sigorta sektöründe oluşturulan risk havuzları sayesinde ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1977’de Bretton Woods sözleşmesinin tamamen sonlanmasıyla birlikte serbest kur sistemine geçilmiş ve petrol krizlerinin de meydana gelmesiyle birlikte firmalar veya kurumlar risk yönetimine ihtiyaç duymuşlardır (İpek, 2020). 1987 yılında ABD hisse senedi piyasalarının etkisi sonucu meydana gelen krizle birlikte, gelişmekte olan piyasalarda; 1995 senesinde Meksika’da başlayan, 1997 senesinde Asya’da devam eden, bir sene sonra Rusya ve Latin Amerika’ya yayılan kriz, sektörel açıdan firmaları veya bireyleri risklerle başa çıkabilmek adına risk yönetiminin önemliliğinin farkına varılmasını sağlamıştır (Akdemir, 2009).

Türev piyasalarda ilk işlem; M.Ö 5. yy’da Anadolu filozofu olan Thales tarafından zeytin rekoltesi ve fiyat tahminlerine yönelik uygulanmıştır. Ancak ekonominin dışı kapalı olması nedeniyle 1980 yılına kadar Türkiye’de türev piyasalarla ilgili bir gelişme olduğu söylenemez. 1980 yılı öncesinde tarımsal ürün fiyatları devlet tarafından ve tek taraflı olarak belirlenmesi nedeniyle sabit kur sistemi kullanılıyordu ve dövizin serbestçe alınıp satılması yasaklanmıştı (Ersoy, 2011). Bu kısıtlamaların kalkmasıyla birlikte, 1982 yılında SPK, 1985 yılında İMKB, 1995 yılında İstanbul altın borsası ve Bankalararası Para Piyasası faaliyete geçmiştir. Bunun sonucunda ise fiyatlarda ve faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmalar türev araçlara olan ihtiyacı arttırmıştır. Böylece, 1984 yılında TCMB bünyesinde ilk kez

forward ve swap işlemleri gerçekleştirilmiştir. 1995 yılında ise yine TCMB bünyesinde vadeli döviz işlemleri gerçekleştirmeye başlamıştır (Karagöz, 2018). 1999 yılında yapılan değişikliklerle birlikte düzenleme yapma yetkisi tamamen SPK'ya verilmiştir. 2011 yılında denetimde düzenleme yetkisinin KGG'ya verilmesiyle birlikte düzenlemeler son 10 yıldır KGG tarafından yayınlanmaktadır (Ertaş, Kandemir; 2020).

Ekonomide yaşanan bu gelişmeler, hedging ile bağlantılı olan muhasebe ve denetim işletmelerini yeni sorunlara karşı karşıya bırakmıştır. Her ülke kendi çıkarları doğrultusunda farklı muhasebe sistemlerine sahiptir ancak bu ortak sorunu çözümlenebilmek adına muhasebe topluluğu “Muhasebe Standartlarının Yakınsaması” yaklaşımı ile tüm ülkeler için geçerli olan ortak standartlar çevresinde hedging kullanıcılarını toplamayı başarmıştır (Akdemir, 2009).

1.6. Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri

Risk yönetimi uygulanırken işletmelerin almış oldukları risklere göre her işletmeye özel ve farklı yöntemler uygulanır. İşletmeler veya bankalar riskten korunmak adına türev ürün kullanmayı seçerse bu onları finansal riskten korunmaya, doğal yöntemleri (Döviz türünden yatırım yapma veya borçlanma) seçerse bu da onları operasyonel risklere götürür. Her iki durum için de riskten korunmak adına (tamamlayıcı araçlar kullanarak) hedging yapılabilir (İpek, 2019).

İşletmeler için türev araç kullanarak riskten korunmanın maliyeti doğal yöntemlere göre daha düşüktür. Türev ürün kullanımının da karşılaşılabilecek risk durumuna karşı ters pozisyon alarak alınan riski minimize etmek mümkündür. Türev sözleşmelerinde işletme, banka veya birey sözleşmeyi istediği zaman kullanabilir, feshedebilir ya da istediği bir vadeye kadar erteleyebilme hakkına sahip olabilir. İşletmeler maruz kalabilecekleri riskleri hiçbir zaman sıfırlayamazlar, ancak o risklere karşı ters pozisyon alarak risklerin işletmelerine olan olumsuz etkilerini en aza indirmeye çalışırlar. Böylece büyümelerine engel teşkil eden risklerin etkileri yok denecek kadar azalmış olur (İpek, 2019).

Oluşabilecek mali risklerin hedge edilebilmesi ancak firma içi ve firma dışı yöntemlerle gerçekleşebilir (Özdemir, 2005). Firma içi yöntemler işletmenin kendi sahip olduğu kaynakları kullanarak kur riskinden korunmasını içerir. Firma dışı yöntemler ise, işletme dışında kalan piyasalar tarafından sağlanan ve firma içi yöntemlere göre daha çok maliyetli olan bir yöntemlerdir (Sucher ve Carter, 1996).

1.6.1.Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri

Bazı işletmelerin finans yöneticileri “dinamik kur yöntemi” olarak adlandırılan korunma yöntemini benimsemişlerdir. Bu yöntemin uygulanması diğer korunma yöntemleri kadar basit değildir. Bu yöntemi benimseyen işletmeler kendilerini, ödeme yapacakları zamanki mevcut koşullardan ve karşılaşılabilecekleri döviz kuru riskinden korunmak amaçlı tercih etmektedirler. Hatta bazı durumlarda kazanç sağlayabilmeyi hedefledikleri değişik biçimlerden oluşmaktadır (Özdemir, 2005).

Firma içi riskten korunma (hedging) yöntemleri işletmelerin kendi sahip oldukları kaynaklardan yararlanarak oluşabilecek döviz kuru riskini en aza indirmekte kullanılan ve özünde finansal tablo ayarlamalarına dayalı olan yöntemleri içermektedir (Aksel 1995: 29).

1.6.1.1.Döviz Kuru Riski Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri

Firmaların kendi sahip oldukları varlıklarından finansal tablo ayarlamalarına dayalı olarak gerçekleştirmiş olduğu ve genellikle merkezi nakit yönetimi anlayışı çerçevesinde oluşan teknikleri içermektedir. Başlıca döviz kuru riski firma içi riskten korunma (hedging) yöntemlerinden bahsedecek olursak bunlar, gelir ve ödemeleri çakıştırma (matching), nakit akışlarını öne alma ve geciktirme (leading and lagging), eşleştirme (paining), kârma para birimli faturalama (mixed-currency invoicing), çeşitlendirme ve döviz sepetleri (currency baskets) yöntemlerinden oluşmaktadır.

1.6.1.1.1.Çakıştırma (Matching)

Özünde çakıştırma yöntemi ters bir nakit akışı yaratma durumundan oluşmaktadır. Döviz kuru riskine açık olan nakit akış pozisyonlarının yönetimi açısından fazlasıyla tercih edilen bir yöntemdir (Büker ve Çelikkol, 2019). Aynı para cinsinden alacakları ile borçlarının vadelerini uyumlu hale getirerek kur riski sorununu ortadan kaldırmak için tercih edilir (Arslan, 2005). Çakıştırma yöntemi, döviz kuru cinsinden gerçekleşecek olan hasılat ve ödemelerin her biri için ayrı olarak dengelenmesini ifade etmektedir (Büker ve Çelikkol, 2019). Örneğin, beş ay sonra 5 milyon dolar ödemek durumunda olan bir firma kendi ürünlerinin Amerika’ya satışını gerçekleştirerek dolar elde etmeyi planlayabilir. Bu durumda satmış olduğu ürünlerden sağladığı kazançla ödemesi gereken 5 milyon doların vadesini ayarlayabilmeyi başarabildiği takdirde şirket kendisini kur riskine karşı korumuş olacaktır (Parasız ve Yıldırım, 1994:352).

Çakıştırma yöntemini uygularken firmalar birkaç zorlukla karşılaşabilirler bunlara örnek vermek gerekirse, öncelikle döviz cinsini seçme gücü firmada olması gerekir aksi

takdirde çakıştırma yöntemi başarılı olamaz çünkü, her iki tarafta kendi çıkarlarına göre faturalamak ister. Örneğın, bir taraf Euro üzerinden fatura kesmek isterken diğerk taraf USD üzerinden fatura istemekte ısrarcı olabilir. Diğerk yandan alacak ve borçların vadesinin tam uyuşması gerekir aksi takdirde tam bir çakışma sağlanamaz (Arslan, 2005).

1.6.1.1.2.Eşleştirme (Paining)

Eşleştirme, basit anlatımıyla kur riskine karşı korunmak amaçlı aynı para biriminden borçları ile alacaklarını dengeye getirmektir. Varsayalım ki, yurtdışına satılan malların karşılığı olarak beş ay sonra vadesi dolacak USD para biriminden alacak ve yurtdışından alınan mallara karşılık verilecek paranın döviz cinsi yine USD olarak belirlenirse ve ödeme satılan malların vadesi ile aynı zamana denkleştirilebilirse, alacak miktarındaki döviz borca karşı eşleşmiş olur. Bu sayede kur riski sorunu ortadan kaldırılmış olur (Arslan, 2005). Eşleştirme ve çakıştırma birçok kaynakta tek başlık altında ele alınmıştır. Ancak eşleştirmenin akıştırmadan farkı, nakit akışlarının riskinin parayla birlikte hareket eden üçüncü bir parada oluşturulmasıdır. Böylelikle riskli olan paradaki değer artışı ve azalışları üçüncü paradaki değer artış ve azalışlarıyla ntrlenecektir (Kalafat, 2010).

1.6.1.1.3. Nakit Akışlarını ne Alma ve Geciktirme (Leading and Lagging)

Döviz kurlarındaki değişimleri başarılı bir şekilde tahmin etme yeteneği olan bir finans yöneticisi belirli bir döviz kuru üzerinden yapılması gereken ödemeleri veya gelirlerini kendi tahminine dayanarak ne almak veya geciktirmek isteyebilir (Mcrae, 1996: 80). Diğerk bir anlatımla nakit akışlarını ne alma ve geciktirme yönetimi, ileriye yönelik faiz oranları ve döviz kurlarına ilişkin beklentisi olan finans yöneticilerinin beklentileri çerçevesinde döviz üzerinden yapmış oldukları borçlarını veya dövizli alacaklarını kasıtlı olarak öne almaları veya geciktirmelerine dayalı bir hedging yöntemidir (Büker ve elikkol, 2019). Burada yapmış oldukları şey aslında değer kaybetmesini tahmin ettikleri döviz cinsinden alacaklarının tahsilatını hızlandırıp (ne alıp) mevcut borçlarını geciktirmek, değer kazanmasını tahmin ettikleri döviz cinsinden borçlarının ise ödemesini hızlandırarak kur kayıplarından korunmaktır (Büker ve elikkol, 2019).

Örneğın, bir İngiliz firmasının 6 ay sonra 400.000 Euro ödemek zorunda olduğu bir satıcıya, Euro'nun Dolar'a karşı değerinin artacağı yönünde bir tahmini varsa ödemeyi ertelemekten o an içinde yapmak isteyebilir. Eğer cari Euro/Dolar kuru = 1.2125 ise Dolar türünden ödeme tutarı $(400.000 \times 1.2125) = 485.000$ Dolardır. Eğer 6 ay sonra Euro/Dolar kuru

= 1.3125 olduğu varsayılırsa, bu durumda Dolar cinsinden ödenecek tutar (400.000×1.3125) 525.000 Dolar olacaktır. Böylelikle İngiliz firmasının erken ödeme yapması durumunda 40.000 Dolar tasarruf etmesi sağlanmış olacaktır (Kalafat, 2010).

1.6.1.1.4. Karma Para Birimli Faturalama (Mixed-Currency Invoicing)

Firmaların maruz kalacakları kur riskine karşı alabilecekleri diğer bir önlem ise karşılaşılan kur riskini bölüşmektir. Bu durumda her iki firmada kendi yerel para birimine göre aldıkları ya da sattıkları ürünün toplam tutarını kendi para birimlerinin kurlarına göre yarı yarıya paylaşırlar, böylece firmalar kurlarda meydana gelebilecek muhtemel değişimlerden aynı oranda etkilenmiş olacaktır.

Örneğin, bir Amerikan firmasının Alman firmasına 5.000.000\$'lık ürün sattığını varsayalım. Amerikan firması yapmış olduğu bu satışı kur riskine maruz kalmamak için kendi yerel para birimine göre faturalandırmak ister, ancak bu durumda da Alman firması kur riskine maruz kalır. Eğer Alman firması ödemesini kendi para birimi olan Euro üzerinden 6.150.000 Euro olarak (spot kur $1\$ = 1.23\text{€}$) yaparsa bu sefer de Amerikan firması kur riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu yüzden satış fiyatını bu iki fiyatın arasında örneğin, 2.500.000\$ ve 3.075.000€ olarak belirlenebilir. Böylece her iki firmada muhtemel kur riskine karşı yarı yarıya maruz kalmış olacaktır (Arslan, 2005).

1.6.1.1.5.Çeşitlendirme ve Döviz Sepetleri (Currency Baskets)

Alacak ve borçların döviz sepetleri cinsinden ifade edilmesidir. Döviz sepetleri, portföy yaklaşımı mantığıyla gerçekleştirilmektedir (Büker ve Çelikkol, 2019). Bu portföy yaklaşımı mantığı, gelir ve giderleri tek tek döviz cinsinde denkleştirmek yerine, farklı dövizlere bağlayarak alacak borç portföyü oluşturup, maruz kalınacak kur riskinin azaltılmasıdır (Büker ve Çelikkol, 2019). Genelde en iyi bilinen döviz sepetleri SDR (Special Drawing Rights) ve ECU (European Currency Unit) olarak gösterilebilir (Özdemir, 2005).

Döviz sepetinde belirlenen kur eşiği aşılmasa gerekir. Aksi takdirde ülke ekonomisi hakkında olumsuz bir tablo meydana gelir (Eğilmez, 2008). Örneğin, 07 Aralık 2020 tarihinde $1 \text{ USD} = 7.81 \text{ TL}$, $1 \text{ EURO} = 9.45 \text{ TL}$ bu durumda kur sepeti şu şekilde hesaplanabilir;

$$\text{Kur sepeti değeri} = (7.81 + 9.45) / 2 = 8.63$$

Olaya kendi açımızdan baktığımızda bizim için Dolar'ın 7.95 paritede olması borçlanma ve ithalat maliyetimiz açısından katlanabileceğimiz en yüksek paritedir. Euro için ise 9.10 paritesi ihracat gelirimiz için kabul edilebilir en düşük paritedir. Bu durumda 8.52'lik kur sepeti değeri kendi açımızdan minimum diyebileceğimiz bir değerdir. Şayet bu değerin altına düşersek Dolar açısından fazla sorun yaratmaz maliyetlerimiz düşer ancak Euro açısından gelirimizin TL karşılığının düştüğünü görürüz (Çapa, 2020).

1.6.1.2.Faiz Oranı Riski Firma içi Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri

Bu tür riskten korunma (hedging) yönteminde ise işletmenin ihtiyaç duyduğu finansman kadar borçlanmak ya da alacak ve borçlarının vadeleriyle birlikte faiz oranlarını uyumlaştırması durumunda faiz oranı riski elimine edilebilmekte veya azaltılmaktadır.

1.6.1.2.1.Çakıştırma

Çakıştırma, firmaların ihtiyaç duydukları fonların vadesi ile borçlarının vadelerini uyumlaştırarak, borç ve alacakların faiz oranlarını birbirlerine uyum sağlatarak oluşabilecek faiz oranı riskini en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu riskin meydana gelmesinin nedenlerinden birisi borçların ve alacakların faydalı ömrü ile vadesi arasında oluşan uyumsuzluktan kaynaklanmasıdır.

Örnek verecek olursak, bir işletmenin sağlamış olduğu 3 yıl vadeli kredinin faydalı ömrünün 6 yıl olduğu bir varlığa finans sağladığını varsayacak olursak, her sene sonunda mevcut kredi farklı faiz oranlarıyla yenilenecektir. Böyle olası bir durumda işletme faiz oranlarının artışından kaynaklı, işletmenin sağlamış olduğu 3 yıllık kredi 6 yıllık krediye kıyasla daha pahalı olabilmektedir (Kalafat, 2010).

1.6.1.2.2.Hesaplararası Aktarma

Hesaplar arası aktarma, bağlı firmalar arasında veya birden fazla banka hesabı arasında kullanılabilen bir yöntemdir (Kalafat, 2010). Banka hesapları arasında aktarmaya örnek verecek olursak, bir işletme A bankası hesabında bulunan nakit fazlasını B bankası hesabında bulunan nakit açığını gidermek için aktarım gerçekleştirirse faizli bir kredi borcundan tamamen kurtulmuş veya bu borcu azaltmış olur (Kalafat, 2010).

1.6.2.Firma dışı Riskten Korunma (Hedging) Yöntemleri

Firma dışı hedging yöntemlerinde, firmaların bir başka kuruluştan hizmet sağlaması söz konusudur. Firma dışı riskten korunma (hedging) yöntemleri firma içi riskten korunma (hedging) yöntemlerinin tersine finansal tablo dışı yöntemler olarak da bilinmektedir. Bunun

nedeni anlaşma tarihinde herhangi bir hüküm ifade etmemesinden kaynaklı varlığı ve borcu temsil etmemesidir. Bu yöntemler, organize piyasalarda veya tezgahüstü piyasalarda işlem gören kontratların kullanılmasıdır. Bu tür riskten korunma (hedging) yöntemleri, forward (alivre) sözleşmeler, future (vadeli işlem), opsiyon ve swap (takas) gibi türev ürün sözleşmelerinden oluşmaktadır. İşletmeler firma dışı riskten korunma (hedging) yöntemlerinden sadece birini tercih edebilecekleri gibi aynı anda birden fazla yöntemi kullanmayı da tercih edebilirler (Büker ve Çelikkol, 2019). Bu yöntemlerden herhangi birisine başvurmadan önce riskten korunmanın (hedging'in) büyüklüğü, etkinliği, maliyeti ve enstrüman seçimi dikkate alınmalıdır (Aksel, 1995).

1.6.2.1.Forward (Alivre) Sözleşmeleri

Forward (alivre) sözleşmeler, fiyatı ve miktarı önceden belirlenmiş bir varlığın alıcı veya satıcı tarafından belirli bir vadede alımını ya da satımını öngören sözleşmelerdir (İpek, 2019). Forward sözleşmeler, gelecekte almak ya da satmak isteyen tarafların ürünlerin fiyatlarında veya faizlerinde oluşabilecek değişimlerin sonucunda riskten korunma nedeniyle ortaya çıkan sözleşmelerdir (İpek, 2019). Forward sözleşmelerde bir taraf alıcı (uzun) pozisyonda piyasaya girerken diğer taraf satıcı (kısa) pozisyon olarak piyasada yer alırlar. Belirli standartlara sahip olmadığı için sözleşmenin şartları (fiyatı, miktarı, teslim tarihi, vadesi ve teslim şekli) alıcı ve satıcı tarafından belirlenmektedir. Kesinlikle yapılmış olan forward sözleşmenin bir başka kişiye devri mümkün olmamakla birlikte tarafların karşılıklı onay vermeleri sonucunda sözleşme iptali söz konusu olabilmektedir. Vade içerisinde fon akışı gerçekleşmez vade sonunda her iki tarafta yükümlülüklerini yerine getirirler (Kuloğlu, 2014). Karşılıklı güven ilkesi üzerinde gerçekleştirildiğinden herhangi bir teminat söz konusu değildir, takas ve teminat zorunluluğu bulunmadığından bu sözleşmeyi yapan türev ürün kullanıcıları veya kurumlar diğer tarafın kredibilitelerini kontrol ederek o türev ürün kullanıcılarına veya kurumlara bir kredi limiti belirlemelidirler böylece taraflardan biri sorumluluğunu yerine getirmediği takdirde katlanmış olduğu risk o kredi limitidir (Özdemir, 2005). Forward işlemler teslim amaçlı ve cayılması mümkün olmayan işlemlerdir.

Özellikle korunma işlemlerinde forward sözleşmelerin tercih edilmesinin sebebi, standart bir sözleşme özelliği taşımadığından alıcı veya satıcının ihtiyaçlarına göre belirlenebilmesidir (İpek, 2019). Forward sözleşmeler 1, 3 veya 6 ay gibi vadelerle düzenlenebilmektedir. Tezgahüstü piyasalarda çok nadir 1 yılı geçebilmektedir (Chambers, 2007). Forward işlemleri bankalar ile müşteriler arasında yapılabileceği gibi banka ile

bankalar arasında da yapılabilir, bankalar arasında gerçekleşen bu forward işlemlere interbank vadeli işlemler denir. Forward sözleşmeler alıcı ve satıcının olduğu iki taraflı sözleşmeden oluştuğu için bir taraf kâr diğer taraf zarar ediyor ya da bir taraf zarar ediyor demektir (Özsoy, 2018).

Forward kontratları finansal ve ticari mal üzerine yapılmakta olup döviz kuru riski, faiz oranı riski ve ticari mal fiyat değişim riski gibi durumlardan korunmak amaçlı yapılan sözleşmelerdir. Bu bağlamda, döviz forward, faiz forward ve ticari mal (emtia) şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür (Kuloğlu, 2014).

1.6.2.1.1.Döviz Forward

İthalatçı ve ihracatçılar her zaman bilindiği üzere döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Dış ticaret işlemlerinde belirlenen işlemin gerçekleşmesiyle vadenin sonunda ödemenin yapılacağı ana kadar, döviz kurlarında oluşabilecek artış veya azalış hem ithalatçıları hem de ihracatçıları döviz kuru riskine maruz bırakmaktadır. Döviz kurunda artışın meydana gelmesi ithalatçıları, azalışın meydana gelmesi ise ihracatçıları sıkıntıya sokmaktadır (Büker ve Çelikkol, 2019). Döviz forward sözleşmesi sayesinde ihracatçı ve ithalatçıları gelecekte belirli bir tarihte yapacakları tahsilat, ödeme ve teslimatlar da kur değişimlerinden kaynaklanan risklerden korunmayı amaçlar (Kalafat, 2010).

Döviz forward sözleşmeleri, işlemin başında belirlenmiş anlaşma tarihinde geçerli olan vadeli döviz kurlarından ve gelecekte belirli bir tarihte döviz alımını ve satımını ifade eden sözleşmelerdir (Kalafat, 2010). Bir işletme arbitraj ve spekülasyon amaçlı işlem gerçekleştirmiyorsa o işletmenin gelecekte bir tarihte döviz cinsinden alacağı vardır ve işletme alacağının vadesine kadar alacağının değerinin başka paraya oranla düşmesinden korkmaktadır, bu durumu önleyebilmek adına ufak bir gider karşılığında kuru sabitlemektedir (Özsoy, 2018). Bu korunma sadece alacak durumlarında değil, döviz cinsinden ödemesi durumunda da yardımcı olur.

Örneğin, bir X şirketi yurtdışından hammadde ithal etmektedir. İşletme 01.01.2020 tarihinde 5.000.000 USD tutarında hammadde satın almıştır. Almış olduğu hammaddenin ödemesi ise 01.06.2020 tarihinde gerçekleşecektir. Ödeme tarihinde USD/TL kurundaki olası değişikliklerden dolayı X işletmesi kur riskine maruz kalacaktır. X şirketinin maruz kalacağı bu kur riskini kontrol altına alması için vade sonunda ödemesi gereken USD/TL kurunu şimdiden sabitlemesi gerekmektedir. Bu sebeple Y bankası ile döviz forward sözleşmesi imzalamıştır. Y bankası döviz forward sözleşmesi için X şirketine döviz forward

satış kotasyonu vermiştir. Y bankasının piyasa verilerine göre USD/TL kurunu 6 ay sonra için $1\$=8.0001$ TL olarak sabitlemiştir. Sözleşme sonra X işletmesi vade tarihi geldiğinde ödemesi gereken tutar bu kur üzerinden hesaplanacaktır. Böylece malların alınmış olduğu tarihte ödenmesi gereken miktar belli olduğu için olası bir riske maruz kalmayacaktır. 01.06.2020 tarihinde X işletmesi imzalamış olduğu döviz forward sözleşmesi sayesinde $1\$=8.0001$ TL sabitlemiş olduğu için almış olduğu hammaddenin karşılığı olarak ödemesi gereken tutar $(5.000.000 \times 8.0001)$ 40.000.500 TL olacaktır. Eğer böyle bir sözleşme imzalamazsa X şirketinin ödemesi gereken vade geldiğinde spot piyasalarda oluşan USD/TL kurundan işlem gerçekleştirilecektir (İpek,2019).

1.6.2.1.2.Faiz Forward

Faiz forward sözleşmeleri, faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmaları engellemek adına çok sık tercih edilmektedir. İleride oluşabilecek faiz artışı veya azalışı riskine karşı alıcı ve satıcının (faiz artışlarına karşı alıcı tarafın, düşüşlerine karşı satıcı olan tarafın) kendilerini korumaya çalışmalarıdır. Ana paranın el değiştirmesi söz konusu değildir sadece vade sonunda bir taraf diğer taraf nakit ödeme yapmış olur. Spot piyasada oluşan faiz miktarı ve faiz forward sözleşmesiyle belirlenen faiz miktarı arasındaki fark kadar ödeme yapılır (Özsoy,2018). Taraflar ters yönlü faiz oranı değişimi beklentisi içindedir ve genellikle bankalar ile kredi müşterileri arasında yapılmakta olup, müşterinin faiz artışından bankanın ise faiz düşüşünden olumsuz etkilenmesinden korumaktadır (Candemir, 2011:67).

Örneğin, bir X işletmesi 50.000\$ için %8 faiz oranı üzerinden forward sözleşmesi imzalamış ise vade sonunda faiz oranının %5'ye düşmesi durumunda sözleşme alıcısı satıcıya $50.000 \times \%3=1.500\$$ ödeme yapar (Yalçiner, Tanrıöven, v.d., 2011:179).

1.6.2.1.3.Ticari Mal (Emtia) Forward

Ticari mal sözleşmeleri, her iki tarafın belirli bir tarihte bir mal için yapılan sözleşmenin, gelecekte bir tarihte daha önce sözleşme tarihinde belirlenmiş olan fiyattan alım ya da satım yükümlülüğü veren sözleşmelerdir (Özsoy, 2018). Ticari mal sözleşmeleri, değişken fiyat riskini azaltabilmek için veya ortadan kaldırmak için yapılan sözleşmelerdir (Özsoy, 2018).

Örneğin, bir çiftçi kasım ayında tarlasına bakla ekıyor. Çiftçini ton başına maliyeti 250TL'dir. Spot piyasada baklanın fiyatı 450TL'dir. Ancak çiftçi hasat zamanında baklanın fiyatının düşmesini öngördüğü için aralık ayında bir tüccar ile anlaşıyor ve mayıs ayının sonunda ödenmek üzere baklanın tonunu 500TL'den satıyor. Tüccar ise mayıs ayında bakla

fiyatlarının artacağını öngördüğünden bu sözleşmenin alıcı tarafı oluyor. Burada çiftçi kendi kazancını koruma altına alırken, tüccar da oluşabilecek riski üstlenen taraf oluyor.

Eğer mayıs ayında baklanın spot piyasadaki fiyatı 750TL olursa, çiftçi fiyatın düşeceğini varsaydığı için fiyatı 500TL’de sabitlediğinde 250TL zarar ediyor. Tüccar ise fiyatın artacağı beklentisinde olduğu için 500TL’ye sabitleyerek aldığı baklalardan 250TL kâr ediyor. Bu olası durumun tam tersi de mümkün olabilmektedir (Özsoy, 2018).

1.6.2.2.Future Sözleşmeler

Future sözleşmeler; fiyatı, miktarı ve niteliği önceden belirlenmiş döviz, altın, mal veya menkul kıymeti ileriki bir tarihte alma ya da satma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir (İpek, 2019). Future sözleşmeler organize piyasalarda işlem gören standartlaştırılmış sözleşmeler olup bundan dolayı belirli standartlara sahip olduğu için sözleşmenin şartları (fiyatı, miktarı, teslim tarihi, vadesi ve teslim şekli) vadeli işlem borsası tarafından önceden standart olarak tanımlanmıştır (İpek, 2019). İşlem açabilmek için sözleşmenin başında alınan başlangıç teminatı almak ya da satmak istenen türev ürünün belirli bir oranında nakit olarak aracı kurum hesabına yatırılır, bu teminat oranı Borsa tarafından dayanak varlığın günlük fiyat hareketine göre belirlenir ve zaman zaman güncellenir. Alıcı ve satıcıdan başlangıçta alınan başlangıç teminatları takas bank üzerinde tutulmakta ve takas bank alıcı ve satıcı için ters pozisyonlarda (alıcı için satıcı, satıcı için alıcı) bulunarak taraflardan birinin borcunu ödememe riskini ortadan kaldırarak insanlara güvence sağlamaktadır. Başlangıç teminatının yeterli kalmadığı durumlarda %75’lik kısmına sürdürme teminatı denir böylece başlangıç teminatı %15’den fazla değer kaybetmemiş olacak. Eğer tüm bunlara rağmen portföy değeri sürdürme teminatının altına düşerse bu durumda da teminat tamamlama çağrısı gerçekleştirilir, aracı kurum müşterisinden sürdürme teminatını tamamlamaya yetecek kadar nakit ister². Future sözleşmeleri belirli bir teminat karşılığında gerçekleştiği için vade içerisinde de istenildiği zaman pozisyon devredilebilir.

Finansal future sözleşmeler (döviz future, faiz future, hisse senedi endeksli future, kıymetli maden endeksli future) gerek yatırımcılar açısından gerekse finans piyasaları açısından en çok tercih edilen hedging yöntemlerinden birisidir. Hedging amaçlı en etkili yöntem olduğu söylenebilir (Özsoy, 2018).

² <https://www.investaz.com.tr/yatirim/futures-islemleri>

Forward ve Future arasındaki farkları daha iyi anlayabilmemiz açısından aşağıda Tablo 1’de açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Future ve Forward İşlemleri Arasındaki Farklar

Kaynak: (Bayhan,A (2020), Futures ve Forward Nedir? Arasındaki Farklar Nelerdir?)

TEMEL ÖZELLİKLER	FUTURES	FORWARD
Standart Sözleşme	Var	Yok
İşlem Görme	Borsa	Tezgahüstü Piyasa
Teminat Zorunluluğu	Var	Genelde yok
Fiziki Teslimat	Genelde yok	Var
Nakit Akışı	Vadeye Kadar Var	Yok
Kredi Riski	Yok	Var
Kaldıraç Etkisi	Var	Etkisiz
Likidite	Yüksek	Düşük
Şeffaflık	Var	Yok
Vade Bekleme	Yok	Var
Temerrüt Riski	Yok	Var
Uzlaşma Fiyatı	Günlük Belirlenir	Baştan Belirlenir
Sözleşme Büyüklüğü	Standart	Çeşitlilik Gösterir

1.6.2.2.1.Döviz Future Sözleşmeleri

Döviz future sözleşmeleri, işletmeleri döviz fiyatlarındaki istemsiz değişimlerden kaynaklı kur riskine maruz bırakması sonucu oluşabilecek işletme riskinden ve karşılaşılabilecek kur riskinden korunmak amacıyla tercih edilen bir sözleşmedir. Bundan dolayı işletmelerin gelir ve giderleri oluşan kur değişimlerine göre değişim göstermektedir (Yılmaz, 2002: 95). Diğer bir anlatımla döviz future sözleşmeleri, bir dövizin belirlenmiş sabit bir miktarının başka bir döviz karşılığında, döviz kurunun sözleşme tarihinde belirlenerek döviz tesliminin ise bugünden belirlenen ileri ki bir tarihte gerçekleşeceği sözleşmelerdir (Aydın, 2010: 47).

Örneğin, X şirketi hammadde ihracatı yapan bir şirkettir. 01.01.2020 tarihinde 500.000USD tutarında ihracat sözleşmesi imzalamıştır. Sözleşmede yer alan maddeye göre sipariş tutarının yarısı sözleşme tarihinde diğer yarısı ise 01.06.2020 tarihinde tahsil edilecektir.

Firma ticaretini yapmış olduğu hammaddeleri TL olarak alıp USD olarak satışını yapmaktadır. Bu ihracat işleminde kur riskine maruz kalmaktadır. Bu riski yönetebilmek adına VİOP'da (Vadeli İşlem Piyasalarında) işlem yapmaya karar vermiştir.

01.01.2020 tarihinde işletme VİOP'dan 250.000USD'lık futures vadeli işlem sözleşmesi satmak istemektedir. VİOP'da vadeli işlem sözleşmeleri ise şu şekilde belirlenmiştir; 1 sözleşme= 1.000USD değerinde ve her bir USD sözleşmesi için yatırılması gereken teminat tutarı 190TL olarak belirlenmiştir. X işletmesi bu durumda 100 adet sözleşme için $1\$=7.8521\text{TL}$ fiyatı üzerinden satmış ve teminat olarak $190 \times 100 = 19.000\text{TL}$ yatırmıştır. Aynı zamanda bu tarihte spot kur $1\$= 7.6020\text{TL}$ 'dir. İşletme maliyeti ve kâr marjını bu kur üzerinden hesaplamıştır. Satış sonucunda eline 760.200TL ($100.000 \times 7,6020$) geçmesini öngörmüştür.

01.06.2020 tarihinde $\$/\text{TL}$ kurunun değer kaybetmesinden dolayı işletme, karşı tarafla yapmış olduğu satışın karşılığı olan 100.000USD'ı $1\$= 7,5018\text{TL}$ olduğundan 750.180TL ($100.000 \times 7,5018$) olarak tahsilini gerçekleştirmiştir.

VİOP'da ise 01.06.2020 tarihinde elinde bulunan 100 sözleşmeyi ters pozisyonla $1\$=7.5918\text{TL}$ üzerinden kapatmıştır. İşlemin sonucunda $((7.8521-7.5918) \times 100 \times 1.000) = 26,030\text{TL}$ kâr elde etmiştir.

İşletmenin yapmış olduğu hedging işlemi sayesinde, toplamda yapmış olduğu satıştan 750,180TL ve vadeli işlem sözleşmesinden 26.030TL olmak üzere 776.21TL gelir elde etmiştir. İşletme eğer hedging yöntemi olarak döviz future yöntemi kullanmayı tercih etmeseydi, anlaşmanın yapıldığı tarih ile tahsil edilen tarih arasında kurun değer kaybetmesine maruz kalındığından dolayı gelirinde azalma olacaktı. Yani $\$/\text{TL}$ kurunun değişiminden dolayı $760.200 - 750.180 = 10,02\text{TL}$ daha az gelir elde etmesine neden olacaktı. Bu hedging yöntemi sayesinde X işletmesinin maruz kalmış olduğu döviz kuru riskinden tamamen korunmasını sağlamıştır (İpek, 2019).

1.6.2.2.2.Faiz Future Sözleşmeleri

Faiz future sözleşmeler, sabit getirili menkul kıymetlere dayalı vadeli anlaşmalardır. Bu sözleşmelerin temel amacı, ileride meydana gelebilecek olan faiz oranlarındaki değişikliklere karşı oluşabilecek finansal riskleri önleyebilmek veya ortadan kaldırmabilmektedir. Diğer bir amacı ise, ileride meydana gelebilecek olan faiz değişimlerinde kâr elde etmektir (Aydın, 2010: 47). Faiz getirisi sağlayan finansal araçların, faiz oranı ve

teslim tarihi önceden belirlenmiş araçlarla değişim yapılması esasına dayanan sözleşmelerdir (Gümüseli, 1994:55).

1.6.2.2.3.Endeks Future Sözleşmeleri

Endeks future sözleşmeler, değeri belirli bir borsa fiyat endeksi ile belirlenen hisse senedi portföyünün, fiyatı bugünden belirlenmek şartı ile ileri bir tarihte hisse senedi portföyünün alınıp satılmasını içeren sözleşmelerdir (Ceylan, 1995:237). Yani bu sözleşmenin amacı, hisse senedi portföyünü koruma altına almaktır. Hisse senedi portföyünün teslim tarihinde spot piyasalardaki endeks değeri ile endeks future sözleşmelerinde yer alan değeri arasında oluşan fark, taraflar arasında nakit olarak ödenmektedir (Kalafat, 2010).

Endeks future sözleşmesi sayesinde hem hisse senedi portföyünün bir sigortası olmuş olmakta, hem de sadece mevcut endekse yatırım yaparak gelir elde edilmesi sağlanmaktadır. Bu durumda endekste düşüş öngörüsünde olan yatırımcılar sözleşmeleri satar, artış bekleyen yatırımcılar ise sözleşme satın alır ve böylece her iki tarafın beklentileri ters pozisyon yaratılarak kapatılır ve gelir elde edilmesi sağlanır (Aydın, 2010:47). Endeks future sözleşmeler, hisse senedi ve tahvil sözleşmeleri olarak iki kolda incelenebilir, borsa endeksli olan hisse senetleri vade sonunda teslim edilmez. Tahvil future sözleşmelerinin ise fiziki teslimatı söz konusu değildir (Ceylan, 1995:237).

1.6.2.2.4.Ticari Mal (Emtia) Future Sözleşmeleri

Ticari mal future sözleşmeleri, tarımla uğraşan üreticilerin fiyat riskinden korunmak amaçlı yapılan tarımsal ürün sözleşmeleridir. Bundan dolayı sözleşmenin konusunu; buğday, pamuk, ayçiçeği gibi tarımsal ürünler oluşturmaktadır (Aydın, 2010:48). Ticari mal future sözleşmeleri sayesinde ithalat ve ihracatla uğraşan firmalar hem hammadde tedariki riskine hem de hammadde fiyatlarında meydana gelebilecek değişimlere karşı hedging yapabilirler (Kalafat, 2010).

1.6.2.3.Swap (Takas) Sözleşmeleri

Döviz kuru dalgalanmalarına ve faiz oranlarındaki değişimlere karşı maruz kalınan risklerden korunmak ve bu riskleri azaltmak üzere tercih edilen bir diğer türev korunma aracı ise swap (takas) sözleşmeleridir (Büker ve Çelikkol, 2019). Sabit nakit akışlarını, vadeli nakit akışlarıyla hedge edilmesinde kullanılan önemli bir finansal enstrümandır (Kuloğlu, 2014). Swap sözleşmeleri, yatırım ve borçlanma aracı olarak kullanılan bir yöntem değil, yalnızca olan borçların veya yatırımların likit durumlarını değiştirmeye yardımcı olan türev

ürünlerdir (Dönmez, vd. 2002:156). Swap piyasaları varlıkların alınıp satıldığı değil yükümlülüklerin alınıp satıldığı piyasalardan oluşmaktadır (Kuloğlu, 2014). Swap işlemlerinin sıklıkla tercih edilmesinin nedenleri arasında arbitraj imkanlarını gerçekleştirebilme durumları ve düşük maliyetli fon sağlanabilme durumlarının olmasıdır. Swap sözleşmeleri kullanarak arbitraj işlemi gerçekleştiren taraflar, yüksek kredi derecesine sahip sabit faizle borçlanan bir firmayla, düşük kredi derecesine sahip değişken faizle borçlanan firmadır (Arslan, 2005). Yani her iki tarafta önceden belirlenmiş ödeme planlarını karşılıklı olarak takas etmiş olur. Böylece farklı kredi imkanlarına sahip firmaların piyasalardaki rekabet üstünlüklerinin aslında her iki taraf için de faydalı hale gelmesi sağlanmaktadır (Özdemir, 2005). Swaplar genelde tezgahüstü piyasalarda işlem görürler ve bundan dolayı herhangi bir şekilde belirli standartlara sahip olmadığı için sözleşmenin şartları (fiyatı, miktarı, teslim tarihi, vadesi ve teslim şekli) taraflar arasında serbestçe belirlenir (Türel, 2008). Swap sözleşmelerinin tarafları fon kullanıcılar ve aracı kullanıcılar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Fon kullanıcılar, maliyeti düşük finansman sağlayarak yüksek getiriye sahip aktif elde etmek, faiz oranı ve döviz kuru riskini en aza indirmek ve arbitrajın tersine risk üstlenerek kazanç sağlayabilmek amacıyla swap sözleşmesinin bir tarafını oluştururken, aracılar ise komisyon almak ve ticari kâr elde etmeyi amaçlayan tarafı oluştururlar (Selvi, 2000:72). Swap sözleşmeleri tezgahüstü piyasalarda işlem gördüğü için herhangi bir garantör bulunmamaktadır. Vadesi gelmeden sözleşmeyi sona erdirmek için tarafların onayı gerekmektedir ve bu yüzden vadeden önce sözleşmeden cayılamaz (Kuloğlu, 2014). Swap sözleşmeleri yüksek rakamlarla (trilyon dolarla) gerçekleştiği için bu piyasada daha çok yatırımcılar işlem yapabilmektedir (Kuloğlu, 2014).

Swap sözleşmelerinde en yaygın olarak kullanılan tür, para(döviz) ve faiz swaplarıdır (İpek, 2019). Genel olarak aynı para birimine sahip swap işlemleri faiz, farklı para birimine sahip döviz (para) swapı riskini azaltmak için kullanılırlar (Tuncel, 1994:28).

1.6.2.3.1.Para (Döviz) Swapı

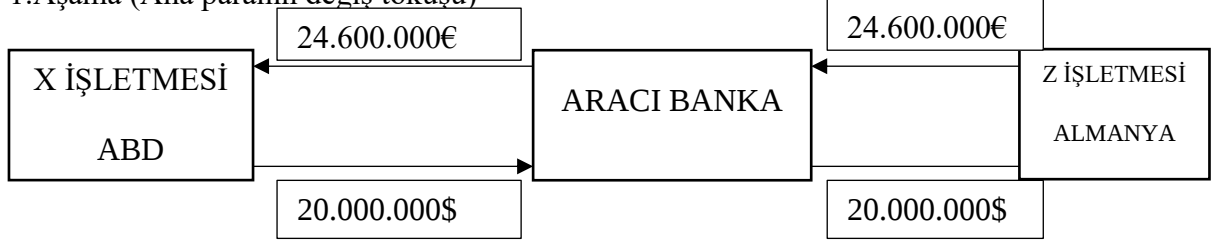
Para (döviz) swapları, taraflar arasında düzenlenmiş, değişik para birimleri kullanılarak uzun vadeli yükümlülüklerin takasına olanak sağlamaktadır (Büker ve Çelikkol, 2019). Karşılıklı değiş tokuş yapılan paralar belirlenmiş vade sonunda geri verilirken, vade kadar ki olan süreç içerisinde firmalar kendi çıkarları doğrultusunda istedikleri para cinsinden uzun vadeli kredi sağlayabilmekte ve bu sayede döviz pozisyonlarının denklğine olanak sağlamış olmaktadır (Seyidoğlu, 1994). Diğer bir anlatımla, aynı ülkede bulunmayan iki farklı şirketin kendi ülkelerinde bulunan yavru şirketleri aracılığıyla belirli

bir vade içerisinde birbirlerine borçlanmalarıdır, bu durumda borçların vadesi eşittir ve faizlerin ödeme zamanları da aynıdır, faiz oranları da eşit olup ana paralar ise başta karar kılınan kur üzerinden karşı tarafa ödenir (Yalçın, Tanrıöven, v.d., 2011:124). Para swapındaki amaç, oluşabilecek döviz kuru riskine karşı korunma sağlamaktır ve diğer korunma araçlarından farkı ise swapa taraf olan kişi ve kuruluşların sahip oldukları değişik döviz ve mali piyasalardaki borçlanma olanaklarının kullanımını sağlayarak, normal şartlarda erişim sağlayamadığı dövizlerden borçlanma fırsatı yaratmak veya daha düşük olabilecek faiz oranları elde etmektir (Öztürk, 2001:121). Para swap sözleşmelerinde taraflar borçlarını karşılıklı olarak takas ettikleri için para swapı sözleşmeleri borç kabul edilmez bundan dolayı tarafların finansal tablolarında borç olarak yer almaz. 3 aşamada gerçekleşmesi mümkündür; birinci aşamada anaparalar anlaşılmış olan kur üzerinden takas edilir, ikinci aşamada takas edilen anaparanın faizleri taraflar aracılığıyla ödenir, üçüncü aşamada ise vade sonunda başlangıçta anlaşılan kur üzerinden ana paralar taraflar arasında tekrar verilir (Özsoy, 2018). Para swapının faiz swapından farkı burada ana para hem vade başında hem de vade sonunda el değiştirir ancak faiz swapında vade başında ve sonunda el değiştiremez (İpek, 2019).

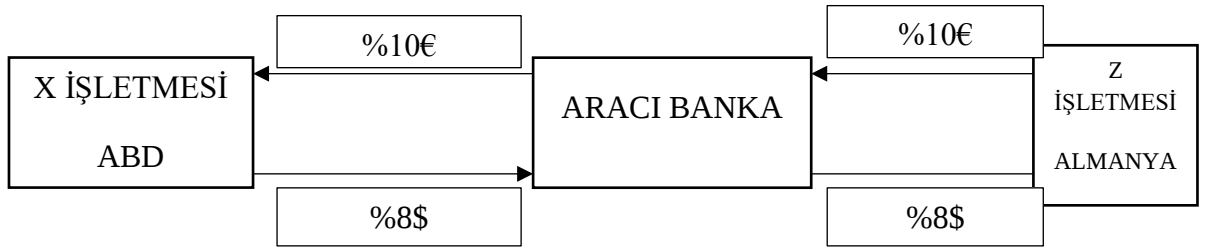
Para (döviz) swapına örnek verecek olursak;

Merkezi Amerika’da olan bir Amerikan şirketi (X şirketi), Almanya’da bulunan yavru şirketine (Y şirketi) mevcut kaynaklarından 20.000.000\$ kredi aktarmak istemektedir. Ancak Almanya da bulunan Y şirketinin Euro ihtiyacı bulunmaktadır. Bundan dolayı, X şirketi 20.000.000\$’ı Euro’ya çevirerek aktarmak ister. X şirketi çekmiş olduğu 10.000.000\$’lık kredinin ana parasını ve faizini tekrar dolar olarak almak istediği için ve vade sonunda da uğraması muhtemel kur riskine maruz kalmamak için swap işlemi yapmaya karar vermiştir. Bu swap işlemini gerçekleştirebilmek adına bir aracı bankaya başvuruyor. Aracı banka ise kendisine daha önce elinde bulunan Euro’ları Dolar ile değiştirmek isteyen Alman şirketi (Z şirketi) ile anlaşma sağlar. Ana paranın takasında gerçekleşecek olan spot kur $1\$ = 1.23\text{€}$ ’dur. Bu durumda takastaki ana paralar 20.000.000\$ ve 24.600.000€ olacaktır. Vade sonunda anaparalara ödenmesi gereken sabit faiz oranları ise, Dolar için %10 Euro için %8 olacaktır. Bu olay örgüsü eşliğinde yapılacak olan swap işlemi şöyle olacaktır;

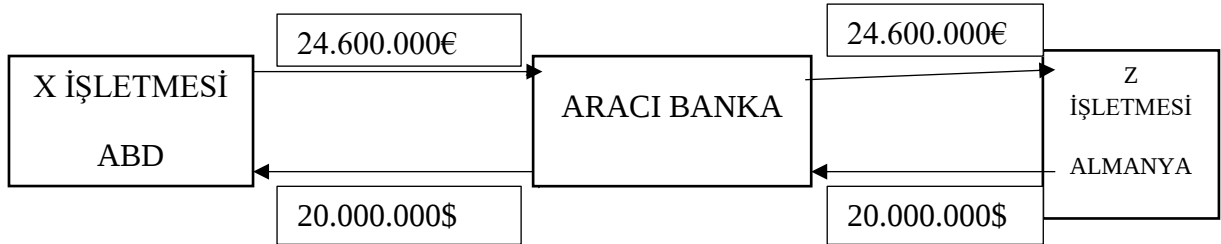
1.Aşama (Ana paranın değiş tokuşu)



2.Aşama (Faizlerin değiş tokuşu)



3.Aşama (Vade sonunda anaparaların geri ödenmesi)



Amerikan şirketi yapmış olduğu bu para swap işlemi sayesinde sabit faizli \$'ını sabit faizli €'ya çevirmiştir. Bu sayede Amerikan şirketi, Almanya'daki yavru şirketine aktarması gereken krediyi kur riskinden korumuştur (Özdemir, 2005).

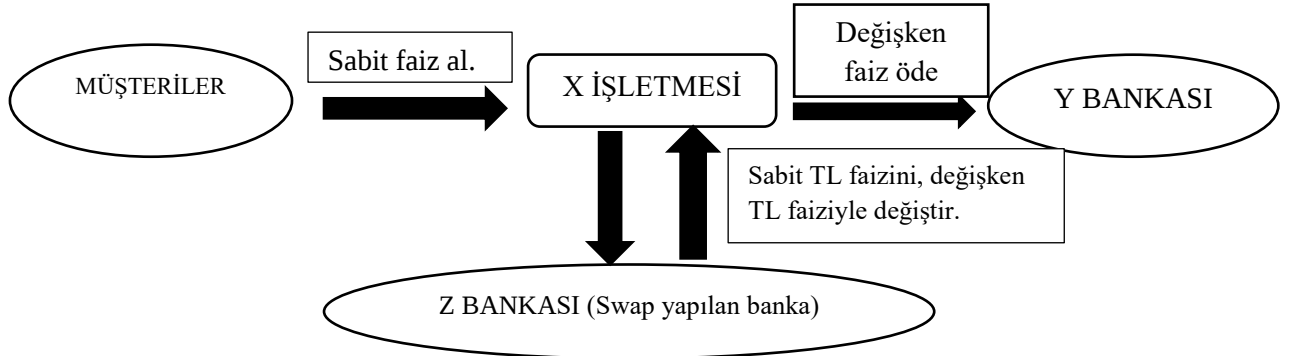
1.6.2.3.2.Faiz Swapı

Faiz swapı, birbiriyle ilişkisi bulunmayan iki şirketin, farklı borçlanma kaynakları kullanarak benzer vadeli ve eşit oranda borçlanılmış ana paranın, faiz ödeme yükümlülüklerinin bir banka aracılığıyla karşılıklı devir işlemlerinden oluşmaktadır. Her iki taraf için de kredi maliyetinin düşmesini sağlar (Önce, 1995). Diğer bir anlatımla kredibilitesi düşük olan tarafın, yüksek olan tarafa başlangıçta swap işlemi için ödemiş olduğu prim kredinin maliyetinin düşmesine yarar sağlamıştır (Candemir, 2011:77). Her iki tarafında belirli bir vadede düzenli olarak faiz ödemelerini değiştirdikleri sözleşmelerdir.

Ana para yalnızca faiz ödemelerinin tutarlarının hesaplanmasında kullanılır ve el değıştirmez (İpek, 2019). Ana para el değıştirmedeği için alınan risk sadece faiz ödemelerine bağlıdır (Nurcan, 2005:27). Faiz swap sözleşmeleri belli faiz oranı üzerinden sabit ve değışken faiz şeklinde düzenlenebilir.

Örneğin; inşaat sektöründe faaliyet gösteren bir X firmasının yeni bir rezidans projesinden dolayı finansman ihtiyacı doğmuştur. Bundan dolayı X firması, Y bankasından 80 milyon TL değerde 8 yıl vadeli 6 ayda bir değışken faiz ödemeli kredi tahsil etmiştir. Aynı zamanda firmanın rezidanslarının satışlarını arttırabilmek için müşterilerine kullandırdığı destek kredileri de bulunmaktadır. Kullandırmış olduğu bu destek kredilerinin geri ödemesi olarak, senelik 4 milyon TL değerde sabit faiz elde etmektedir. X firması destek kredisi altında müşterilerine daha fazla kredi sağlamak istemekte ancak faiz riskine maruz kalmaktan çekinmektedir.

X firması bu nedenden kaynaklı faiz riskinden korunma sağlayabilmek adına Z bankasıyla sabit faizli TL’yi değışken faizli TL ile değıştirme anlaşması yaparak swap anlaşması imzalamıştır. Aşağıda şematik olarak gösterecek olursak;



Şekil 1. Faiz swap işlemine örnek

Kaynak: (İpek, A (2019). Finansal Riskten Korunma Muhasebesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Vaka Çalışması)

X firmasının müşterilere sağlamış olduğu destek kredisinden elde ettiği sabit faizli gelirini, Z bankası aracılığıyla değışken faizle takas edip, rezidans yapabilmek için çekmiş olduğu kredi borcunu Y bankasına değışken faizle ödemiş bulunmaktadır. Bu sayede almış olduğu faizle ödemiş olduğu faizi takas ederek faiz riskinden korunmuş bulunmaktadır (İpek, 2019).

1.6.2.4.Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmeleri; alıcıya, fiyatı ve miktarı bugünden belirlenmiş bir menkul kıymeti belirli bir vadede satın alma ya da satma hakkı veren sözleşmelerdir (Dönmez, vd.:2002:120). Opsiyon sözleşmeleri, farklı para birimlerinde meydana gelen istikrarsızlıklardan dolayı iki tarafında zarara uğramasını engellemek adına risk kapatıcı olarak kullanan çok önemli bir araçtır (Büker ve Çelikkol, 2019). Opsiyon sözleşmeleri satın alan taraf için bir hak teşkil ederken (alıp almama keyfiyeti kişinin istediğine bağlı), opsiyon sözleşmesini satan taraf için ise alıcı taraf istediği sürece satması bir yükümlülüktür (Kırım, 1991b:38). Opsiyon sözleşmeleri hem organize piyasalarda hem de tezgahüstü piyasalarda işlem görebilirler. Organize piyasalarda işlem gördüğü takdirde opsiyon sözleşmelerinin fiyatı, miktarı, teslim tarihi, vadesi, teslim şekli ve ödeme günleri belirlidir. Ancak tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmeleri için yukarıda sayılmış olan özellikler taraflarca kendi ihtiyaçlarına göre belirlenir (Toroslu, 2000:106). Opsiyon sözleşmelerinde alıcı tarafa alma ya da satma hakkı tanındığından dolayı başlangıçta belirli bir oranda satıcıya prim ödemesi yapması gerekir bundan dolayı alıcı taraf caydığı takdirde katlanmış olduğu maliyet sadece ödemiş olduğu prim kadardır. Satıcı taraf ise başlangıçta prim yerine takas odasına belirli bir teminat (opsiyonun günlük fiyat değişimine göre artar ya da azalır) yatırmak zorundadır bu teminatın belirli bir seviyenin altına düşmesi durumunda üstünün tamamlanması yine satıcının yükümlülüğündedir bu yüzden vadeye kadar nakit akışı sadece satıcı için vardır (Kuloğlu, 2014). Organize Piyasalardaki opsiyonun sağlamış olduğu en önemli avantaj ise düşük maliyetle yüksek kâr ya da zarar sağlama durumudur aynı zamanda opsiyon sözleşmeleri takas odası tarafından garantili olduğu için herhangi bir kredi riski yoktur (Kuloğlu, 2014). Alıcı tarafında opsiyon hakkı kullanılmazsa satıcı için herhangi bir şekilde yükümlülük doğmaz ayrıca sözleşme hakkı devredilebilir (Kuloğlu,2014). İki tip opsiyon sözleşmesi vardır; birincisi Amerikan tipidir bu opsiyon sözleşmelerinde alıcı sahip olduğu hakkını vade içerisinde istediği zaman kullanabilir, Avrupa tipi opsiyon sözleşmelerinde ise alıcı sahip olduğu kullanım hakkını sadece vade sonunda kullanabilir (İpek, 2019). Temelde iki opsiyon türü vardır, bunlar satın alma ve satma opsiyonlardır (İpek, 2019).

1.6.2.4.1.Satınalma (Call Option) Opsiyonu

Satın alma opsiyonu, alıcıya fiyatı ve miktarı önceden belirlenmiş belirli bir vadeye kadar alım hakkı tanıyan opsiyon sözleşmeleridir. Satın alma opsiyonu, fiyatın artacağı beklentisinde olan yatırımcının menkul kıymetin fiyatını sabitlemek için almış olduğu

opsiyon türüdür. Vade sonunda alıcı kişi spot piyasadaki fiyata bakar hangi fiyat çıkarları doğrultusunda olursa ona göre alma ya da almama hakkını kullanabilir. Burada tarafların ters yönde beklentileri mevcuttur. Alma opsiyonu alan taraf fiyatların yükseleceği, satıcı taraf ise fiyatların düşeceği ya da tahsil etmiş olduğu opsiyon priminden daha fazla olmayacağı beklentisi içerisinde ve iki tarafta çıkarları doğrultusunda pozisyon alır. Eğer satıcının beklentisi gerçekleşirse satın alma opsiyonu alan kişi opsiyonu kullanmayacak böylece satıcı aldığı prim kadar kâr etmiş olacaktır (Dönmez, vd.: 2002:120-121).

Örneğin; aralık ayında bir Amerikan işletmesinin Almanya'dan ithal etmiş olduğu malzemeler için altı ay sonrasına 5 milyon € ödeme yapması gerekmektedir. İşletme mevcut borçlarını € olarak ödemesi gerektiğinden, doların Euro karşısında değer kaybedeceğini düşünmektedir. Bundan dolayı işletme borcunu kur riskinden koruyabilmek için 5 milyon € tutarında satın alma (call) opsiyonu satın almaya karar vermiştir. Avrupa tipi opsiyon sözleşmesi olup sadece vade sonunda kullanılabilir. Opsiyonun altı ay vadeli kullanım fiyatı 1,20 \$/€ dur. Opsiyon primi ise Euro başına %5'dir. Böyle bir durumda işletmenin satın almak için ödemesi gereken toplam primi 250.000\$ ($5.000.000 \times 0,05$) olacaktır. Eğer altı ay sonra kurun 1,20 değil 1,25 olduğunu varsayarsak; spot Euro satış 6.250.000 olacak ve bu durumda 250.000 prim ödemesi ve 6.000.000 opsiyon kullanımı düşüldüğünde işletme başa baş noktasını sağlamış olacaktır. Kurun 1,25 üstü olması işletmenin sınırsız kâr sağlayacağı noktalardan oluşur. 1,20'nin altında ise zarar etmiş olur (Özdemir, 2005).

1.6.2.4.2.Satma (Put Option) Opsiyonu

Satma opsiyonu, taraflardan birine fiyatı ve miktarı önceden belirlenmiş belirli bir vadeye kadar satım hakkı tanıyan opsiyon sözleşmeleridir (Kalafat, 2014). Opsiyonu satın alan tarafın beklentisi gelecekte fiyatların düşeceği yönündedir, eğer bu beklenti gerçekleşirse elindeki menkul kıymetleri piyasadan daha yüksek fiyata opsiyon yazıcısına satma hakkı olacaktır eğer elinde menkul kıymeti yoksa piyasadan daha ucuza temin edip yine opsiyon yazıcısına satarak kâr elde edebilecektir böylece satma opsiyonu, alan tarafa daha sonradan satma hakkı tanımış olur. Eğer fiyatlar satın alan tarafın beklentisi gibi gerçekleşmezse bu durumda opsiyon hakkını kullanmayacak, opsiyon primi kadar zarara uğrayacaktır. Opsiyon yazıcısının beklentisi ise satın alan tarafın tam tersidir, gelecekte fiyatın yükseleceği beklentisinde olup opsiyon hakkını kullanamayacağını ve fiyatların da almış olduğu prim kadar bile yükselmeyeceğini düşündüğünden en azından aldığı prim kadar

kâr etmeyi beklemektedir (Dönmez, vd.: 2002:121). Satma opsiyonlarında, alıcının tercih hakkı satıcının ise yükümlülüğü vardır (Kuloğlu, 2014).

Örneğin, aralık ayında bir Amerikan işletmesinin Almanya'ya ihraç etmiş olduğu malzemeler için altı ay sonrasına 5 milyon € tahsil etmesi gerekmektedir. İşletme mevcut alacaklarını € olarak tahsil edeceğinden, doların Euro karşısında değer kazanacağını düşündüğünden endişe etmektedir. Bundan dolayı işletme alacağını kur riskinden koruyabilmek (hedge) için 5 milyon € tutarında satma (put) opsiyonu satın almaya karar vermiştir. Avrupa tipi opsiyon sözleşmesi olup sadece vade sonunda kullanılabilir. Opsiyonun altı ay vadeli kullanım fiyatı 1,20 \$/€'dir. Opsiyon primi ise Euro başına %5'dir. Böyle bir durumda işletmenin satın almak için ödemesi gereken toplam primi 250.000\$ (5.000.000 x 0,05) olacaktır. Eğer altı ay sonra spot kurun kullanma kuru olan 1,20 \$/€'den daha yüksek olduğu tüm durumlarda, opsiyon işletme tarafından kullanılmayacaktır. Çünkü elindeki Euroları piyasada daha yüksek fiyattan satmak yerine opsiyon hakkını kullanması doğru bir davranış olmaz. Bu durumda işletmenin maruz kaldığı zarar sadece başlangıçta ödemiş olduğu 250.000\$'lık primden oluşmaktadır (Özdemir, 2005).

İKİNCİ BÖLÜM: RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ VE FİNANSAL TABLOLARDA RAPORLANMASI

Finansal risk kavramının küreselleşmenin etkisiyle öneminin artması, işletmelerin maruz kaldıkları riskleri yönetme ihtiyacını doğurmuştur. Maruz kalınan bu riskleri yönetebilmek için de işletmeler birtakım risk yönetim tekniklerine başvurmuşlardır. Türev ürünler ise bu tekniklerin başında gelmektedir. Her geçen gün değişen ve çeşitlilik gösteren türev ürünlerinin kullanımının çok yaygın olmadığı dönemlerde finansal tablo dışı (dipnotlarda) raporlanması herhangi bir sorun teşkil etmemekteydi, ancak ilerleyen zamanlarda türev ürünlerin kullanımının artış göstermesiyle birlikte karmaşıklığın ortadan kaldırılması adına nazım hesaplarda raporlanması şart olmuştur (Jorion, 2003:162).

Türev ürünler yapıları gereği karmaşık olması sebebiyle işletmelerin finansal tablolarında doğru bir şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanması gerekmektedir. Dolayısıyla bu bölümde, muhasebe standartlarına göre türev ürünlerden, TFRS 9 kapsamında finansal araçların sınıflandırılması ve ölçümünden, riskten korunma aracı olan türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi, riskten korunma muhasebesi uygulama kriterleri ve riskten korunma muhasebesinin uygulama sürecine ilişkin tanımlamalar yapılmış, örnekler verilmiştir.

2. Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünler

Türev ürün sözleşmelerinin işletmeler tarafından tercih edilmesindeki amaç, riskten korunmak ya da alım- satım yapmaktır. Bu bağlamda yapmış oldukları değerlemelerin sonucunu muhasebede yer alan özün önceliği ilkesine göre riskten korunma veya alım satım amaçlarına göre finansal tablolarında raporlamaktadırlar (Türel, 2008). Buradan da anlayacağımız üzere özün önceliği ilkesi değerlemelerin raporlanmasında biçimden çok özlerinin ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Ataman, 2005:9). İşletmeler riskten korunmak amacıyla türev ürün kullanımını tercih ettiği takdirde en az iki veya daha fazla riskten korunma bağlantısı kurulması gerekmektedir, böylece riskten korunması amaçlanan varlık veya yükümlülüklerin kazanç veya kayıplarının, riskten korunma aracının sağladığı kazanç veya kayıp ile belirli bir kısmının veya hepsinin karşılanması amaçlanmıştır (Türel, 2008).

Türev ürün sözleşmelerinin riskten korunma muhasebesi ile ilgili uluslararası standartlar (IFRS7, IFRS 9, IAS 39, IAS 32) Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yayınlanmakta ve ülkemizde de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından birebir çevirisi yapılarak yayımlanmaktadır. Gerçeğe uygun sunum ve ihtiyaca uygun finansal raporlamayı geliştirmek ve iki standart seti arasında yakınsama sağlamak amacıyla FASB ile IASB 2002 yılının Ekim ayında Norwalk Anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmadan sonra finansal kurumların ve diğer kurumların finansal tablo kullanıcıları, hazırlayıcıları ve denetçilerini içeren bir finansal araç çalışma grubu oluşturulmuştur bu çalışma grubunun oluşturulmasındaki amaç ise finansal enstrümanlara ilişkin yeni bir standardın geliştirilmesidir (Reducing Complexity in Reporting Financial Instruments, 2008: 13). Bu bağlamda, IASB'ye bini aşkın yorum yazısı gelmiş, IASB ise altı taslak, bir ek belge ve bir tartışma belgesi yayımlamıştır. Böylece öncelikle 2009 ve 2010 senesinde UFRS 9 finansal araçlar standardı oluşturulmuştur, daha sonra IASB 2013 senesinde finansal riskten korunma modelini yayınlamıştır. 2014 senesinin temmuz ayında ise UFRS 9 standardının son halini yayınlamış diğer tüm versiyonlarının yerine geçmiştir, böylece IASB UMS 39 yerine UFRS 9 standardı projesini tamamlamıştır ve bu standart 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren tüm raporlama dönemlerinde geçerli olmuştur (İpek, 2019).

Türev ürünlerin gün geçtikçe kullanımının artış göstermesiyle birlikte muhasebeleştirilmesi önem arz etmiştir bu nedenle türev ürünler ile ilgili yeni standartlar yayınlanmıştır. Son durumda türev ürün sözleşmeleriyle ilgili standartlar dört tanedir. Bunlar UMS/UFRS ile uyumlu olan TMS/TFRS kapsamında TMS 32: Finansal Araçlar: Sunum, TMS 39: Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme (1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla kaldırılmış yerine TFRS 9 standardı geçmiştir). Ancak, korunma muhasebesine ilişkin hükümlerin uygulanmasında TMS 39'un muhasebe politikası olarak seçilmesi uygun görülmüştür³. TFRS 7: Finansal Araçlar: Açıklamalar, TFRS 9: Finansal Araçlardır.

TMS 32 standardı genel tanımları ve finansal araçların sunumları ile ilgili kuralları içermektedir, TFRS 7 standardı finansal araçların dipnotunda hangi açıklamaların yapılması gerektiğiyle ilgili bilgilerin listesini oluşturmaktadır, son olarak TFRS 9 ise en yeni yayınlanmış olan standarttır, bu standartta finansal araçların ilk muhasebeleştirmelerinden ve kayıtlardan nasıl çıkarılmasıyla ilgili konulardan bahsedilmiştir (Teraman, 2019).

³ www.kgk.gov.tr

2.1. TFRS 9 Kapsamında Finansal Araçların Sınıflandırılması

Finansal araçların sınıflandırılması geçerli olduğu tarihten itibaren (01 Ocak 2018) TFRS 9 standardına göre sınıflandırılmaktadır. TFRS 9 standardı finansal araçları sınıflandırırken iki ayrı kolda ele almaktadır, bunlar finansal varlıklar ve finansal yükümlülüklerdir.

Finansal varlık, şirketlerin kilit yöneticileri tarafından varlıkların yönetim şekillerine ve performanslarının raporlanma şekline göre belirlenen yönetim modelleri ve varlıkların sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özelliklerine göre sonraki muhasebeleştirmede itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak veya gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılır.⁴

Finansal varlıklar iş modeli yaklaşımına göre eğer, sözleşmeye bağlı nakit akışların elde edilmesine ilişkin ve belirli tarihlerde sadece ana para ve ana para bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini kapsayan bir nakit akışa yol açıyorsa bu durumda itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür ve bu şekilde sınıflandırılır. Eğer finansal varlıklar sayılan tüm bu şartları sağlıyor olmasına rağmen satılmak amaçlı tercih ediliyor ise bu durumda gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülür ve bu şekilde sınıflandırılır (İpek, 2019). Öz kaynak aracına (alım-satım amaçlı elde tutulmayan) yapılan yatırımlar gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak ölçülür ve bu şekilde sınıflandırılır, burada oluşan kâr payı geliri ise kâr/zararda muhasebeleştirilir.

Yukarıda bahsedilen üç sınıflandırmaya da dahil olmayan diğer tüm finansal varlıklar gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak ölçülür ve bu şekilde sınıflandırılır. Bu sınıflandırma tercih edildiği takdirde ilk defa finansal tablolara alma esnasında geri dönülemez şekilde tercih edilebilir yani bu finansal varlığın satışı gerçekleştiğinde ya da finansal tablo dışı bırakıldığında gerçeğe uygun değer farkının etkisi kâr/zarar tablosuna yansıtılamaz (İpek, 2019). Bu anlattıklarımızı görsel olarak desteklemek adına aşağıdaki Tablo 2'ye bakabiliriz.

⁴ www.kgk.gov

Tablo 2. Finansal Varlıkların Sınıflandırılması

Kaynak: (Tereman, Ö (2019). TFRS 9: Finansal Araçlar- Kayda Alma/İlk Muhasebeleştirme- Sınıflandırma- Ölçüm- Sunum Vd.)

	İLK KAYDA ALMA	SONRAKİ ÖLÇÜM
1.Borçlanma Araçları İş Modeli Yaklaşımı a) Sözleşmeye bağlı nakit akışlarının elde edilmesi ; sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışları	Gerçeğe Uygun Değer + İşlem Maliyetleri	İtfa Edilmiş Maliyet
b) Sözleşmeye bağlı finansal varlığın satılmasını amaçlayan ; sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışları	Gerçeğe Uygun Değer + İşlem Maliyetleri	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan NOT: Faiz geliri itfa edilmiş maliyeti üzerinden hesaplanarak K/Z'da muhasebeleştirilir.
2.Özkaynak Aracına Yapılan Yatırım (Alım-Satım Amacıyla Elde Tutulmayan)	Gerçeğe Uygun Değer + İşlem Maliyetleri	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan NOT: Kâr payı geliri K/Z'da muhasebeleştirilir.
3.Diğer Finansal Varlıklar	Gerçeğe Uygun Değer (İşlem Maliyetleri K/Z'da giderleştirilir)	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zararda Yansıtılan

Finansal yükümlülük ise, dört farklı şekilde sınıflandırılabilir bunlar, ilk olarak genelde finansal yükümlülüklerin çoğu (krediler, ticari borçlar, yükümlülük olarak sınıflandırılan imtiyazlı hisse senetleri) itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçülür ve bu şekilde sınıflandırılır. İkincisi, kısa dönemde kâr sağlamak adına yapılan alım-satım amacıyla elde tutulanlar, yükümlülük olarak tutulan türev ürünler, muhasebede uyumsuzluğa olanak vermemek adına ilk kayda almada gerçeğe uygun değer farkı k/z yansıtılan olarak belirlenenler, belirli bir grup finansal yükümlülükler risk yönetimi veya yatırım stratejisine göre gerçeğe uygun değerinden yönetiliyor ve performans ölçümü yapılıyor ise tüm bu bahsedilen durumlar gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara

yansıtılanlar olarak ölçülür ve gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zararda yansıtılan finansal yükümlülükler olarak sınıflandırılır. Üçüncüsü, eğer finansal teminat sözleşmeleri ve piyasa faiz oranının altında bir faiz oranından kredi sağlanmasına yönelik taahhüt var ise bu durumda, değer düşüklüğü kaybı ve ilk kez finansal tablolara alınan tutardan itfa payı düşülmüş tutarın yüksek olanı ile ölçülür. Son olarak, finansal tablo dışı bırakılanlar hariç olmak üzere finansal varlığın devredilmesi gibi bir durum sonucunda oluşan finansal yükümlülükler ise itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür (Tereman, 2019). Bu anlatılanları görsel olarak desteklemek adına aşağıdaki Tablo 3'e bakabiliriz.

Tablo 3. Finansal Yükümlülüklerin Sınıflandırılması

Kaynak: (Tereman, Ö (2019). TFRS 9: Finansal Araçlar- Kayda Alma/İlk Muhasebeleştirme- Sınıflandırma- Ölçüm- Sunum Vd.)

	İLK KAYDA ALMA	SONRAKİ ÖLÇÜM
1.Finansal Yükümlülüklerin Çoğu (Örneğin; ticari borçlar, krediler, yükümlülük olarak sınıflandırılmış imtiyazlı hisse senedi vb.)	Gerçeğe Uygun Değer- İşlem Maliyetleri	İtfa Edilmiş Maliyet
2.Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zararda Yansıtılan Finansal Yükümlülükler -Alım satım amacıyla elde tutulan (kısa dönemde kâr elde etmek için) -Yükümlülük olan türev ürünler -Önemli bir muhasebe uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için ilk kayda almada GUD farkı K/Z'da yansıtılan olarak belirlenmiş olanlar -Bir grup finansal yükümlülük, tanımlanmış risk yönetimi veya yatırım stratejisine göre gerçeğe uygun değerinden yönetiliyor ve performans ölçümü yapılıyorsa	Gerçeğe Uygun Değer (İşlem Maliyetleri K/Z'da giderleştirilir)	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zararda Yansıtılan
3.Finansal Teminat Sözleşmeleri ve Piyasa Faiz Oranının Altında Bir Faiz Oranından Kredi Sağlanmasına Yönelik Taahhütler	Gerçeğe Uygun Değer- İşlem Maliyetleri	Aşağıdakilerden yüksek olanı ile; -Değer düşüklüğü kaybı karşılığı -İlk kez finansal tablolara alınan tutardan itfa payı düşülmüş tutar
4.Bilanço Dışı Bırakılanlar Hariç Finansal Varlığın Devredilmesi Sonucu Oluşan Finansal Yükümlülükler	Alınan Bedel	Devredilen finansal varlığın ölçüm esası ile aynı şekilde (itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer)

2.2. TFRS 9 Kapsamında Finansal Araçların Ölçümü

2.2.1. İlk Kayda Alma

Ticari alacaklar dışındaki bir finansal varlığı veya finansal yükümlülüğü ilk defa finansal tablolara alırken gerçeğe uygun değerinden ölçer. Gerçeğe uygun değer değişimleri kâr veya zarara yansıtılanlar dışındaki finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk ölçümünde, bunların edinimiyle veya ihracıyla doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değere ilave edilir veya gerçeğe uygun değerden düşülür.⁵

İlk defa finansal tablolarda kayda alınan finansal araçlar gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilir ve daha sonrasında yapılması gereken değerleme işlemleri uygun olduğu sınıflandırmaya göre belirlenir (Bal Çına, 2013). Tablo 2 ve Tablo 3’de yer alan ilk kayda alma bölümlerinde de görüleceği üzere gerçeğe uygun değer farklarının kâr veya zarara yansıtılan kısımları haricinde bunların edinimiyle bire bir ilişkisi olan işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değer farkına eklenir.

Bu finansal varlıkların ilk kayda alınmasındaki gerçeğe uygun değer aslında o varlığın işlem fiyatı (verilen bedelin gerçeğe uygun değeri)’dir. İşletme verilen bedelin bir kısmının finansal araçtan başka bir unsur için verilmiş olması halinde finansal aracın gerçeğe uygun değerini ölçer (Bal Çına, 2013).

2.2.2. Sonraki Dönemlerde Ölçme ve Kayda Alma

İlk defa finansal tablolara alındıktan sonra, işletme bir finansal varlığı, İtfa edilmiş maliyetinden, Gerçeğe uygun değer değişimini diğer kapsamlı gelire yansıtarak veya Gerçeğe uygun değer değişimini kâr veya zarara yansıtarak ölçülür.⁶

2.2.2.1. İtfa Edilmiş Maliyeti Üzerinden Ölçme ve Kayda Alma

İtfa edilmiş maliyet, finansal varlık veya finansal yükümlülüğün ilk kayda alınırken ki tutarından, anapara geri ödemeleri çıkartıldıktan sonra bu tutara ilk kayda alınırken ki tutarı ile vadesinde oluşacak tutar arasındaki fark üzerinden etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan ve toplam itfa tutarı dahil edilerek veya düşülerek bulunan tutardır (Fidan, 2018). Sadece borçlanma araçları (ticari alacaklar, standart faiz içeren vadeli mevduatlar, alım satım amaçlı elde tutulmayan devlet borçlanma araçları, temel borç verme özelliklerini taşıyan

⁵ www.kgk.gov.tr

⁶ www.kgk.gov.tr

krediler) itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülebilmektedir (Kieso, Weygandt ve Warfield 2011, 883).

Bir finansal varlık aşağıdaki her iki şartın birden sağlanması durumunda itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür:

(a) Finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması,

(b) Finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması.⁷

Yukarıdaki iki koşulu da aynı anda taşımayan finansal varlıklar, itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilemez ve itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen finansal varlıklar olarak sınıflandırılmaz (Fidan, 2018). Finansal varlık veya grupların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığına ilişkin göstergelerin olup olmadığı her raporlama dönemi sonrasında gözden geçirilerek değerlendirilir. Eğer bir finansal varlık itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden sınıflandırılmışsa bu durumda,

- Finansal varlıkların dönemsellik ilkesi gereği her dönem getirileri etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanır ve bu getiriler kâr zarara yansıtılır (KPMG, 2014:11).
- Gerçekleşmesi beklenen kredi zararları için karşılık ayrılır ve bu karşılık kâr zarara yansıtılır (KPMG, 2014:11).
- Yabancı para üzerinden aktifleştirilen varlıkların kur değerlemeleri kâr zarara yansıtılır (KPMG, 2014:11).
- Finansal tablo dışı bırakılma durumunda oluşan gelir ve giderler, kâr zarara yansıtılır (KPMG, 2014:11).
- Yeniden sınıflandırma söz konusu olduğunda oluşan kazanç ve kayıplar, kâr zarara yansıtılır (KPMG, 2014:11) gibi sonuçları doğurur.

2.2.2.2.Gerçeğe Uygun Değer Üzerinden Ölçüm ve Kayda Alma

Bir finansal varlıktan elde edilen kazanç ve kayıpların kâr ya da zararda muhasebeleştirilebilmesi için o varlığın gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesi, finansal riskten korunma ilişkisinin bir parçası olmaması, öz kaynakla ilintili bir finansal araç

⁷ www.kgk.gov.tr

olmaması ve bu varlıktan elde edilen kazanç veya kaybın diğer kapsamlı gelirden gösterilmemesi gerekir (Bal Çına, 2013).

Bir finansal varlık aşağıdaki her iki şartın birden sağlanması durumunda gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülür:

(a) Finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve finansal varlığın satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması,

(b) Finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması.

Gerçeğe uygun değer üzerinden ölçme, gerçeğe uygun değer değişimini diğer kapsamlı gelire yansıtarak veya gerçeğe uygun değer değişimini kâr veya zarara yansıtarak ölçer⁸.

Örneğin, MGE işletmesi alım satım amaçlı KZA işletmesinden piyasada işlem gören 5.000 adet hisse senedini 01.11.2020 tarihinde pay başına 30₺ üzerinden toplam 150.000₺'ye satın almıştır. Alım sırasında ödenmiş olan komisyon 900₺'dir. KZA işletmesinin hisse senedinin değeri;

30.11.2020 tarihinde 28₺

31.12.2020 tarihinde 34₺

15.02.2021 tarihinde MGE işletmesi, KZA işletmesine ait olan 5.000 adet hisse senetlerini pay başına 35₺'den satmıştır.

Yukarıdaki bilgilere göre gerekli muhasebe kayıtları şu şekilde yapılmalıdır:

Yukarıdaki tanımlamalarda bahsedildiği üzere eğer bir finansal varlığı itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçmek mümkün değilse bu durumda finansal varlık gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Burada varlığın itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülememe sebebi, alım satım amaçlı olması ve sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan farkın kâr ya da yansıtılacak olmasıdır. Ayrıca alım esnasında katlanılmış olan maliyetler de doğrudan gider olarak muhasebeleştirilecektir.

⁸ kgk.gov.tr

- 01.12.2020 tarihinde MGE işletmesinin, KZA işletmesinden alım satım amaçlı aldığı hisse senetlerinin alış kaydı;

01.11.2020		
110 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR VEYA ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR	150.000	
110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		
652 KOMİSYON GİDERLERİ	900	
102 BANKALAR		150.900

- 30.11.2020 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin değerinin düşmesinin kaydı;

30.11.2020		
675 NAKİT VE NAKİT BENZERİ VARLIKLAR İLE MENKUL KIYMET YATIRIMLARINA İLİŞKİN DEĞER AZALIŞ ZARARLARI	10.000	
110 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR VEYA ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR		10.000
110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		
5.000 adet x (30₺-28₺) =10.000₺		

- 31.12.2020 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin değerinin artmasının kaydı;

31.12.2020		
110 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR	35.000	
VEYA ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR		
110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara		
Yansıtılan Finansal Varlıklar		
665 NAKİT VE NAKİT BENZERİ VARLIKLAR İLE		35.000
MENKUL KIYMET YATIRIMLARINA İLİŞKİN DEĞER		
ARTIŞ KAZANÇLARI		
5.000 adet x (28₺- 35₺) = 35.000		

- 15.02.2021 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin satış kaydı;

01.11.2020		
102 BANKALAR	175.000	
110 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR		170.000
VEYA ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR		
110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya		
Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		
666 Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar ile Menkul Kıymet		5.000
Yatırımlarına İlişkin Diğer Gelir ve Kazançlar		
5.000 adet 35₺'den 175.000₺ Satış Tutarı		
5.000 adet x (35₺-34₺) = 5.000₺ Satış Kârı		

Varsayalım ki MGE işletmesi KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerini alım satım amaçlı değil öz kaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırdığı imtiyazlı hisse senetleri olsaydı, bu hisse senetlerinin ay sonlarında meydana gelen değişimleri yukarıdaki örnekte olduğu gibi kâr zarar olarak kaydedilemezdi, öz kaynaklarda yer alan bir hesaba kaydedilebilirdi.

- 01.11.2020 tarihinde MGE işletmesinin, KZA işletmesinin sahip olduğu imtiyazlı hisse senetlerini alış kaydı;

01.11.2020		
201 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRLERE YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR	150.000	
201.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar		
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	900	
102 BANKALAR		150.900

- 30.11.2020 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin değerinin düşmesinin kaydı;

30.11.2020		
550 ÖZKAYNAK ARAÇLARINA İLİŞKİN GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKLARI	10.000	
201 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRLERE YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR		10.000
201.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar		
5.000 adet x (30₺-28₺) = 10.000₺		

- 31.12.2020 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin değerinin artışının kaydı;

31.12.2020		
201 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI	35.000	
GELİRLERE YANSITILAN FİNANSAL YATIRIMLAR		
201.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire		
Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar		
550 ÖZKAYNAK ARAÇLARINA İLİŞKİN GERÇEĞE		35.000
UYGUN DEĞER FARKLARI		
5.000 adet x (28₺- 35₺) = 35.000₺		

- 15.02.2021 tarihinde KZA işletmesinin sahip olduğu hisse senetlerinin satışının kaydı;

15.02.2021		
102 BANKALAR	175.000	
550 ÖZKAYNAK ARAÇLARINA İLİŞKİN GERÇEĞE	25.000	
UYGUN DEĞER FARKLARI		
201 GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER		150.000
KAPSAMLI GELİRLERE YANSITILAN		
FİNANSAL YATIRIMLAR		
201.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı		
Gelire Yansıtılarak Ölçülen Finansal Varlıklar		
666 NAKİT VE NAKİT BENZERİ VARLIKLAR İLE		50.000
MENKUL KIYMET YATIRIMLARINA İLİŞKİN DİĞER		
GELİR VE KAZANÇLAR		
5.000 adet 35₺'den 175.000₺ Satış Tutarı		
5.000 adet x (35₺-25₺) = 50.000₺ Satış Kârı ⁹		

⁹ Örnekler için Bal Çına E (2013) Türkiye Finansal Raporlama Standardı- 9 "Finansal Araçlar" Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama Örnekleri Makalesinden ve Kamu Gözetim Kurumu'nun Tek Düzen Hesap Planı Taslağından yararlanılmıştır.

2.3. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Uygulama Örnekleri

2.3.1. Forward (Alivre) Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

2.3.1.1. Spekülatif Amaçlı Forward İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

X Bankası gelecekte USD'ın Türk lirası karşısında değer kazanacağını düşünmektedir. Banka kur artışından gelir sağlamak amacıyla 15.06.2021 tarihinde Y bankası ile 6 ay vadeli 1 USD = 8 TL kuru üzerinden 200.000. USD alma hakkını veren bir sözleşme imzalamıştır.

Sözleşme süresinde gerçekleşen piyasa (değerleme) kurları aşağıdaki gibidir.

TARİH	KUR
15.06.2021	7,00
30.09.2021	7,40
15.12.2021	7,80

- X Bankasının 15.06.2021 tarihinde yapması gereken kayıt;

15.06.2021		
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN	1.600.000	
ALACAKLAR		
964.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi (TL)		
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	1.600.000	
966.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi (TL)		
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	200.000\$	
965.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi- (USD)		
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	200.000\$	
967.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi (USD)		

- Değerleme Tarihindeki (30.09.2021) Kayıt
- Değerleme tarihinde öncelikle yapılması gereken başlangıçta anlaşılan kurun değerlendirme tarihindeki değerinin bulunması ve sonra bulunan bu değer aynı tarihteki cari piyasa veya finansal tablo kuru ile karşılaştırılması gerekmektedir.
- Doğrusal Reeskont Yöntemine göre, işlemin gerçekleştiği tarihteki kur ile vade tarihindeki anlaşma kuru arasında oluşan fark; anlaşma dönemi boyunca gerçekleşecek toplam kur farkı olarak kabul edilmektedir ve değerlendirme tarihinde bu farkın geçen gün sayısına tekabül eden kısmı işlem tarihindeki kura eklenerek anlaşma kurunun o tarihteki değeri hesaplanmaktadır. Sonrasında hesaplanan bu kur ile değerlendirme tarihindeki cari piyasa kuru karşılaştırılarak ortaya çıkan fark gider hesaplarına aktarılmaktadır.
- Kur farkı (105 günlük) $\rightarrow 8-7= 1$ TL
- Değerleme Kuru $\rightarrow [(8-7) \times 105/180] + 7 \approx 7,58$ TL

Dönem içi gerçekleşen gelir ve gider ise;

30.09.2021		
872 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ ZARARLARI	36.000	
872.00 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden		
364 TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER		36.000

- Forward vadesinde (15.12.2021) tarihindeki kayıt;

15.12.2021		
011 EFEKTİF DEPOSU	200.000\$	
293 EFEKTİF VAZİYETİ		200.000\$
292 EFEKTİF ALIM SATIM	1.560.000	
364 TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER	36.000	
872 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR	4.000	
87200 Vadeli Alım satım İşlemleri		
010 KASA HS.		1.600.000

Yukarıdaki kayıtlardan da görüleceği üzere X bankası 4.000TL. zarar etmiştir. Bunun sebebi ise yapmış olduğu forward sözleşmesinden kur değişimlerinin beklenen şekilde gerçekleşmemesidir.

- Nazım hesaplarının kapatılması

15.12.2021		
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	1.600.000	
966.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi		
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR		1.600.000
964.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	200.000\$	
967.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR		200.000\$
965.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi-Döviz/TL		

2.2.1.2. Riskten Korunma Amaçlı Forward İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

X bankası 15.06.2021 tarihinde müşterisine 6 ay vadeli 200.000\$ tutarında döviz kredisi kullanırmıştır. Kredinin vadesi geldiğinde TL'ye çevirerek kullanılması gerekmektedir. Banka vade tarihinde döviz kurunun daha düşük olacağı varsayımı ile oluşabilecek gerçeğe uygun değer değişimi riskinden korunabilmek adına kredinin verildiği tarihte, kredinin vadesinde gerçekleştirilmek üzere başka bir finansal kuruluş ile 200.000\$ satım hakkı veren bir forward sözleşmesi yapmıştır.

- Forward sözleşme kuru 1USD = 6,6 TL olarak belirlemiştir.
- Sözleşme süresinde gerçekleşen piyasa kurları ise;

TARİH	KUR
15.06.2021	6,00
30.09.2021	6,30
15.12.2021	6,80

15.06.2021		
111 KISA VADELİ KREDİLER	200.000\$	
025 YUTRİÇİ BANKALAR		200.000\$
944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.320.000	
944.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
946 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		1.320.000
946.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	200.000\$	
945.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		200.000\$
947.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		

• Değerleme Tarihindeki (30.09.2021) Kayıt

- Vadesi en yakın 3 aylık olan işlemler için TL faiz oranının %15, USD faiz oranının ise %2 olduğu varsayıldığı takdirde;
- Alınacak olan TL'nin o günkü değeri; $1.320.000 / (1 + 0,15)^{(105/360)} = 1.267,267$ TL
- Verilmesi gereken USD'ın o günkü değeri ise; $200.000 / (1 + 0,02)^{(105/360)} = 198.848$ \$
- İndirgenmiş kur $1.267,267 / 198.848 = 6,37$ Reeskont Geliri; $(6,37 - 6,30) \times 198,848 = 13.919$ TL

30.09.2021		
224 TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR	13.919	
224.01 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı		
752 TÜREV FİNANSAL ARAÇ. KÂRLAR		13.919
752.00 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden		

Bankanın yapmış olduğu forward sözleşmenin yılsonundaki değerlemesinden kaynaklı oluşan geliri riskten korunma muhasebesi (hedging) gereği K/Z hesabına kaydedilmelidir.

Yılsonu değerlendirme dönemi için riskten korunan kalem olan kredilerin değerlemesinden ortaya çıkan zararın $((6,80-6,30) \times 30.000) = 15.000\text{TL}$ zararı olduğu dikkate alındığında, yapılan forward sözleşmesinden dolayı bu zararın 13,919 TL’lik kısmının telafi edilebileceği sonucuna varılmaktadır.

- Forward vadesindeki kayıt (kredinin tahsili):

15.12.2021		
011 EFEKTİF DEPOSU	200.000\$	
111 KISA VADELİ KREDİLER		200.000\$
295 DÖVİZ VAZİYETİ	200.000\$	
293 EFEKTİF VAZİYETİ		200.000\$
292 EFEKTİF ALIM/SATIM HS.	1.200.000	
294 DÖVİZ ALIM/SATIM HS		1.200.000

- Döviz satış işlemi

15.12.2021		
010 KASA HS.	1.360.000	
292 EFEKTİF ALIM/SATIM HS.		1.200.000
752 TÜREV FİNANSAL ARAÇ. KÂRLAR		160.000
293 EFEKTİF VAZİYETİ	200.000\$	
011 EFEKTİF DEPOSU		200.000\$

- Bankanın bu işlemde, riskten korunma kalemden kaynaklı 160.000 TL değerindeki zararının tamamı vade başında yapmış olduğu forward sözleşmesiyle telafi edilmiştir.
- Dönem sonunda nazım hesapların kapatılması;

15.12.2021			
946 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	1.320.000		
946.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi			
944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		1.320.000	
944.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi			
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	200.000\$		
947.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi			
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		200.000\$	
945.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi			

2.3.2. Future Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

2.3.2.1. Spekülatif Amaçlı Futures İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

X bankası 15.06.2021 tarihinde döviz kurunda artış beklentisi ile her biri 20.000 USD'in üzerinden toplamda üç ay vadeli 20 adet futures sözleşme satın almıştır. Sözleşmenin yapıldığı tarihte işlem kuru piyasa kuru ile aynı olmak üzere 1USD= 6,70 TL'dir. Sözleşme için başlangıç teminatı olarak 600.000 TL, sürdürme teminatı olarak ise 400.000 TL belirlenmiştir. Borsa payı 700 TL olarak belirlenmiştir. Vadeli işlem sözleşmesiyle ilgili kur bilgileri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir;

TARİH	SÖZLEŞME FİYATI (\$/TL)
15.06.2021	6,00
30.06.2021	6,20
31.07.2021	6,40
31.08.2021	6,60

- Futures sözleşmeye ilişkin muhasebe kayıtları ve sözleşmenin kayıtlara alınması, başlangıç teminatı ve borsa payının ödenmesi;

15.06.2021			
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	2.680.000		
964.20- Futures Para Satım İşlemi			
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR		2.680.000	
966.20 Futures Para Satım İşlemi			
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	400.000\$		
964.20- Futures Para Satım İşlemi			
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR		400.000\$	
964.20- Futures Para Satım İşlemi			
278 MUHTELİF ALACAKLAR	600.000		
278.05 Türev Finansal Araç Teminatları			
840 VERİLEN ÜCRET VE KOMİSYONLAR	700		
Borsa Payı			
010 KASA HS.		600.700	

- 30.06.2021 tarihinde yapılacak olan değerlemeye ilişkin kayıtlar; Sözleşmenin değeri kur artışından dolayı 2.480.000 TL'ye yükselmiştir. Başlangıç değerine göre oluşan fark 80.000 TL, takas odası tarafından teminat hesabına eklenmektedir.

30.06.2021			
224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLARDAN ALACAKLAR	80.000		
224.003 Futures İşlemleri			
752 TÜREV ARAÇLARDAN KÂRLAR		80.000	
752.02 Futures Alım/Satım İşlemlerinden			
50			

- 31.07.2021 tarihinde yapılması gereken kayıt aşağıdaki gibidir;

31.07.2021		
224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLARDAN ALACAKLAR	80.000	
224.003 Futures İşlemleri		
752 TÜREV ARAÇLARDAN KÂRLAR		80.000
752.02 Futures Alım/Satım İşlemlerinden		

- 31.08.2021 tarihinde yapılması gereken kayıt aşağıdaki gibidir;

31.08.2021		
873 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR	80.000	
224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLARDAN ALACAKLAR		80.000
224.003 Futures İşlemleri		

- Sözleşmenin değeri 2.640.000 TL'ye düşmüştür. Önceki dönem değerine göre oluşan pozitif 80.000 TL'nin daha önce alacak olarak muhasebeleştirilen tutardan düşülmesi gerekmektedir.
- Sözleşmenin kapatılması ve efektifin alınması;

31.08.2021		
011 EFEKTİF DEPOSU HS.	400.000\$	
293 EFEKTİF VAZİYETİ HS.		400.000\$
292 EFEKTİF ALIM SATIM HS.	2.640.000	
010 KASA HS		2.640.000

- Sözleşmenin vade tarihindeki kuru ile cari piyasa kurunun aynı olduğu varsayılmıştır. Bu iki kurun farklı olması durumunda oluşan fark tutarı kadar gelir veya gider oluşacağı bilinmektedir. Örnek verecek olursak vadedeki cari değerleme

kuru 1\$= 6,70 olsaydı, 20.000 TL ((6,70-6,60) x 200.000)) tutarında kambiyo geliri oluşacaktır.

- Teminat hesabındaki bakiyenin tahsil edilmesi

31.08.2021		
010 KASA HS	20.000	
278 MUHTELİF ALACAKLAR		20.000
278.05 Türev Finansal Araç Teminatları		

- Taahhüde ilişkin nazım hesapların kapatılması;

15.06.2021		
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	2.680.000	
966.20 Futures Para Satım İşlemi		
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR		2.680.000
964.20- Futures Para Satım İşlemi		
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	400.000\$	
964.20- Futures Para Satım İşlemi		
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR		400.000\$
964.20- Futures Para Satım İşlemi		

2.3.2.2. Riskten Korunma Amaçlı Futures İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

X bankası üç ay sonra tahsil edeceği 2.000.000 USD tutarındaki alacak tutarı ile tahvil almak istemektedir. Bu alacak tutarının tahsilinin gerçekleşeceği güne kadar faiz oranlarının düşeceği beklentisi içerisinde olan banka tahvil fiyatlarının artmasına karşı, bir vadeli işlem sözleşmesi ile kendisini riskten korumak istemektedir. Bu nedenle, 15.06.2021 tarihinde alacak miktarına eşit olacak şekilde 2.400 adet futures bono-tahvil kontratı satın almıştır. Sözleşme fiyatı 1.900 USD'dır.

Sözleşmeler için ödenen toplam başlangıç teminatı 150.000 USD, sürdürme teminatı ise başlangıç teminatının %80'i olarak belirlenmiştir. Borsaya ödenen pay 1.500 USD'dır. Vadeye kadar olan zaman içerisinde gerçekleşen futures sözleşme ve tahvil fiyatları aşağıdaki gibidir;

➤ Not: Kontrat büyüklüğü tahvilde 1000 alınır.

TARİH	TAHVİL FİYATI	30.09.2021 VADELİ SÖZLEŞME FİYATI (\$)	TARİH	KUR (\$/TL)
15.06.2021	1.870	1.900	15.06.2021	6,00
15.07.2021	1.890	1.920	15.07.2021	6,30
30.07.2021	1.910	1.940	30.09.2021	6,40

- Sözleşmenin nazım hesaplarda izlenmesine ilişkin muhasebe kaydı;

15.06.2021		
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	4.560.000\$	
945.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		4.560.000\$
947.00 Vadeli Döviz Alım İşlemi		

- Sözleşmeye ilişkin teminat ve borsa payının yatırılmasının muhasebe kaydı;

15.06.2021		
279 MUHTELİF ALACAKLAR	1.500.000\$	
279.050 Türev Finansal Araç Teminatları		
295 DÖVİZ VAZİYETİ	1.500\$	
025 YURTDIŞI BANKALAR		1.501.500\$
840 VERİLEN ÜCRET VE KOMİSYONLAR	9.000	
Borsa Payı		
294 DÖVİZ ALIM SATIM HESABI		9.000

- 15.07.2021 tarihinde yapılması gereken kayıt aşağıdaki gibidir;
 - 15.07.2021 tarihindeki piyasa fiyatına göre oluşan değerleme farkı;

$(1.920-1.900) \times 2.400 = 48.000$ USD'dır.

- Sözleşmenin yapılış amacı riskten korunmak olduğu için oluşan bu fark öz kaynak grubu içerisinde yer alan diğer kapsamlı gelir içerisinde izlenmelidir. Bankalar yılsonu finansal tablolarını hazırladığı için bu dönemde riskten korunma işleminin etkinliğinin ölçülmesi gerekmektedir. Değerleme sonucunda oluşacak olan kâr veya zararın etkin olan kısmı öz kaynaklar grubunda izlenirken, etkin olmayan kısmı ise doğrudan K/Z hesaplarında izlenmelidir. Sözleşmeden elde edilen kâr 48.000 USD, spot piyasadaki fiyat değişimi sonucunda oluşan zarar ise $(1.890-1.870) \times 1.000 = 20.000$ USD'dır.
- Böylece gerçekleşen kârın tamamı öz kaynaklar grubunun altında diğer kapsamlı gelirler içerisinde izlenmesi gerekmektedir.

15.07.2021		
279 MUHTELİF ALACAKLAR	48.000\$	
Türev Finansal Araç Teminatı		
295 DÖVİZ VAZİYETİ		48.000\$
294 DÖVİZ ALIM SATIM HS.	302.400	
414 SERMAYE YEDEKLERİ		302.400

- 30.09.2021 tarihinde yapılması gereken kayıt aşağıdaki gibidir;
 - Değerleme kayıtları:
 - Sözleşme vadesinde değerleme farkı: $(1.910-1.890) \times 2.400 = 48.000$ USD'dır. Bir önceki değerleme döneminde olduğu gibi bu tutarın da benzer bir biçimde muhasebeleştirilmesi gerekir. Buna göre değerleme farkı;

30.09.2021		
279 MUHTELİF ALACAKLAR	48.000\$	
Türev Finansal Araç Teminatı		
295 DÖVİZ VAZİYETİ		48.000\$
294 DÖVİZ ALIM SATIM HS.	307.200	
414 SERMAYE YEDEKLERİ		307.200

- Borsadaki teminat bakiyesinin alınması:

30.09.2021		
025 YURTDIŞI BANKALAR	246.000\$	
279 MUHTELİF ALACAKALAR		246.000\$
Türev Fin. Araç Teminatları		

- İşlemin etkinliğinin değerlendirilmesi; Tahvilin piyasadan üç ay sonra alınmasında kaynaklanan zarar, $(1.910 - 1.870) \times 2.400 = 96.000$ USD, vadeli işlem sözleşmesinden elde edilen toplam kazanç ise, $(1.940 - 1.900) \times 2.400 = 96.000$ USD'dır. Bu durumda riskten korunma etkinliği; $40 / 40 = \%100$ olarak gerçekleşmiştir.
- Riskten korunma etkinliğinin belirlenen eşik oranlarının altında veya üstünde gerçekleşmesi durumunda söz konusu değerlendirme farkının öz kaynaklar hesabı yerine doğrudan K/Z hesabına kaydedilmesi gerekmektedir. Yukarıdaki örnekte böyle bir durum olmamakla birlikte, işlemin değerlendirme tarihinde realizasyonu söz konusu olduğundan öz kaynaklar hesabında izlenen tutarların K/Z hesabına aktarılması gerekmektedir.

30.09.2021		
414 SERMAYE YEDEKLERİ	609.600	
752 TÜREV FİN ARAÇ KÂRLARI		609.600

- Sözleşmeye ilişkin kapanış kayıtları;

30.09.2021		
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	2.000.000\$	
947.158 Diğer Futures Alım İşlemi		
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		2.000.000\$
945.158 Diğer Futures Alım İşlemi		

2.3.3. Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

NOT→ Vadeye kadar değerleme dönemleri itibariyle swap işleminin rayiç değerine göre gelir ya da gider reeskontu yaratmaktadır. Vade tarihinde anapara değişim işlemi muhasebeleştirilmektedir. Nazım hesaplarda bulunan taahhüt kapatılmaktadır.

2.3.3.1. Spekülatif Amaçlı Swap İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

X Bankası LİBOR faizlerin yükseleceğini düşünmektedir. Bu yüzden X Bankası, Y Bankası ile 30.06.2021 tarihinde 20.000.000 USD nominal değerli altı ay vadeli faiz swap sözleşmesi imzalamıştır. Sözleşme gereği X Bankası Y Bankasına %4,2 sabit faiz ödeyecek, buna karşılık Y Bankasından LİBOR+%0,50 faiz tahsil edecektir. Faiz ödemeleri vade tarihinde yapılacaktır.

- Sözleşme süresince gerçekleşen faiz oranları ile döviz kurları aşağıda verilmiştir

TARİH	LİBOR (%)	KUR(USD/TL)
30.06.2021	2.50	10.00
30.09.2021	2.75	10.50
31.12.2021	3.00	11.00

- Sözleşmenin kayıtlara alınması;

30.06.2021		
965 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ ALACAKLAR	20.000.000\$	
965.050 Swap Faiz Alım İşlemi		
967 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ BORÇLAR		20.000.000\$
965.070 Swap Faiz Alım İşlemi		

- 30.09.2019 tarihinde yapılması gereken kayıtlar;

Bankanın yılsonunu takip eden üç aylık dönemde sözleşmeden kaynaklanan geliri; $20.000.000 \times 0,042 \times 90 / 360 = 210.000$ - USD, faiz gideri ise; $20.000.000 \times 0,0325 \times 90 / 360 = 162.500$ - USD'dır. Bu tarihte netleştirme işleminden sonra dönem kuru dikkate alınarak yapılacak kayıt;

30.09.2021		
365 TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER	47.500\$	
295 DÖVİZ VAZİYETİ		47.500\$
294 DÖVİZ ALIM/SATIM HS.	498.750	
752 TÜREV FİN ARAÇ KÂRLARI		498.750

- 31.12.2021 tarihinde yapılacak kayıtlar;

Bankanın bu işlemle ilgili olarak yılsonunda aldığı ve ödediği faizleri hesaplarına yansıtması gerekmektedir. Bu faizler nedeniyle döviz pozisyonu değişeceğinden vaziyet ve alım-satım hesaplarının çalıştırılması zorunludur. Sözleşmeye konu tutar sadece alınacak ve verilecek faizlerin hesaplamasında baz olarak kullanıldığından, nazım hesap kayıtlarıyla ilgili herhangi bir değerlendirme işleminin yapılmasına gerek bulunmamaktadır.

- Banka tahsil etsin veya etmesin döneme ait gelir ve giderleri yılsonunda sonuç hesaplarına aktarması gerekmektedir.

Bu çerçevede faiz alacağı; $20.000.000 \times 0,035 \times 180 / 360 = 350.000$ -USD, ödeyeceği faiz ise; $20.000.000 \times 0,025 \times 180 / 360 = 250.000$ - USD olarak hesaplanmıştır.

Bu tarihte gerçekleşen döviz kurunun 11 TL olduğu dikkate alındığında yapılacak kayıtlar;

31.12.2021		
225 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	350.000\$	
295 DÖVİZ VAZİYETİ		350.000\$
295 DÖVİZ VAZİYETİ	250.000\$	
365 TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER		250.000\$
294 DÖVİZ ALIM SATIM	3.850.000	
755 TÜREV FİN. ARAÇ KÂRLARI		3.850.000
873 TÜREV FİN. ARAÇ. ZARARLARI	2.750.000	
294 DÖVİZ ALIM SATIM		2.750.000

- Kapanış kayıtları;

31.12.2021		
025. YURTDIŞI BANKALAR	100.000\$	
225 TÜREV FİN. VARLIKLAR		100.000\$
967 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ BORÇLAR	20.000.000\$	
965.070 Swap Faiz Alım İşlemi		
965 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇ ALACAKLAR		20.000.000\$
965.050 Swap Faiz Alım İşlemi		

10

¹⁰ Örnekler; Kayaalp, A. (2017). Türev Ürünlerin Riskten Korunma Muhasebesine göre İncelenmesi ve Etkinlik Testi Uygulaması adlı kaynaktan faydalanılarak geliştirilmiştir.

2.4. Riskten Korunma Muhasebesi Uygulama Kriterleri

Finans piyasalarında değişen süreçle birlikte firmaların türev ürün kullanımını tercih ettiği görölmektedir. Finansal riskten korunma muhasebesinde, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişikliklerin kâr veya zarardaki etkileri muhasebeleştirilir.¹¹ Bu durumun muhasebeleştirilme aşamasında finansal tablolarında herhangi bir dalgalanmaya neden olmaması adına riskten korunma muhasebesi uygulama kararı verebilirler. Ancak riskten korunma muhasebesini uygulayabilmeleri için muhasebe standartları çerçevesinde bazı şartları yerine getirmeleri gerekmektedir.

Firmaların öncelikli hedefleri riskten korunma ilişkisini başlangıçta resmi olarak belgelendirmek ve bu durumun üstlenilmesi adına firmaların risk yönetim stratejisi ve hedefi oluşturmaları gerekmektedir (İpek, 2019).

¹¹ www.kgk.gov.tr (TMS 39)

Tablo 4. Riskten Korunma Muhasebesi Kriterleri

Kaynak: (Türel, A (2008). Riskten Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması (Doktora Tezi).)

TFRS 9	
1	Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımının bulunması ve bunların resmi bir belgeye dayanması gerekmektedir.
2	Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve ilgili finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması beklenir.
3	Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekir.
4	Finansal riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmelidir.
5	Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilir ve tanımlandığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olacak şekilde tespit edilir.

Firmaların riskten korunma muhasebesini uygulayabilmeleri için yukarıdaki tabloda görülen kriterlerin her birini aynı anda yerine getirmeleri gerekmektedir. Sayılan kriterlerin herhangi biri dahi yerine getirilmediği takdirde riskten korunma muhasebesi uygulanamaz (Türel, 2008).

2.5. Riskten Korunma Muhasebesi Uygulama Süreci

Firmaların seçmiş oldukları türev araç kullanımlarının finansal tablolarında meydana getirmiş olduğu dalgalanmaları ortadan kaldırmak adına tercih etmiş oldukları riskten korunma muhasebesinin kullanılabilmesi için gerekli olan kriterlerinin yanında belirli bir uygulama süreci de vardır.

İlk olarak maruz kalınan riskleri yönetme kararı alan ve bununla birlikte türev finansal araç kullanımına yönelik firmaların UMS/UFRS ile uyumlu TMS/TFRS kapsamında belirli kriterleri yerine getirmeleri gerekmektedir (İpek, 2019).

Öncelikle riskten korunma konusu olan kalem ile korunma aracının belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra riskten korunma muhasebesinin başlangıç sürecinde firmanın risk yönetim politikasını belirlemesi, amaç ve stratejisini resmi bir belgeye dayandırması gerekmektedir. Oluşturulan bu resmî belgeye ise riskten korunma dokümanı adı verilmektedir. Bu belge yukarıda tablo 4'te bahsedilen unsurları içermektedir. Riskten korunma dokümantasyonu oluşturulurken dikkat edilmesi gereken önemli diğer bir husus ise riskten korunma türünü belirlemektir. Riskten korunma muhasebesi adı altında üç tür korunma mevcuttur. Bunlar; gerçeğe uygun değer değişiminden korunma, nakit akış değişkenliğinden korunma ve yurtdışı işletmede bulunan net yatırım riskinde korunmalardan oluşmaktadır (İpek, 2019).

Bir firmanın gerçeğe uygun değer değişiminden korunma türünü seçebilmesi için finansal tablolara alınmış firmalar için risk doğuran ve kâr/zarar tablosunu etkileyen sahip oldukları varlığın, borcun veya finansal tablolarda yer almayan kesin bir taahhüdün gerçeğe uygun değerindeki değişikliklere karşı korunmayı içermesi gerekmektedir (Türel, 2018). Riskten korunan varlığın gerçeğe uygun değer değişikliğine ait kazanç ve kayıp ile riskten korunma aracının gerçeğe uygun değer değişikliğine ait kazanç ve kayıp değişimleri kâr/zarar tablosunda raporlanmaktadır (Türel, 2018).

Nakit akış değişikliğinden korunma türünün işletmeler tarafından tercih edilmesinin sebebi ise, sahip oldukları varlık, yükümlülük veya kesinleşmemiş ancak ileride gerçekleşmesi yüksek ihtimal olan işlemlerin olması durumlarında ortaya çıkabilecek nakit akışlarının riskten korunmasını sağlamaktır. Burada amaç nakit akışı etkileyecek olan fiyat, maliyet ve faiz gibi değişkenlerin riskten korunmasını sağlamaktır (Türel, 2018). Riskten korunma konusu olan kalem ile riskten korunma aracı arasındaki etkin kısım finansal

tabloda, diğ er kapsamlı gelird e raporlanırken etkin olmayan kısım ise k ar/zarar tablosunda muhasebeleştirilir ( pek, 2019).

Riskten korunma türünün sonuncusu olan yurtdışı işletmedeki net yatırım riskinden korunma türü ise, firmanın yurtdışı bağlantılı bir bağlı ortaklığı bulunuyorsa bu mevcut ortaklığa ilişkin riske maruz kalma gibi bir durum söz konusu ise bu durumlarda riskten korunmanın bu türü uygulanmaktadır ve muhasebeleştirme kısmı nakit akış değişikliğinden korunma türü ile benzerlik göstermektedir ( pek, 2019).

Riskten korunma muhasebesinin sonlanmaması adına gerekli kriterlerin aynı anda sağlanması gerekmektedir. Aksi halde riskten korunma muhasebesine son verilir. Riskten korunma muhasebesine son verilmesini etkileyen diğer faktörler ise, riskten korunma aracının sona ermesi, elden çıkarılması, kullanılması ve korunma ilişkisinin iptal edilmesi durumları da son verilmesine neden olan etmenlerdir ( pek, 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: UYGULAMA TÜRK BANKACILIK

SEKTÖRÜNDE HALKA AÇIK TİCARİ BANKALARIN TÜREV

ÜRÜN KULLANIMI

3.1 Uygulama

Tezin bu bölümünde, türev ürünlerin işletmelere ve bankalara olan etkilerinin incelenmesi aşamasında Türkiye’de faaliyet gösteren halka açık bankalar seçilmiş ve bu bankalar içerisinde ticari bankalar seçilerek örneklemin daraltılması amaçlanmıştır. Toplamda 12 adet halka açık banka bulunmaktadır, bunlardan 2 tanesi kalkınma bankası 1 tanesi ise katılım bankasıdır. 2008’den sonra türev ürünlerin bankalarda daha çok yaygınlaştığı göz önüne alınarak 2008-2019 tarihleri arasında 10 tane halka açık ticari bankalar için türev ürünlerin hangi amaçlarla (riskten korunma amaçlı, alım-satım amaçlı) hangi türev ürünlerin kullanıldığını KAP (Kamu Aydınlatma Platformu) ‘dan, bankaların finansal tablolarından ve bağımsız denetim raporlarından yararlanılarak yıllar bazında karşılaştırılıp grafiklerle ve Excel tabloları ile yorumlanmıştır.

3.2. Halka Açık Ticari Bankalar ve Türev Ürün Kullanımı

Tablo 5.’de halka açık 12 Banka’nın ticari, katılım ve kalkınma bankası olduğu belirtilmiştir.

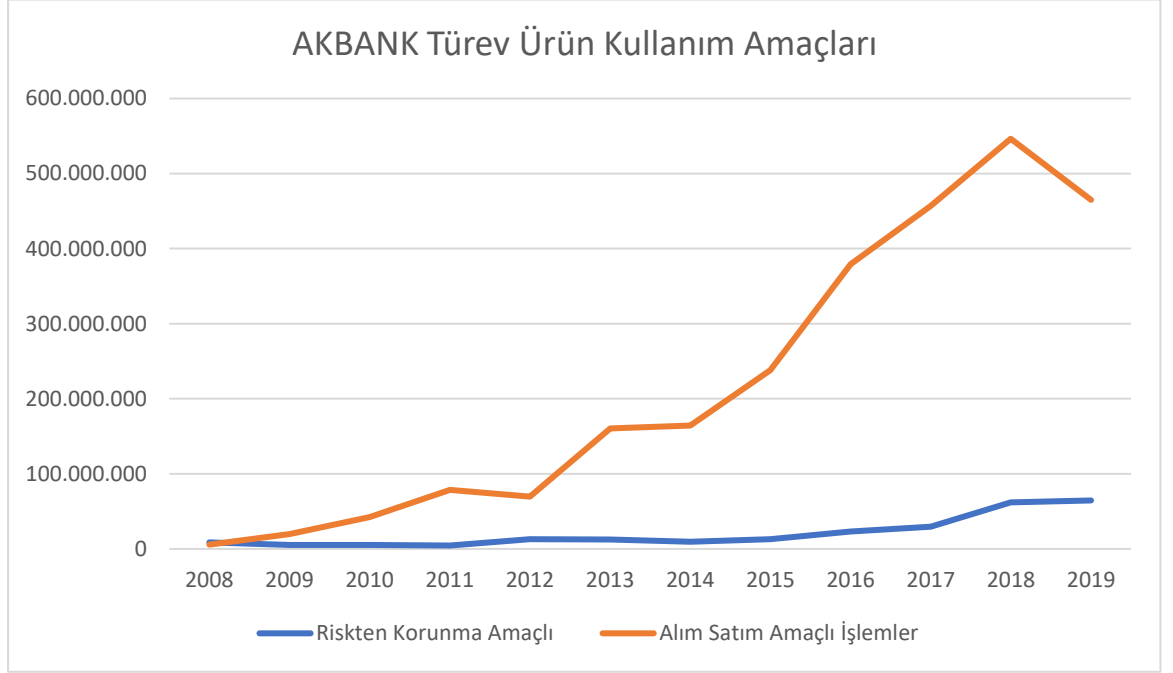
Tablo 5. Halka Açık Bankalar

Kaynak: (<https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler>.)

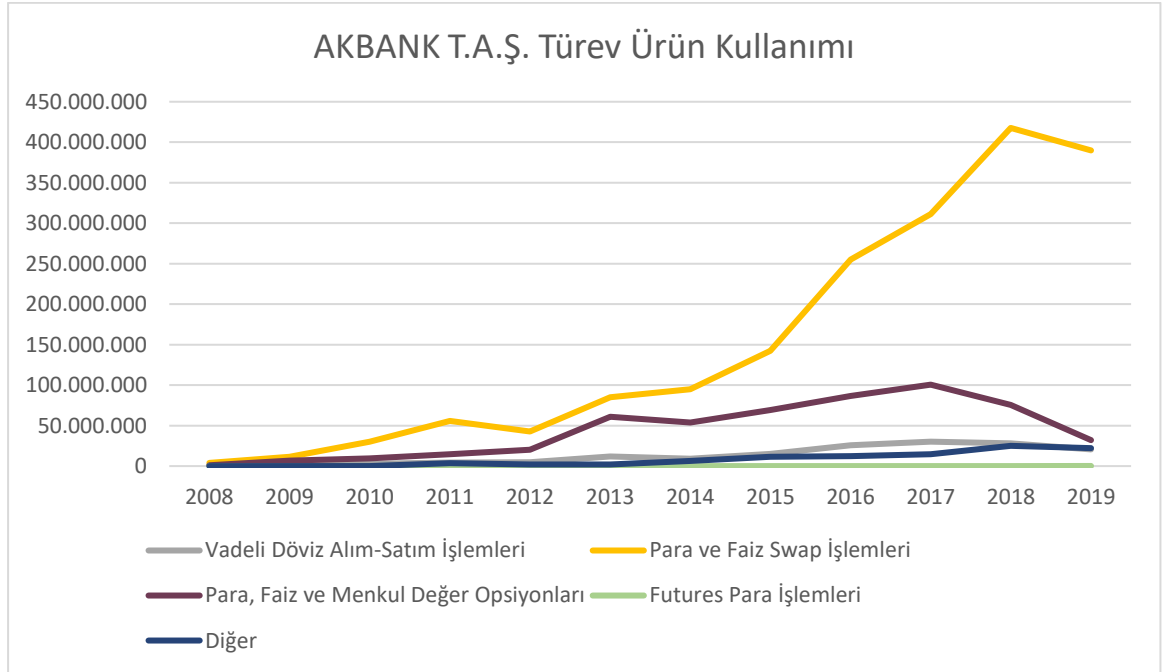
Sıra No	Bankalar	Halka Açık Ticari Banka
1	Akbank T.A.Ş	Evet
2	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Bankası
3	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Evet
4	QNB Finansbank A.Ş.	Evet
5	Şekerbank T.A.Ş.	Evet
6	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Evet
7	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Evet
8	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Evet
9	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	Kalkınma Bankası
10	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Kalkınma Bankası
11	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	Evet
12	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Evet

3.2.1. Akbank T.A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

Akbank'ın finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 2. Akbank T.A.Ş. 2008-2019 Türev Ürün Kullanım Amacı



Şekil 3. Akbank T.A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı

Akbank'ın 2008-2019 yılları arasında türev finansal araç kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde 2009-2019 yılları arasında türev ürünlerin kullanım

amaçlarının en çok yoğunlaştığı bölümün alım satım amaçlı işlemler içerisinde yer alan swap işlemleri olduğu söylenebilir. Akbank 2010 yılından itibaren 2019 yılına kadar future işlemlerine hiç başvurmamıştır. Akbank'ın türev ürün kullanımında 2008 yılı hariç diğer yıllarda genel anlamda arbitraj kullanımını arttırarak ilerleme gösterdiği söylenebilir.

Akbank'ın 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

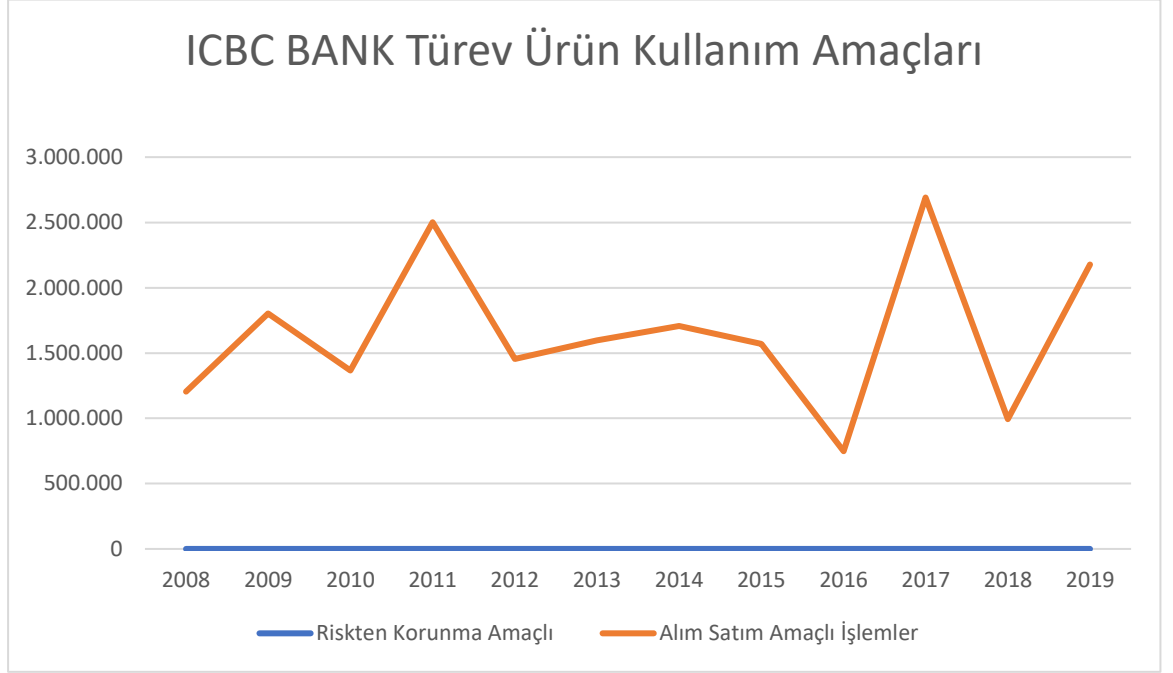
Tablo 6. Akbank 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

AKBANK T.A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	14.351.291	59,96%	4,87%	27,66%	7,25%	0,24%	-
2009	24.789.311	20,53%	4,30%	46,43%	27,92%	0,073%	0,72%
2010	47.528.424	10,70%	6,08%	62,99%	19,86%	0,004%	0,34%
2011	83.084.826	5,50%	5,38%	67,07%	17,70%	-	4,34%
2012	82.681.606	15,67%	5,85%	51,89%	24,34%	-	2,22%
2013	172.868.766	7,24%	6,98%	49,15%	35,33%	-	1,28%
2014	173.924.642	5,54%	5,22%	54,51%	31,02%	-	3,69%
2015	250.910.983	5,10%	6,02%	56,76%	27,56%	-	4,54%
2016	402.662.882	5,77%	6,40%	63,29%	21,47%	-	3,06%
2017	486.371.571	6,04%	6,20%	64,00%	20,68%	-	3,05%
2018	606.503.838	10,23%	4,65%	68,86%	12,44%	-	4,12%
2019	529.471.193	12,19%	3,89%	73,60%	6,07%	0,032%	4,18%

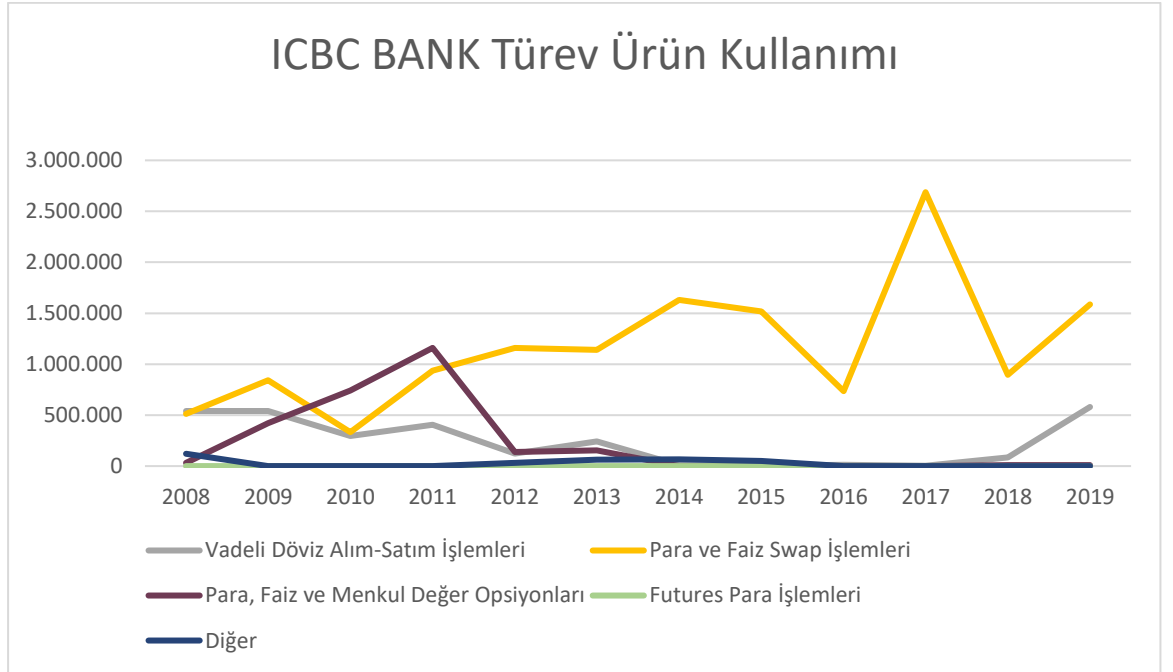
Akbank'ın grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında her sene türev ürün kullanımının artış gösterdiği söylenebilir, özellikle swap işlemlerinin 2014 yılından itibaren %50'nin altına düşmemiş olması bankanın alım satım amaçlı işlemlerinde çoğunlukla swap işlemlerini tercih ettiğinin göstergesidir. Alım satım amaçlı işlemlerinde para ve faiz swapları en çok 2019 yılında %73,60 oranında kullanılmıştır. 2016 yılından itibaren swap işlemlerinin kullanımı düzenli olarak artış göstermiştir. Türev araçların kullanım amaçlarından biri hedging olup kâr elde etmenin hedeflendiği söylenebilir.

3.2.2. ICBC Turkey Bank A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

ICBC Turkey Bank'ın finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 4. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Ürün Kullanım Amaçları



Şekil 5. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Kullanımı

ICBC Turkey Bank'ın 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde bu yıllar arasında hiçbir şekilde riskten korunma

amaçlı kullanım gerçekleştirmemiştir. Alım satım amaçlı türev ürün kullanımlarında ise bu yıllar arasında future amaçlı türev ürün kullanılmadığı görülmektedir. Özellikle 2013 yılı sonrasında alım satım amaçlı işlemler içerisinde yer alan swap işlemleri kullanımında yüksek artış gösterdiği söylenebilir. 2010 ve 2011 yılları arasında diğer türev ürünlere göre opsiyon kullanımı daha çok tercih edilmişken 2014 yılından itibaren 2017 yılına kadar opsiyon işlemleri hiç kullanılmamış, 2018 ve 2019 yılları arasında ise çok düşük oranda kullanılmıştır. Opsiyon işlemleri 2011 yılına kadar düzenli artış gösterirken bu yılda kırılma noktasına ulaşip ani düşüşe geçmiştir. 2010-2013 aralığı hariç diğer yıllarda opsiyona göre forward işlemleri daha çok kullanılmıştır. Arbitraj amaçlı türev ürün kullanımı ise 2015 yılından itibaren hiç tercih edilmemiştir.

ICBC Turkey Bank'ın 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 7. ICBC Turkey Bank 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

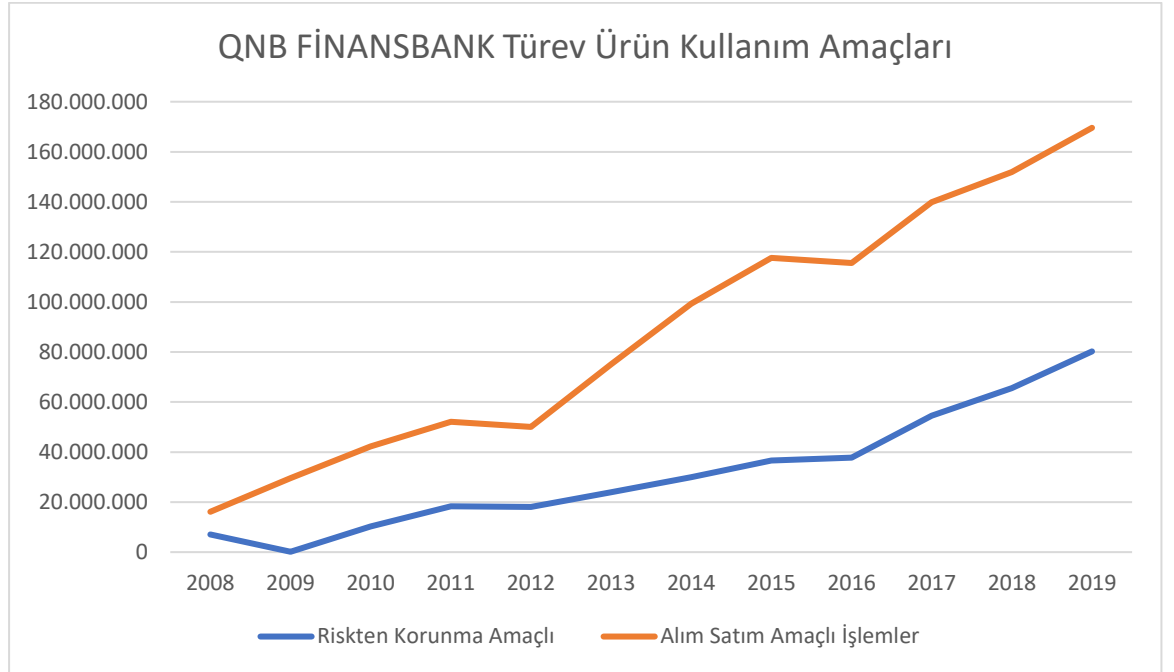
ICBC TURKEY BANK TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	1.204.281	-	44,80%	42,48%	2,66%	-	10,04%
2009	1.802.025	-	29,96%	46,65%	23,37%	-	-
2010	1.367.476	-	21,54%	24,32%	54,12%	-	-
2011	2.501.305	-	16,23%	37,38%	46,37%	-	-
2012	1.453.623	-	8,48%	79,69%	9,61%	-	2,20%
2013	1.598.024	-	15,13%	71,36%	9,64%	-	3,86%
2014	1.706.615	-	0,54%	95,58%	-	-	3,87%
2015	1.569.927	-	0,16%	96,68%	-	-	3,14%
2016	748.304	-	1,85%	98,14%	-	-	-
2017	2.690.999	-	0,12%	99,87%	-	-	-
2018	992.658	-	8,71%	90,27%	1,07%	-	-
2019	2.177.625	-	26,64%	72,93%	0,42%	-	-

ICBC Turkey Bank'ın grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında forward işlemleri en çok 2008 yılında %44,80 oranında kullanılmıştır. 2008 yılından sonra forward kullanımı düşüşe geçmiş 2019 yılında %26,64 oranına yükselerek kullanımı tekrar artmıştır.

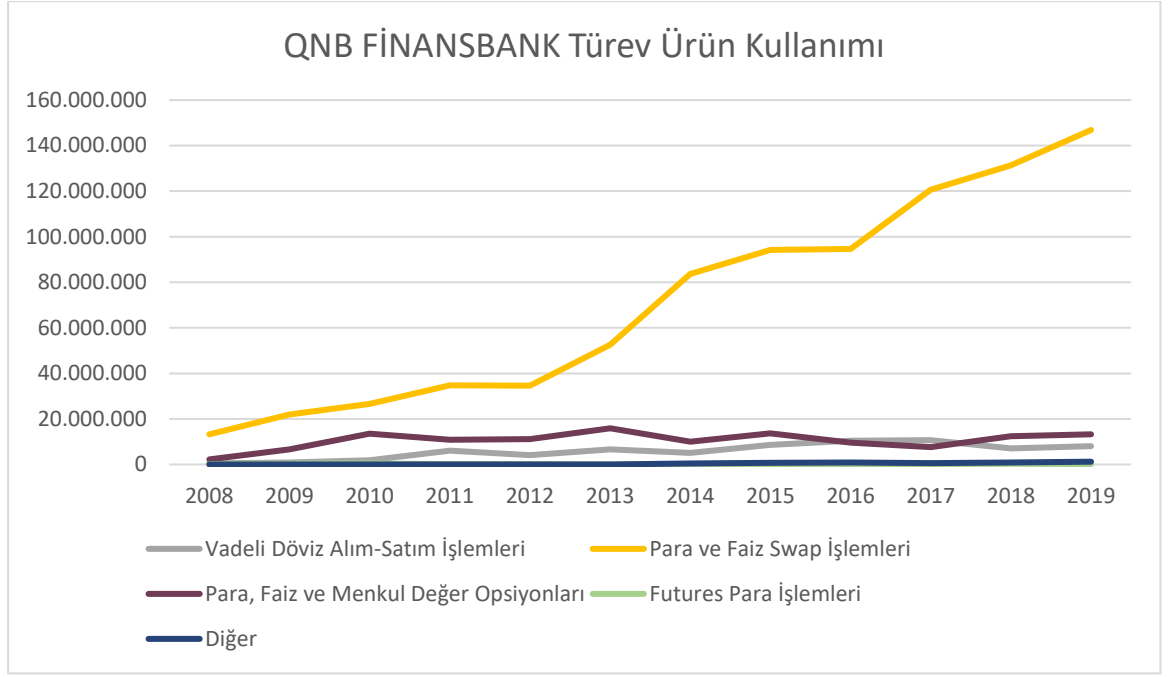
ICBC Turkey Bank’ın en çok tercih ettiği türev ürün ise swap olmuştur. Swap işlemleri özellikle 2013 yılından sonra ciddi artış göstererek 2017 yılında %99,87 kullanım oranıyla neredeyse alım satım amaçlı kullanımda sadece swap işlemlerin tercih edildiği söylenebilir. 2010 yılında %54,12 oranında opsiyon işlemleri kullanımında yoğunluk varken 2013 yılından 2018 yılına kadar opsiyon işlemlerine hiç başvurulmamış, 2018 ve 2019 yıllarında ise %1,07- %0,42 gibi çok düşük oranlarda kullanılmıştır. Arbitraj işlemleri ise genel anlamda %10’nun altında kalmış çok fazla tercih edilmemiştir.

3.2.3. QNB Finansbank A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

QNB Finansbank’ın finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 6. QNB Finansbank A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 7. QNB Finansbank A.Ş 2008-2019 Türev Kullanımı

QNB Finansbank'ın 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde 2008 yılından 2014 yılına kadar arbitraj amaçlı türev ürün kullanmadıkları görülmektedir. 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanımlarının en fazla alım satım amaçlı işlemler içerisinde yer alan swap işlemlerinde olduğu söylenebilir. 2008-2019 yılları arasında 2016 ve 2017 yılları hariç olmak üzere forward işlemlerine kıyasla opsiyon işlemlerinin daha çok tercih edildiği söylenebilir. 2009 ve 2010 yılları haricinde türev ürün kullanımı riskten korunma amaçlı işlemlerde opsiyon, future ve arbitraj işlemlerine göre daha çok tercih edilmiştir.

QNB Finansbank'ın 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

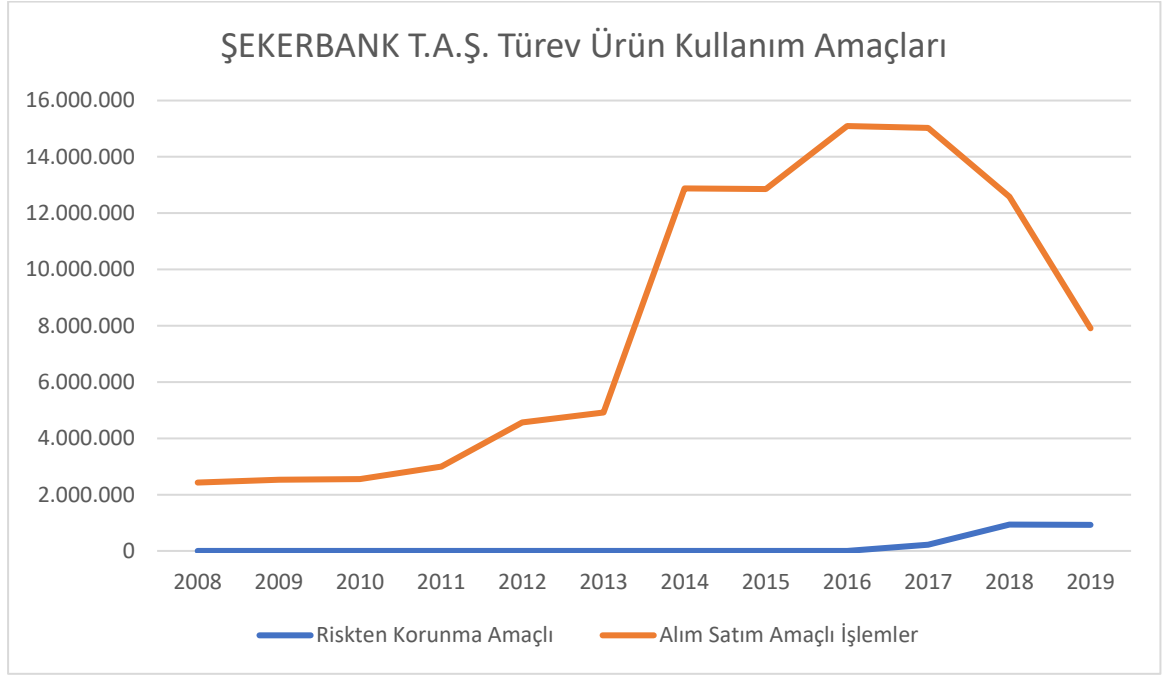
Tablo 8. QNB Finansbank A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

QNB FİNANSBANK A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Alım Satım Amaçlı İşlemler				Diğer
			Forward	Swap	Opsiyon	Future	
2008	23.191.382	30,45%	1,99%	57,09%	9,56%	0,89%	-
2009	29.715.883	0,38%	2,79%	73,69%	22,07%	0,92%	-
2010	52.540.944	19,53%	3,48%	50,56%	25,65%	0,71%	-
2011	70.343.254	26,03%	8,67%	49,35%	15,40%	0,30%	-
2012	68.081.489	26,55%	6,04%	50,74%	16,29%	0,33%	-
2013	99.116.522	24,21%	6,65%	53,06%	16,01%	0,04%	-
2014	129.303.161	23,19%	3,94%	64,72%	7,78%	0,03%	0,32%
2015	154.241.028	23,75%	5,52%	61,05%	8,83%	0,02%	0,46%
2016	153.310.510	24,65%	6,77%	61,69%	6,25%	0,04%	0,57%
2017	194.370.494	28,05%	5,48%	62,09%	3,93%	0,10%	0,32%
2018	217.309.616	30,13%	3,26%	60,44%	5,67%	0,10%	0,37%
2019	249.793.310	32,11%	3,22%	58,79%	5,30%	0,07%	0,48%

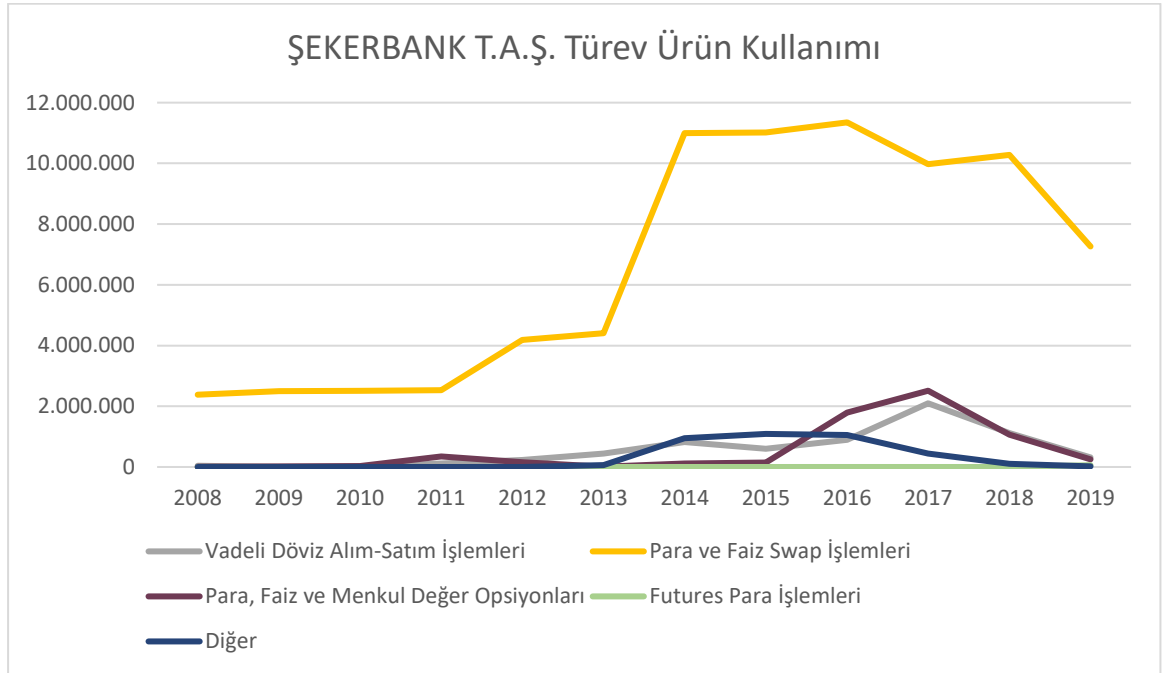
QNB Finansbank A.Ş'nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında 2008 yılından 2019 yılına kadar arbitraj işlemleri hariç hem riskten korunma amaçlı hem de alım satım amaçlı olan tüm türev ürünlere başvurulmuştur. 2011 yılından itibaren riskten korunma amaçlı türev ürünler %23 ile %28 oranları arasında stabil seyretmiştir. Alım satım amaçlı yapılan işlemlerde en çok tercih edilen türev ürün 2009 yılında %73,69 oranıyla swap işlemleri olmuştur. Swap işlemlerinden sonra kullanım oranı genelde %25'in üstüne çıkmasa da en çok işlem gören türev ürün opsiyonlar olmuştur. Forward ve future türev ürünleri işlem hacmi bakımından birbirlerine yakın seyretmişlerdir. Arbitraj işlemleri ~%1'in altında kalmasına rağmen 2014 yılından itibaren her yıl işlem görmüştür.

3.2.4. Şekerbank T.A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

Şekerbank T.A.Ş'nin finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 8. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 9. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Kullanımı

Şekerbank T.A.Ş.'nin 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde 2017 yılına kadar riskten korunma amaçlı işlemlere hiç başvurulmamış, bu tarihten itibaren ise kullanım oranı düzenli olarak artış göstermiştir. 2019 yılına kadar alım satım amaçlı işlemlerde tercih edilen future işlemleri ve 2013 yılına kadar da arbitraj işlemlerini kullanmadığı görülmektedir. 2008-2019 yılları arasında en çok swap işlemlerini tercih ettiği söylenilebilir. Genel anlamda 2008-2019 yılları arasında forward işlemlerin opsiyon işlemlerine kıyasla daha çok kullanıldığı söylenebilir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 9. Şekerbank T.A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

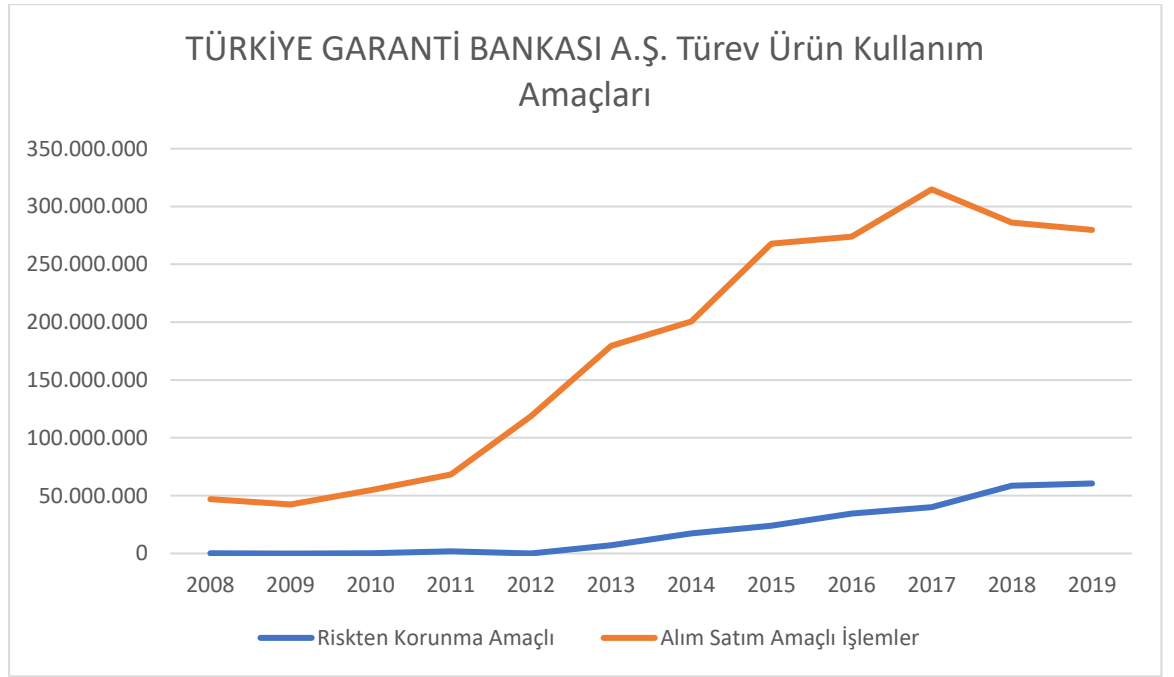
ŞEKERBANK T.A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	2.429.076	-	1,65%	98,01%	0,33%	-	-
2009	2.525.613	-	-	99,03%	0,96%	-	-
2010	2.555.009	-	0,28%	98,37%	1,34%	-	-
2011	2.995.955	-	3,90%	84,34%	11,75%	-	-
2012	4.568.551	-	5,16%	91,50%	3,33%	-	-
2013	4.922.668	-	8,89%	89,53%	0,29%	-	1,27%
2014	12.880.431	-	6,37%	85,34%	0,92%	-	7,36%
2015	12.856.334	-	4,67%	85,70%	1,14%	-	8,47%
2016	15.093.684	-	5,92%	75,19%	11,89%	-	6,98%
2017	15.246.828	1,46%	13,75%	65,38%	16,47%	-	2,92%
2018	13.513.923	6,92%	8,29%	76,07%	7,90%	-	0,80%
2019	8.833.825	10,45%	3,57%	82,18%	2,89%	0,67%	0,20%

Şekerbank T.A.Ş.'nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında riskten korunma amaçlı işlemler %10,45 oranında en fazla 2019 yılında kullanılmıştır. Şekerbank 2019 yılına kadar future işlemleri hiç kullanılmamış olup 2019 yılında %0,67 oranında çok düşük işlem hacminde kullanımı gerçekleşmiştir. 2017 yılına kadar kullanım amaçları arasında sadece alım satım amaçlı işlemler kullanılmıştır. %99,03'lük kullanım oranıyla swap işlemleri 2009 yılında en çok tercih edilen türev ürün olmuştur. Swap işlemlerini

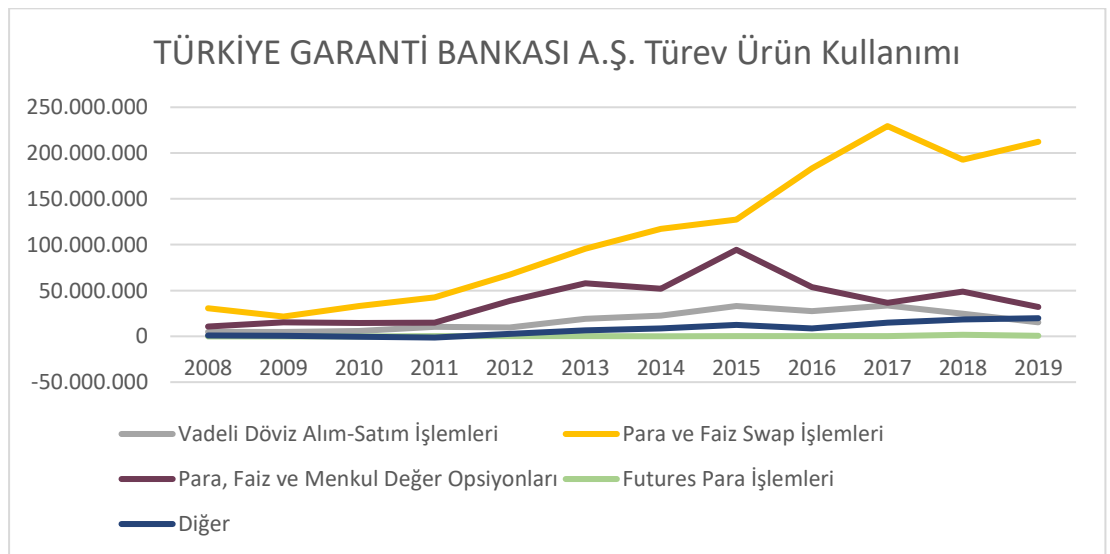
takiben toplam işlem hacmi olarak forward işlemler gelmektedir. Arbitraj işlemlerine 2013 yılına kadar hiç başvurulmamış, bu tarihten itibaren 2019 yılına kadar en fazla %8,47'lik arbitraj amaçlı türev ürün kullanımı gerçekleşmiştir.

3.2.5. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 10. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 11. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde yukarıda incelenen diğer halka açık bankalarla karşılaştırdığımızda alım satım amaçlı işlemlerin riskten korunma amaçlı işlemlere göre daha çok kullanıldığını söylenebilir. 2008-2019 yılları arasında en çok tercih edilen türev ürünün ise alım satım amaçlı işlemlerin içerisinde yer alan swap işlemlerinin olduğu görülmektedir. 2008 yılından 2019 yılına gelinceye kadar riskten korunma amaçlı işlemlerin kullanım hacimlerinde büyük değişimler gözlemlenmiştir. 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanımı grafiğine bakıldığında hiçbir türev ürünün kullanımının düzenli seyretilmediği, sürekli bir iniş çıkış içerisinde oldukları söylenebilir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 10. Türkiye Garanti Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

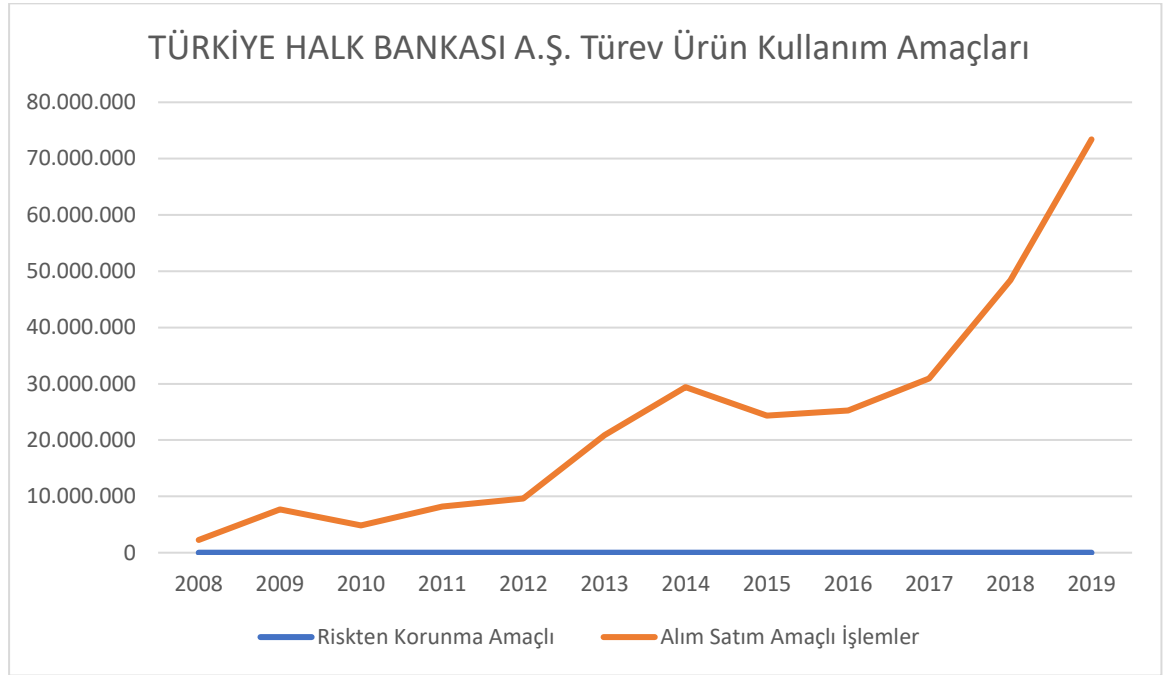
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	47.194.148	0,23%	10,26%	64,90%	22,67%	0,12%	1,79%
2009	42.387.659	0,00%	11,64%	50,90%	35,79%	0,11%	1,46%
2010	54.989.323	0,30%	10,50%	60,28%	26,22%	0,07%	-0,85%
2011	70.158.134	2,80%	14,54%	60,52%	21,22%	0,18%	-1,90%
2012	118.784.775	-	8,26%	56,65%	32,56%	0,17%	2,34%
2013	186.827.734	3,83%	10,29%	51,23%	30,93%	0,15%	3,53%
2014	217.988.293	7,99%	10,32%	53,87%	23,75%	0,018%	3,97%
2015	291.830.928	8,24%	11,34%	43,69%	32,37%	0,098%	4,24%
2016	308.369.654	11,19%	8,95%	59,46%	17,45%	0,049%	2,83%
2017	354.808.252	11,28%	9,48%	64,67%	10,34%	0,034%	4,17%
2018	344.679.427	16,96%	7,16%	55,94%	14,11%	0,49%	5,31%
2019	340.388.162	17,78%	4,51%	62,34%	9,37%	0,15%	5,81%

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında riskten korunma amaçlı kullanımın (2012 yılı hariç) düzenli bir şekilde artış göstererek seyrettiği söylenebilir. Garanti bankası hem riskten korunma amaçlı hem de alım satım amaçlı türev ürünlerin hepsine başvurmuştur. En çok tercih edilen türev ürün %40’ın altına

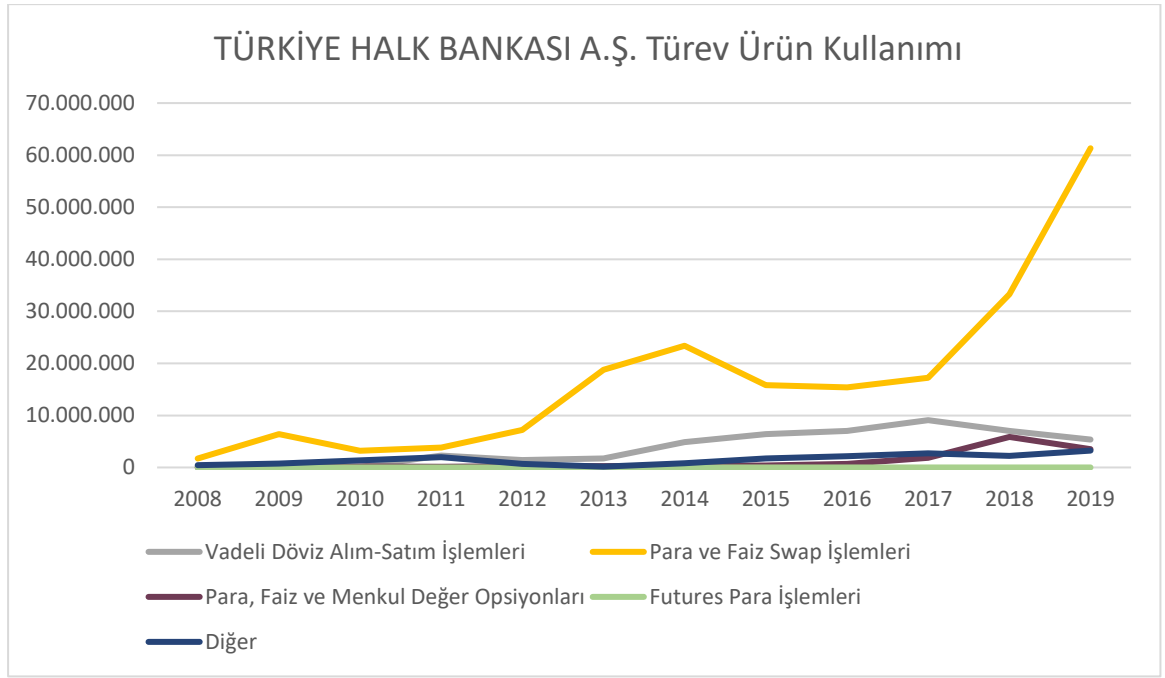
düşmeyerek swap olmuştur. İşlem hacmi açısından swap işlemlerinden sonra opsiyon ve forward işlemler gelmektedir. Arbitraj işlemleri için genel anlamda 2012 yılından itibaren artış göstererek işlem gördüğü söylenebilir. Garanti Bankası'nın 2010 ve 2011 yıllarında arbitraj kullanımlarının-%0,85 ve-%1,90 oranları ile negatif getiri sağladığı görülmektedir.

3.2.6. Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 12. Türkiye Halk Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 13. Türkiye Halk Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde bu yıllar içerisinde riskten korunma amaçlı ve alım satım amaçlı future türev ürünleri kullanılmamıştır. Forward türev ürününün kullanım yoğunluğu 2014 yılı ile 2017 yılı arasında artış göstermiş, sonrasında yine bu ürünün kullanımı azalmıştır. 2008-2019 yılları arasında Halk Bankası'nın alım satım amaçlı en çok tercih etmiş olduğu türev ürün swap olmuştur. 2018 yılında ise opsiyon kullanımı diğer yıllara göre en yüksek paya sahiptir. 2010 yılında swap kullanımından sonra arbitraj kullanım payı yüksektir. Alım satım amaçlı işlemler 2014 yılından itibaren riskten korunma amaçlı işlemlere göre kırılma noktasına gelmiş sonrasında 2016 yılından itibaren artış göstererek seyretmiştir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

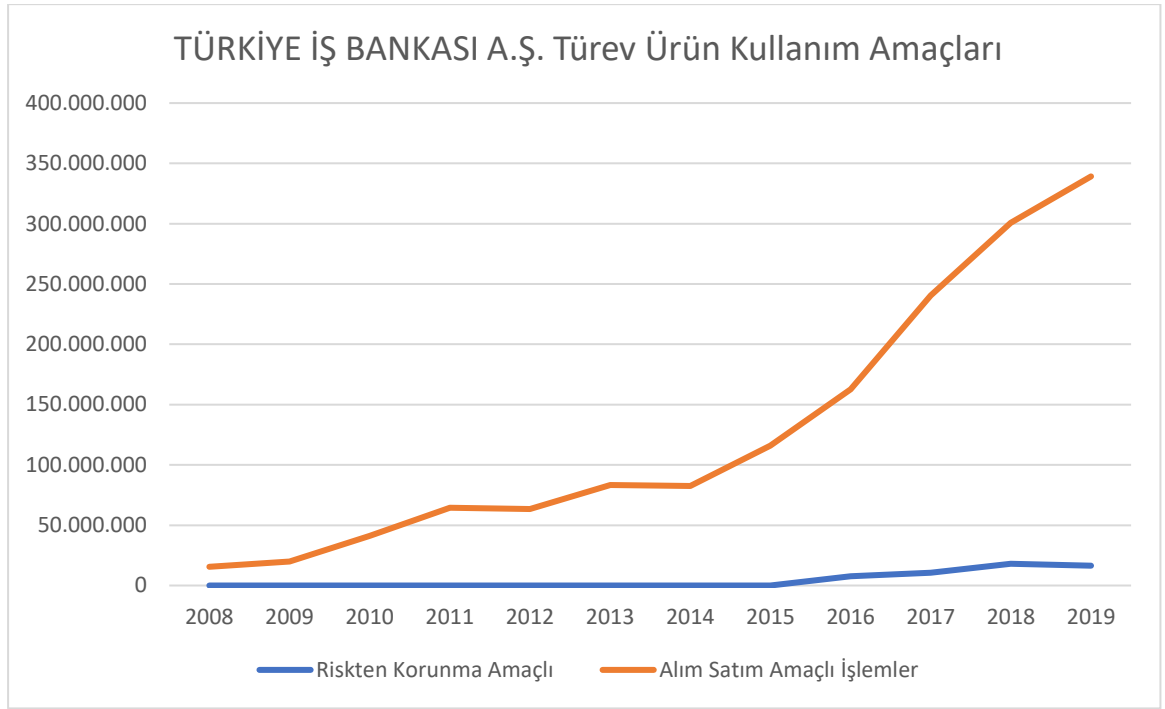
Tablo 11. Türkiye Halk Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	2.263.157	-	5,48%	75,81%	-	-	18,69%
2009	7.678.017	-	7,10%	83,54%	-	-	9,34%
2010	4.861.042	-	2,15%	65,41%	3,95%	-	28,48%
2011	8.198.431	-	27,59%	46,50%	1,69%	-	24,21%
2012	9.610.192	-	14,72%	75,22%	2,92%	-	7,12%
2013	20.905.639	-	8,41%	89,64%	1,20%	-	0,74%
2014	29.385.583	-	16,63%	79,54%	1,06%	-	2,75%
2015	24.373.923	-	26,39%	64,94%	1,47%	-	7,18%
2016	25.234.216	-	27,76%	60,89%	2,69%	-	8,64%
2017	30.941.733	-	29,36%	55,73%	6,07%	-	8,82%
2018	48.398.675	-	14,56%	68,70%	12,10%	-	4,62%
2019	73.409.666	-	7,26%	83,52%	4,79%	-	4,40%

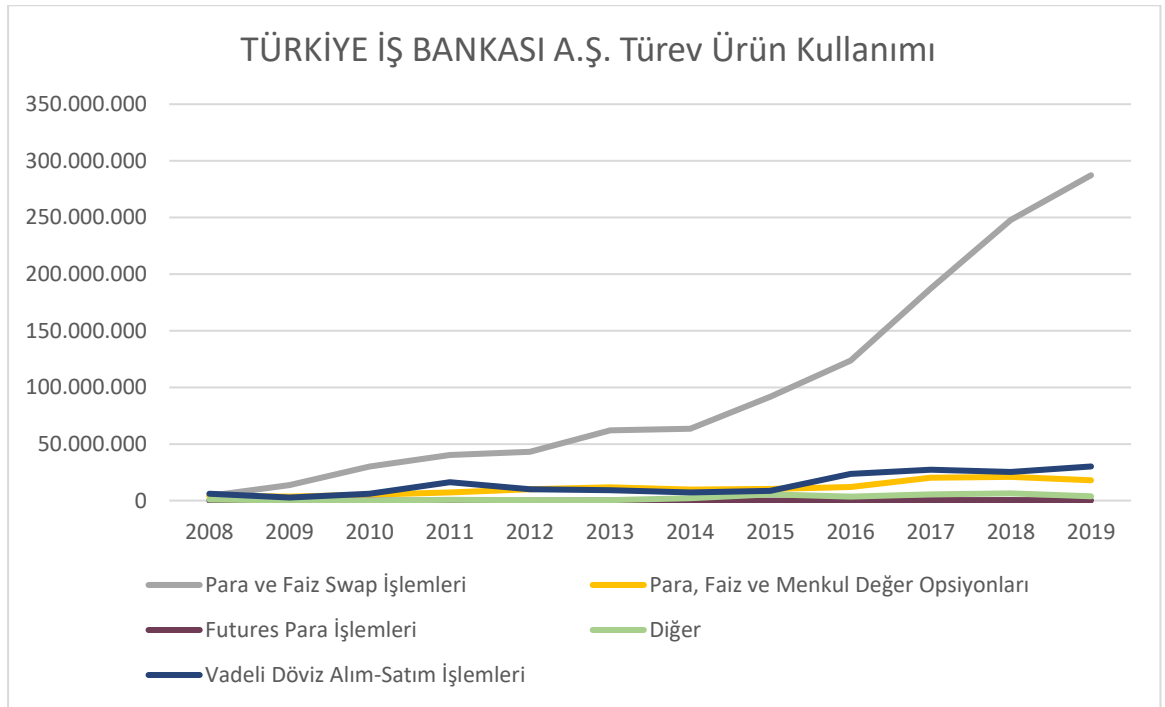
Türkiye Halk Bankası A.Ş'nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında riskten korunma amaçlı türev ürünler hiç kullanılmamıştır. Alım satım amaçlı işlemlerde ise future türev ürünü hiç kullanılmamıştır. Alım satım amaçlı türev ürünlerde en çok swap tercih edilmiştir ve %46'nın altına hiç düşmemiştir. Forward işlemler 2015 yılından 2017 yılına kadar yaklaşık 1.4'lük artış göstererek ivme kazanmıştır. Riskten korunma amaçlı bir işlem yapılmasa da Türkiye Halk Bankası türev araçları kâr elde etmek amaçlı kullanmakta ve kullanımlarını arttırmakta olduğu söylenebilir.

3.2.7. Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türev Ürün Kullanımı

Türkiye İş Bankası A.Ş'nin finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 14. Türkiye İş Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 15. Türkiye İş Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı

Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde 2008'den 2016 yılına kadar riskten korunma amaçlı türev ürün kullanılmamıştır. En düşük işlem hacmine sahip olan türev araç ise

future'dır. İş Bankası'nın da en çok tercih ettiği ve diğer türev ürünlere göre en büyük işlem hacmine sahip olan türev ürün swaptır. 2010 yılı hariç diğer yıllarda çok düşük hacimlerde de olsa arbitraj amaçlı türev ürün kullanımı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye İş Bankası A.Ş'nin 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

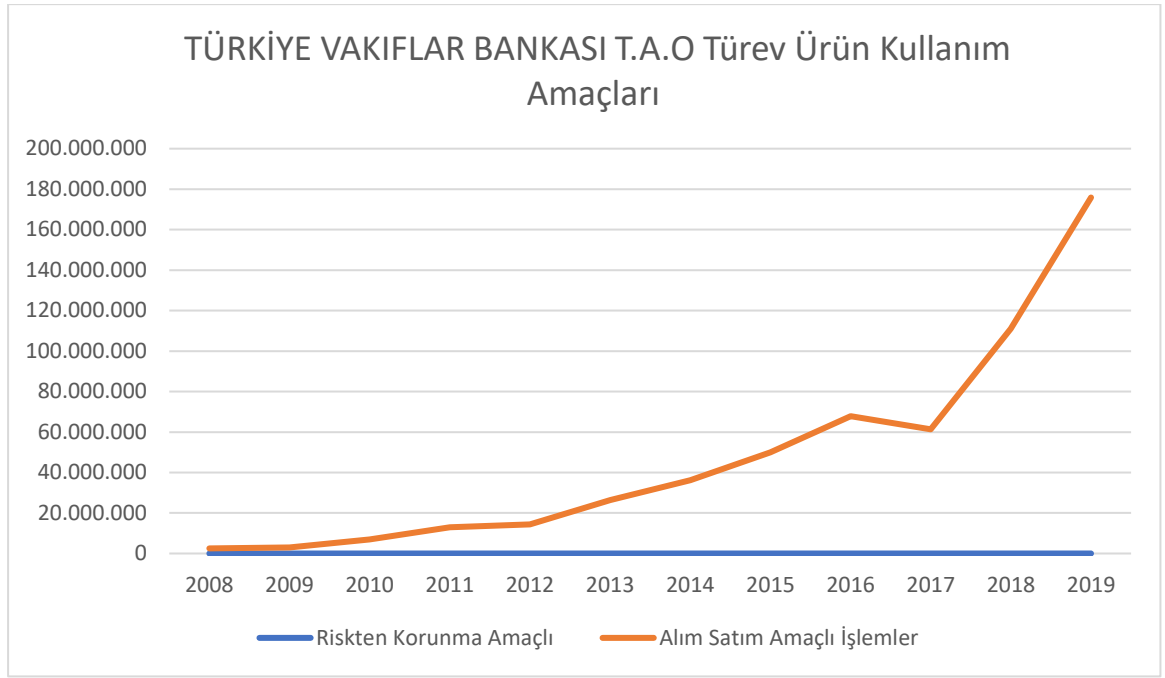
Tablo 12. Türkiye İş Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Alım Satım Amaçlı İşlemler				
			Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	15.513.600	-	38,11%	26,93%	28,08%	-	6,85%
2009	19.978.604	-	13,39%	69,05%	17,46%	-	0,08%
2010	41.206.599	-	14,40%	72,67%	12,92%	-	-
2011	64.454.364	-	24,97%	62,49%	11,33%	-	1,19%
2012	63.452.208	-	15,85%	67,73%	15,74%	-	0,66%
2013	83.327.135	-	10,98%	74,45%	14,03%	0,0004%	0,52%
2014	82.461.740	-	8,83%	76,94%	11,70%	-	2,52%
2015	116.057.343	-	7,30%	79,01%	8,94%	-	4,73%
2016	170.542.714	4,54%	13,78%	72,48%	7,08%	0,006%	2,09%
2017	250.933.494	4,21%	10,81%	74,63%	8,01%	0,17%	2,13%
2018	318.828.618	5,65%	7,90%	77,72%	6,56%	0,15%	1,99%
2019	355.703.154	4,64%	8,46%	80,75%	5,06%	0,033%	1,02%

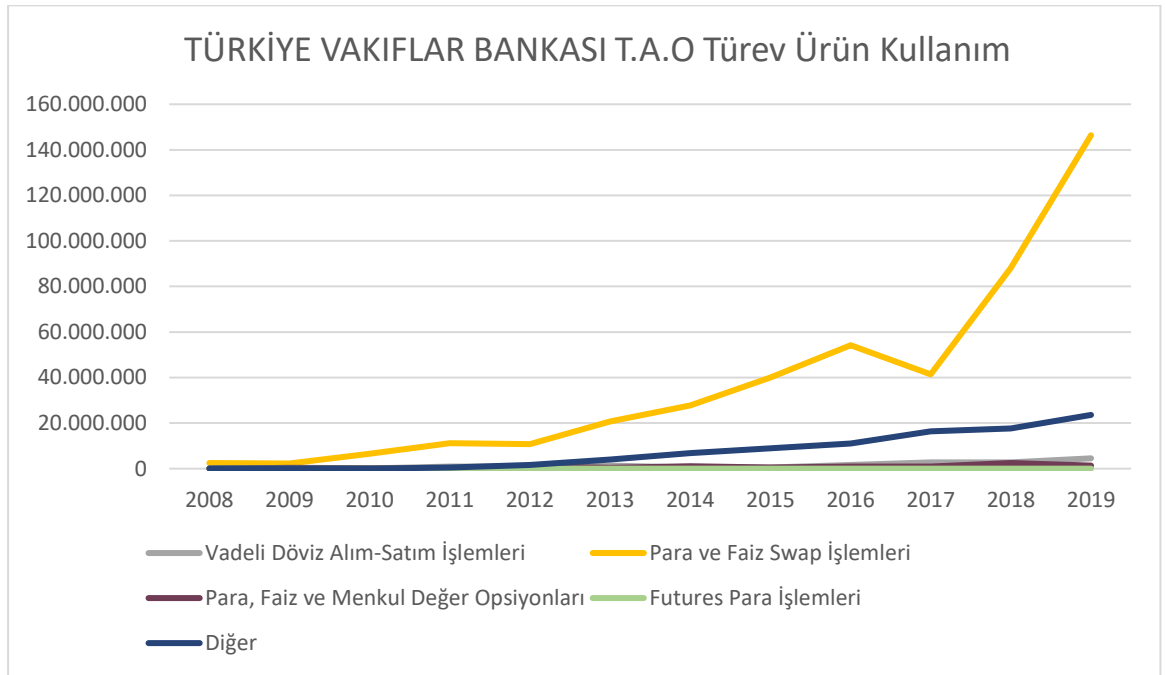
Türkiye İş Bankası A.Ş'nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında 2016 yılına kadar riskten korunma amaçlı türev ürün kullanılmamış, alım satım amaçlı işlemler gerçekleşmiştir. 2019 yılında %80,75 oranıyla en çok tercih edilen türev ürün swaplardır. Future türev ürünü 2013 yılına kadar hiç kullanılmamış, 2013 yılında ise %0,0004 gibi çok düşük bir oranda future türev ürününe başvurulmuştur. Arbitraj amaçlı işlemler %1'in altına düşmemiş ve future işlemlerine göre daha çok tercih edilmiştir.

3.2.8. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O ve Türev Ürün Kullanımı

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O'nun finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 16. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 17. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Kullanımı

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O'nun 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde riskten korunma amaçlı türev ürünlerin ve alım satım amaçlı işlemlerinde future türev ürünlerinin hiç kullanılmadığı görülmektedir. 2008 yılında işlem hacmi olarak en büyük paya sahip olan türev ürün swaptır. Forward ise işlem hacmi büyüklüğüne göre ikinci sırada yer almaktadır. 2008 yılında opsiyon 2010 yılında ise arbitraj amaçlı türev ürünler kullanılmamıştır. Alım satım amaçlı

işlemler için şekil 16’da görüldüğü üzere 2017 yılı kırılma noktası olup bu yıldan sonra alım satım amaçlı türev ürün kullanımı yükselişe geçmiştir.

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O’nun 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

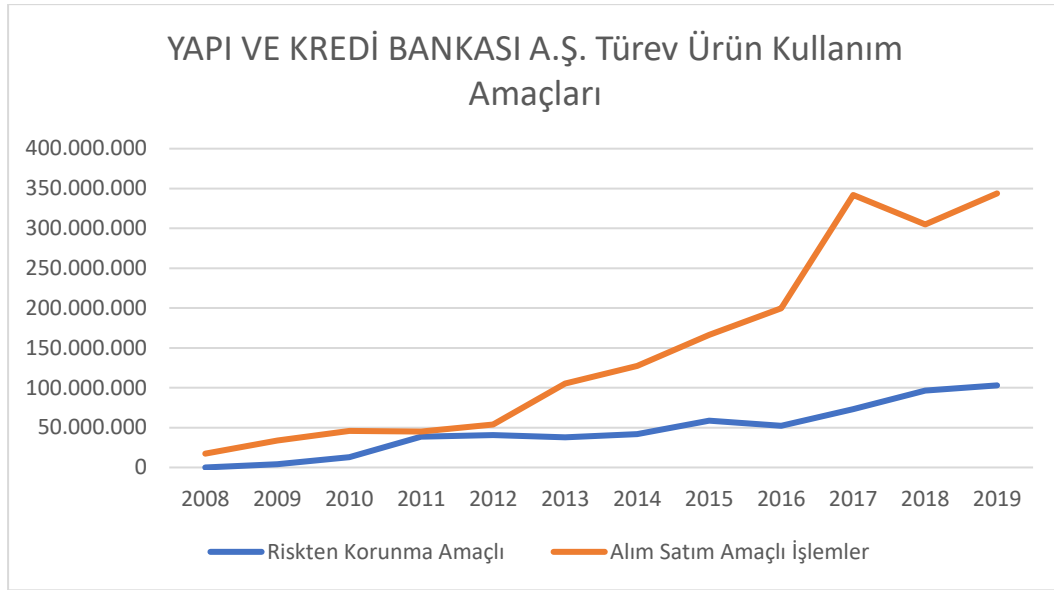
Tablo 13. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	2.511.502	-	0,97%	96,60%	-	-	2,42%
2009	2.963.065	-	8,90%	76,80%	13,78%	-	0,50%
2010	6.967.667	-	1,50%	94,82%	3,66%	-	-
2011	12.949.721	-	7,50%	86,48%	1,90%	-	4,10%
2012	14.397.435	-	6,35%	74,55%	7,47%	-	11,61%
2013	26.317.917	-	5,06%	78,57%	1,30%	-	15,05%
2014	36.206.848	-	1,53%	76,82%	2,91%	-	18,72%
2015	49.924.483	-	0,93%	80,09%	1,02%	-	17,93%
2016	67.779.410	-	2,38%	80,04%	1,28%	-	16,28%
2017	61.350.863	-	4,51%	67,45%	1,39%	-	26,63%
2018	111.008.990	-	2,47%	79,36%	2,23%	-	15,92%
2019	175.868.801	-	2,58%	83,24%	0,75%	-	13,41%

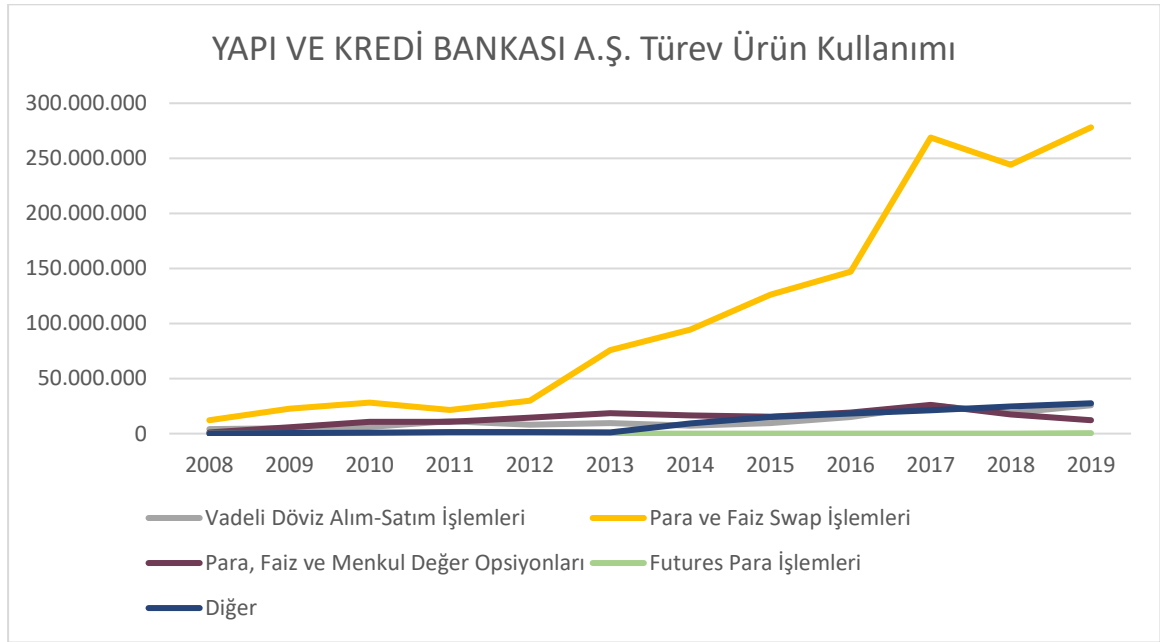
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O’nun grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında, 2008-2019 yılları arasında riskten korunma amaçlı türev ürünler kullanılmadığı alım satım amaçlı işlemler yaptığı görülmektedir. Alım satım amaçlı yapmış olduğu işlemlerde future türev ürününü hiç kullanmamıştır. 2008 yılında %96,6’lık oranla en çok kullanılan türev ürün swaptır. Swaptan sonra en çok işlem gören türev ürün ise arbitraj işlemleridir. Opsiyon işlemleri genelde yaklaşık %1’lik oranlarda seyretmiştir. Forward işlemleri de az miktarda olsa da değişen oranlarda işlem görmüştür.

3.2.9. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş ve Türev Ürün Kullanımı

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş’nin finansal tablo dışı hesaplarına bakıldığında türev ürünlerin kullanım amaçlarına göre toplam içerisindeki payları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 18. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanım Amaçları



Şekil 19. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. 2008-2019 Türev Kullanımı

Yapı ve Kredi Bankası'nın 2008-2019 yılları arasında türev ürün kullanım amaçları ve türev ürün kullanım oranları incelendiğinde, yukarıdaki diğer halka açık bankalar arasında Yapı ve Kredi Bankasında riskten korunma amaçlı türev ürünün işlem hacminin daha büyük olduğu söylenebilir. 2019 yılı hariç diğer yıllarda alım satım amaçlı türev ürünlerden future hiç kullanılmamıştır. En yüksek işlem hacmine sahip olan alım satım amaçlı türev ürün swaptır onu takiben riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımı gelmektedir. Yapı ve Kredi Bankasında alım satım amaçlı future türev ürünü hariç tüm türev ürünler kullanılmıştır.

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.’nin 2008-2019 yılları arasında finansal tablo dışı hesaplarının dikey (yüzde) analizine göre türev ürün kullanım oranları aşağıdaki gibidir;

Tablo 14. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş 2008-2019 Türev Ürün Kullanımı Dikey Analizi

YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş. TÜREV ÜRÜN KULLANIMI DİKEY (YÜZDE) ANALİZ ORANLARI							
			Alım Satım Amaçlı İşlemler				
Tarih	Toplam	Riskten Korunma Amaçlı	Forward	Swap	Opsiyon	Future	Diğer
2008	17.324.555	-	23,58%	70,16%	6,21%	-	0,03%
2009	37.669.547	10,53%	13,12%	59,89%	15,05%	-	1,39%
2010	58.764.379	21,85%	10,21%	48,03%	18,35%	-	1,53%
2011	83.570.026	46,24%	13,40%	25,75%	12,83%	-	1,76%
2012	94.528.550	43,14%	8,69%	31,49%	15,22%	-	1,43%
2013	142.951.435	26,32%	6,62%	53,13%	13,04%	-	0,86%
2014	169.460.953	24,75%	4,20%	55,74%	9,82%	-	5,47%
2015	224.956.676	26,10%	4,30%	56,05%	6,80%	-	6,73%
2016	251.663.023	20,71%	5,96%	58,41%	7,65%	-	4,40%
2017	414.952.389	17,63%	6,18%	64,76%	6,28%	-	5,12%
2018	401.439.249	24,02%	4,69%	60,82%	4,30%	-	6,14%
2019	446.854.327	23,04%	5,75%	62,23%	2,70%	0,089%	6,16%

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.’nin grafiklerine ve dikey analiz dağılımına bakıldığında, 2008 yılı hariç 2019 yılına kadar riskten korunma amaçlı türev ürünler en fazla %46,24 oranında kullanılmıştır. Alım satım amaçlı işlemlerde future türev ürünü 2019 yılına kadar hiç kullanılmamış 2019 yılında ise %0,089 gibi çok düşük bir oranda kullanılmıştır. Arbitraj amaçlı işlemlere bakıldığında genel olarak düzenli bir artış halinde seyretmektedir. Riskten korunma amaçlı ve arbitraj işlemleri düzenli bir şekilde artış göstermesi türev ürünlerin hem riskten koruma amaçlı hem de kâr elde etme amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

SONUÇ

Risk unsuru hem işletmelerin hem de bankaların her alanda karşılaşmış oldukları ve finansal yapılarının zarar görmesine neden olan bir sorundur. Bu anlamda gerek işletmeler gerek bankalar olsun karşılaşmış oldukları bu riskleri yönetebilmek adına bazı finansal yöntemlere başvururlar. Riskten korunmanın firma içi ve firma dışı gibi farklı yöntemleri olmakla birlikte en çok tercih edilen riskten korunma yöntemi ise firma dışı yöntemlerde başvuru alan türev ürünlerdir. İşletmelerin ve bankaların türev ürünleri kullanabilmeleri için piyasalarda ters pozisyonda yani zıt beklentilere sahip yatırımcıların olması gerekmektedir. Böylelikle maruz kalınan risk karşılıklı transfer edilerek türev piyasaların etkin bir şekilde çalışması sağlanır (Kalafat, 2014). Finansal yöntemlerle dahi riski sıfırlama olasılığı mümkün olmamakla birlikte buradaki amaç makul güvence esasına dayanarak riski en aza indirmektir. Bu sayede bankalar ve işletmeler için karşılaştıkları riskleri fırsata çevirme olanağı sağlanır.

Finans piyasalarında oluşan hareketlilikle birlikte 2008 yılında yaşanan küresel kriz nedeni ile para miktarındaki artış, bankaların değişken faizle kredi vermeleri ve faizlerin artması sonucu ödenemeyen krediler piyasalarda olumsuzluklara neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı yaşanan olumsuz durumlarla başa çıkabilmek adına özellikle 2010 yılından itibaren bankaların türev ürün kullanımı artmıştır. Bunun yanı sıra bankaların son yıllarda türev ürün kullanımının artış göstermesinin diğer bir nedeni, sürekli değişkenlik gösteren döviz kurlarına karşı kâr beklentilerini artması ve karşılaşmış oldukları kur riskini minimuma indirmesidir. Türev ürünlerin, kullanımının artış göstermesi ile bilinçsiz kullanımın önüne geçilebilmesi ve yatırımcılar arasında şeffaflığın sağlanabilmesi için de gerekli standartlar çerçevesinde muhasebe kurallarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bankaların da riskten korunma (hedge) muhasebesi uygulayabilmeleri için TFRS 9 standardına uygun kriterleri sağlamaları gerekmektedir. Bu çerçevede üç tür korunma için raporlama yapabilirler. Bunlar; makul değer riski, nakit akış riski ve net yatırım riskidir. Riskten korunma muhasebesinin uygulanmasındaki zorluklar, bankaların bu uygulamayı faaliyete geçirmekte zorlandıklarını ve iç sistemlerinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu çerçevede, alım satım amaçlı ve riskten korunma amaçlı olarak iki şekilde sınıflandırabilmektedir.

Çalışmanın bulguları, Türk Bankacılık Sektöründe türev ürün kullanımında ve türev ürün çeşitliliğinde artış olduğunu göstermektedir. 2008 yılı sonrasında kur

riskindeki artış bankaların da maruz kaldıkları risklerin artmasına ve bankaların daha fazla türev ürünlere yönelmesine neden olmuştur. Böylece türev ürünler sayesinde gelecekte belirlenecek olan fiyatlar öngörülebilir hale getirilerek piyasanın daha istikrarlı olmasına olanak sağlamaktadır. Türk Bankacılık sektörünün riskten korunmak için en çok tercih etmiş oldukları türev ürün yukarıdaki tablo ve grafiklerden de anlaşılacağı üzere opsiyon ve swap işlemleridir. Bankaların swap işlemlerini tercih etmelerinin sebebi, para swapı hacmindeki artışın hem riskten korunmak adına hem de alım satım esnasında oluşan fiyat farklılıklarından faydalanarak kâr elde etmek amaçlı olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, bankalar finansal tablolarında oluşan döviz ve TL'deki alacak ve borç miktarlarını dengelemek amacıyla da swap işlemlerini aktif bir şekilde kullanmaktadır. Diğer bir tercih sebebi ise, 2018 yılında yaşanan kur atağıdır. Kur atağı, Türk parasının yabancı para karşısında değer kaybetmesiyle birlikte tasarruf sahiplerinin döviz hesaplarındaki paralarını geri alamama kaygısı ve yurt dışında yapılan yüksek hacimli işlemlerin neden olduğu ani bir kur artışıdır. Bu anlatımlardan anlaşılacağı üzere, bankaların çoğunlukla opsiyon ve swap işlemlerini kullanmasındaki amaç riskten korunmak gibi görünüyorsa bile aslında kâr beklentileriyle örtüşmektedir.

KAYNAKLAR

Abdel-khalik A. Rashad. (2014). **Accounting For Risk, Hedging, And Complex Contracts**, 1.b., NY: Routledge

Akdemir, V. (2009). **UFRS 39 ve FASB 133 Kapsamında Hedging ve Hedge Muhasebesinin İrdelenmesi** (Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akgüç, Ö. (1998). **Finansal Yönetim**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın. 867.

Akkaş, J. (2010). **Finansal Riskten Korunma Aracı Olan Hedging İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi**. Dünya Ekonomi Gazetesi. Erişim Adresi: <https://dunya.com> Erişim Tarihi: 25.11.2020.

Aksel, E. ve H, Ayşe. (1995). **Risk Yönetim Aracı Olarak Future Piyasaları**, 1.Basım, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.

Aksoy, B vd.; (2016). **Dış Ticaret Yapan Firmaların Finansal Risk Yönetiminde Türev Ürünlerin Kullanım Düzeylerinin İncelenmesi; Kayseri İli Örneği**. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1), 166.

Alıcı, İ. (2008). **The Impact Of Foreign Currency Derivatives On Firm Value: The Cause Of Turkey**. 6-7.

Arslan, C. (2005). **Döviz Kuru Riski ve Yönetimi** (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ataman. Ü (2005). **Genel Muhasebe**, Cilt 1, 6. Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Aydın, A. (2010). **Bankacılık Sektörü Risk Yönetiminde Türev Finansal Araçların Kullanılması ve Uluslararası Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi** (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aygören, H ve Kurtcebe, E (2019). **Türev Finansal Araçların Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi**. Muhasebe ve Finansman Dergisi (84): 1-16.

Bal ına, E. (2013). **TFRS9 – “Finansal Araçlar” Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama rnekleri**. İşletme Araştırmaları Dergisi. Erişim Adresi: www.isader.org. Erişim Tarihi: 25.11.2020.

Bayhan, A. (2020). **Futures ve Forward Nedir? Arasındaki Farklar Nelerdir?** Erişim Adresi: borsanasiloyunanir.co/ Erişim Tarihi: 18.12.2020.

Büker, S. ve elikkol, H. (2019). **Döviz Kuru Riski Yönetim Teknikleri ve SDş Ortağı Kobilerin Bu Tekniklerden Yararlanabilme Olanakları**. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 59, 123-139.

Candemir, G. (2011). **Bankalarda Faiz Oranı Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü Deneyimi** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Can, E. (2010). **SistematiK Olmayan Risk SistematiK Riske Karşı**. Dünya Ekonomi Gazetesi. Erişim Adresi: <https://dunya.com> Erişim Tarihi: 28.11.2020.

Ceylan, O. (2014). **Risk Nedir, Finansal Risk eşitleri Nelerdir?** Erişim Adresi: piyasarehberi.org Erişim Tarihi: 28.11.2020.

Ceylan, A. (1995). **Finansal Teknikler**, Ekin Kitabevi Yayınları.

Chambers, N. (2007). **Türev Piyasalar**, 2. Basım, İstanbul, Beta Basım.

akır, H. ve Sabuncu, B. (2016). **Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçlarının Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi**. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (25): 121-137.

apa, E. (2020). **Döviz Sepeti Nedir?** Erişim Adresi: finanswebde.com Erişim Tarihi:10.12.2020.

Dönmez,  vd.; (2002). **Finansal Vadeli İşlemler Piyasalarına Giriş, İMKB Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü**, Tasarım Matbaacılık, İstanbul.

Ercan, M. K., Ban, . (2012), **Değere Dayalı İşletme Finansı: Finansal Yönetim**, Gazi Kitabevi, Ankara.178.

Erdoğın, N. (1995). **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi & ağdaş Finansman Teknikleri**, Ankara: Kent Matbaacılık, 121.

Ersoy, E. (2011). **Türkiye’de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi**, Muhasebe ve Finansman Dergisi.

Ertaş, A ve Kandemir, T. (2020). **Bağımsız Denetim Kapsamında Türkiye’de Yapılan Yasal Düzenlemelerin Bağımsız Denetim Üzerinde Etkileri**. Muhasebe ve Denetime Bakış. (61): 83-104.

Fidan, M. (2018). **IFRS 9 Finansal Araçlar Standardına göre Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Sınıflandırmada Kullanılan Testler/Kriterler**. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (1); 1-27.

Gümüşeli, S. (1994). **Döviz Kuru Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

İpek, A. (2019). **Finansal Riskten Korunma Muhasebesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Vaka Çalışması** (Doktora Tezi) Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İpek, A. (2020). **Riskten Korunma Muhasebesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Vaka Çalışması**, The Journal Of Accounting and Finance. (88): 75-96.

Jorion, P (2003). **Financial Risk Manager Handbook**, John Wiley & Sons Inc. USA.

Kaufman, G. G. (1992). **The U.S. Financial System: Money, Markets, And Institutions**, Prentice Hall, U.S.A. 405.

Karagöz, H. (2018). **Türev Ürünler Piyasası**. Konya Ticaret Odası.

Kayaalp, A. (2017). **Türev Ürünlerin Riskten Korunma Muhasebesine Göre İncelenmesi ve Etkinlik Testi Uygulaması** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul. İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü.

Kalafat, M. (2010). **Hedge Muhasebesi ve Finansal Türev Ürünler: Karşılaştırmalı Bir Uygulama** (Yüksek Lisans Tezi) Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırım, A. (1991b). **Mali Risk Yönetimi Açısından Döviz ve Faiz Opsiyonları**, Bankacılar Dergisi, 2(5): 38-44.

Kieso, D.E., J. Weygondt and T. D. Waifield (2011). **Intermediate Accounting, Volume 2 (IFRS Edition)**, John Wiley 8, Sons, USA.

KPMG, (2014). **First Impressions: IFRS 9 Financial Instruments**. Erişim Adresi: <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2014/09/first-impressions-IFRS 9.pdf>.

Kuloğlu, E. (2014). **Türev Ürün Kullanımından Bankaların Faiz Oranı, Döviz Kuru ve Operasyonel Riskine Etkisi: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama** (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mcrae, T. (1996). **International Business Finance England**: John Wiley&Sons. Ltd.

Nurcan, B. (2005). **Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları** (Uzmanlık Yeterlilik Tezi) Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü.

Önce, S. (1995). **Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Eskişehir. (192): 26.

Özsoy, D. (2018). **Hedging Uygulamalarının İşletmelere Finansal Risk Yapısı Üzerine Etkisi: Kayseri Organize Sanayi Bölgesi ve İstanbul İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Örneği** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbilgin, G. (2012). **Risk ve Risk Çeşitleri**. Bilişim Dergisi. Erişim Adresi: bilisimdergisi.org.tr Erişim Tarihi: 05.11.2020.

Özdemir, L. (2005). **İşletmelerde Döviz Kuru Riskinden Korunma (Hedging) Yöntemleri: İMKB’de İşlem Gören İmalat İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma** (Yüksek Lisans Tezi) Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Öztürk, V. (2001). **Swap İşlemleri, Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi**. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi. (5): 121.

Parlakkaya, R. (2005). **Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Parasız, İ. ve Yıldırım, K. (1994). **Uluslararası Finansman**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Reducing Complexity in Reporting Financial Instruments (2008: 13). Erişim Adresi: https://www.fasb.org/jsp/FASB/Documents_C/DocumentPage?Cid=1175801856157&acceptedDisclaimer=true. Erişim Tarihi: 11.01.2021

Sabuncu, B. ve akır Meder, H. (2016). **Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi**. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (25): 121-137.

Sayılan, G. (1995). **Finansal Risk Yönetimi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. (50): 1-2.

Selvi, Y. (2000). **Türev rnlerin Muhasebeleştirilmesi**, ARC Yayınları (5).

Seyidoğlu, H. (1994). **Uluslararası Finans**. İstanbul: Güzem Yayınları.

Sucher, P., ve Carter, J., (1996). **Foreing Exchange Exposure Management Advice For The Medium-Sized Enterprise, Management Accounting**, 74(3), 59-61.

şırvan, N (2017). **Türk Bankacılık Sektöründe Türev Piyasa Araçlarının Riske Etkileri** (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı.

Taştemel, G (2020). **Türkiye’deki Bankaların Türev rn Kullanım Yoğunluğu**. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı:1, s.37-60.

Tan, T. (2016). **Firmalarda Aktif-Pasif Yönetimi**. Erişim Adresi: Futurerisk.net/2016/11/14/aktif-pasif-yonetimi/. Erişim Tarihi:11.11.2020.

Tereman,  (2019). **TFRS 9: Finansal Araçlar- Kayda Alma/ İlk Muhasebeleştirme- Sınıflandırma- lm- Sunum vd.** Erişim Adresi: tnbakademi.com. Erişim Tarihi: 12.01.2021

Tereman,  (2019). **Finansal Araçları Nasıl Sunacağız**. Erişim Adresi: [linkedin.com/pulse/finansal-aralari-nasil-sunacağız-zgr-tereman-phd](https://www.linkedin.com/pulse/finansal-aralari-nasil-sunacağız-zgr-tereman-phd). Erişim Tarihi: 11.01.2021

Toroslu, M.V. (2000). **ağdaş Finansal Teknikler**, Beta Basım, İstanbul.

Tuncel, K. (1994). **Swap Sözleşmeleri**. Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi. (5): 28.

Türel, A. (2008). **Riskten Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması** (Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Treanor Stephen, D. ve David A. Carter. Vd.; (2013). **Operational and Financial Hedging: Friend or Foe?** Evidence from the U.S. Airline Industry, Journal of Accounting and Finance, (13): 65-66.

Yalçın, K. ve Tanrıöven, C. vd.; (2011). **Finansal Teknikler ve Türev Araçlar**, Detay Yayıncılık, Ankara: (2).

Yavuz, S. (2002). **Risk Yönetimi “İçeri” Aktif Pasif Yöntemi “Dışarı” (mı?) Aktif Pasif Komitesi (APKO) Faiz Riski Yönetiminin Neresinde?”** Bankacılar Dergisi. (41).

Yıkılmaz, S. (2019). **Finansal Riskten Korunma Muhasebesi Yöntemi ile UFRS’ye Uygun Hazırlanan Finansal Tablolardaki Risklerin Minimize Edilmesi**. Erişim Adresi: www.MuhasebeTr.com/yazarlarimiz/seyyiyikilmaz/004. Erişim Tarihi: 03.11.2020.

Yılmaz, M.K. (2002). **Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Currency Futures)**. İstanbul: Der Yayınevi.

Yolusever, A. (2018). **Finansal Risklerin Risk Vanası ve Risk Algısı Faktörlerini Kullanarak Kontrol Edilmesi Üzerine Bir Araştırma** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: T.C İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.